

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MUALLAKALARDA NEVÂSİH FİİLLER VE KULLANIM
ŞEKİLLERİ**

(Using Nevâsîh Verbs in Mu'allakât)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Berat CAN

Danışman: Yard. Doç. Dr. Fikri GÜNEY

**GÜMÜŞHANE
Haziran 2014**

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yard. Doç. Dr. Fikri GÜNEY danışmanlığında, Muhammet Berat CAN tarafından hazırlanan “Mu'allakalarda Nevâsih Fiillerin Kullanımı” başlıklı çalışma, 01 / 07 / 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi (Başkan):
Prof. Dr. İbrahim Yılmaz

İmza:

.....

Jüri Üyesi (Danışman):
Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜNEY

İmza:

.....

Jüri Üyesi :
Doç. Dr. Mevlüt ERTEN

İmza:

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

01 / 07 / 2014

Doç. Dr. Mevlüt ERTEN

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Mu‘allakalarda Nevâsîh Fiiller ve Kullanım Şekilleri” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☒	Tezimin 3 (üç) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

08 / 07 / 2014

İmza

Muhammet Berat CAN

ÖNSÖZ

Cahiliye döneminin meşhur kasidelerinden oluşan ve Mu'allakat olarak isimlendirilen şiir koleksiyonu, İslam öncesi dönemde yaşamış Arapların en güzel şiirleri sayılmaktadır. Bu şiirler dönemin sosyal ve kültürel hayatını bir film şeridi gibi insanların zihinlerinde canlandırmaktadır.

İslâmiyet'in doğuşundan günümüze kadar geçen ondört asır boyunca, bu şiirler Arap Dili ile alakalı sayısız eser kalem alınmasında temel kaynak olma özelliğini sürdürmüştür.

Bu çalışmamızdaki amaç; Mu'allakalarda geçen, Nâsîh Fiiller'in kullanım tarzlarını, gramer kurallarına etkisini görmektir. Ayrıca Mu'allaka şairleri hakkında bilgi toplamaktır.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Nevâsîh Fiiller ile Mu'allaka şairlerinin kısa biyografileri ve kasideleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde kesitsel olarak "*Nevâsîh*" fiilleri, örnekleri ve kaideleri birlikte yapısal ve anlamsal bakımdan inceledik. Üçüncü bölümde ise "*Muallakalarda Nâsîh fiillerin kullanım şekillerini*", hangi beyitte geçtiğini ve irab durumunu belirten bilgiler sunulmuştur.

Öncelikle, bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda yardımcı olan değerli Danışman Hocam Yard. Doç. Dr. Fikri GÜNEY'e desteğinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili Aileme sonsuz teşekkür ederim.

Muhammet Berat CAN

Gümüşhane, 2014

İÇİNDEKİLER

	Sayfa no
TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAP TOPLUMUNDA ŞİİR VE ŞAİR.....	13
1.1. Mu'allakât'ın İsimlendirilmesi ve Kâbe'ye Asılmasına İlişkin Görüşler	14
1.2. Mu'allaka'da Şekil ve Muhteva.....	16
1.3. Mu'allakât Şerh ve Tercümelere	17
1.4. Mu'allakât Şairleri	19
1.4.1. Mu'allaka Şairlerinin Biyografileri	20
1.4.1.1. İmru'u-l-Kays b. Hucr	20
1.4.1.2. Züheyr b. Ebi Sülma	21
1.4.1.3. Tarafe b. Abd	22
1.4.1.4. Antere b. Şeddâd b. Amr el-'Absî.....	23
1.4.1.5. Amr b. Kulsûm.....	25
1.4.1.6. Lebîd b. Rebîa el-Âmirî.....	26
1.4.1.7. Hâris b. Hillîze	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. NEVASİH FİİLLER.....	29
2.1. Kane Grubu.....	31
2.1.1. Şartsız Nâkıs Fiiller	32
2.1.2. Şartlı Amel Eden Nakıs Fiiller	36
2.2. Kâde Grubu.....	39
2.2.1. Yaklaşma Fiilleri	39
2.2.2. Recâ Fiilleri	41
2.2.3. Başlama Fiilleri	43

2.3.Zanne Grubu	46
2.3.1. Zan Fiilleri.....	47
2.3.2. Bilgi Fiilleri.....	51
2.3.3. Dönüşme Fiilleri.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MU'ALLAKALARDA NEVÂSİH FİİLLERİN KULLANIM ŞEKİLLERİ.....	58
3.1.1. İmru'u-l-Kays b. Hucr'un Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller	58
3.1.2. Züheyr b. Ebi Sülma'nın Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller	67
3.1.3. Tarafê b. Abd'ın Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller.....	73
3.1.4. Antere b. Şeddad'ın Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller	85
3.1.5. Amr b. Kulsûm'un Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller	94
3.1.6. Lebid b. Rebâa el-Âmirî'nin Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller	102
3.1.7. Hâris b. Hillize'nin Mu'allakasında Nevâsîh Fiiller	107
SONUÇ	112
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	122

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MU‘ALLAKALARDA NEVÂSİH FİİLLER VE KULLANIM ŞEKİLLERİ

MUHAMMET BERAT CAN

Gümüşhane Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Fikri GÜNEY

2014, 122 sayfa

Jüri: Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

.....
.....

“Mu‘allakalarda Nevâsîh Fiillerin Kullanımı” isimli tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Mu‘allakalar ve Şairleri” tanıtılmıştır. İkinci bölümde “Nevâsîh fiiller” yapısal ve anlamsal özellikleri açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde “Mu‘allakalarda nevâsîh fiillerin geçtiği beyitler” tespit edilmiş ve detaylı irabları yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise ulaştığımız sonuca ve önemli görülen bazı noktalara değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mu‘allakât, Nevâsîh Fiiller, Kane ve Kardeşleri, Kâde ve Kardeşleri, Zanne ve Kardeşleri

ABSTRACT

MS THESIS

USING NEVASİH VERBS IN MU‘ALLAKAT

Muhammet Berat CAN

Gumushane Universty
Graduate School of Social Sciences
Department of Islamic Sciences

Supervisor: Ass. Yrd. Doç. Dr. Fikri GUNEY

2014, 122 pages

Jury: Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

.....
.....

Our study namely “Using Nevasih Verbs in Mu‘allakat”, has consisted of an introduction and three chapters. In the first chapter, we have introduce “Mu‘allakat and its poets”. In the second chapter, we have dealt with “Nevasih Verbs” from the point of view morphology and semantics. In the third chapter, we have dealt with “The verses which used Nevasih Verbs” from the point of view morphology and semantics. In the conclusion, we have emphasized the main result and important points we have reached.

Key Words: Mu‘allakat, Nevasih Verbs, Kane and Her Sisters, Kade and Her Sisters, Zanne and Her Sisters

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2. 1. Nevâsîh Fiillerin Kısımlara Ayrılması.....	18
Tablo 2.2. Nevâsîh Fiillerin ve Haberlerinin Başta, Ortada, Sonda Gelmesi.....	19
Tablo 2.3. Nevâsîh Fiillerin İsimlerinin ve Haberlerinin Marife Gelmesi.....	19
Tablo 2.4. Şairlere Göre Kullanılan Nevâsîh Fiiller.....	105

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif
a.y.	: Aynı yer
AÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin, ibn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DÜİFD	: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ed.	: Editör
GAS	: Geschichte des Arabischen Schrifttums
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜY	: İstanbul Üniversitesi Yayınları
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
m.	: Milâdi
mns.	: Manası
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
sd.	: Sadeleştiren
sy.	: Sayı
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
ys.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

İnsanın konuşarak anlaşılan bir varlık olması onu diğer canlılardan ayıran özelliklerden biridir. İnsan bu kabiliyet sayesinde iletişim kurabilir, duygu ve düşüncelerini karşısındakine aktarabilir. Kur'an-ı Kerim'de “*Birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık.*¹” buyruğu ile insanların kabilelere ayrıldığına, farklı kültür ve dillere sahip olduğuna işaret edilmiştir.

Bu dillerden birisi olan Arapça da, ilk zamanlarda insanların zihinlerinde² iken, daha sonraları yazıya geçmiş, İslam'ın gelişi ve son hak dinin kitabı Kur'an-ı Kerim'in dili olması sebebiyle büyük coğrafyalarda tanınmıştır. İslam'ı kabul eden insanlar, bu dili okumayı ve öğrenmeyi kendilerine bir görev addetmişlerdir. Arapçanın sahip olduğu bu nitelik ona günümüzde de öğrenilmesi gereken bir dil olma özelliğini kazandırmıştır.

Şiir Arapların örf, adet, gelenek ve yaşayışları hakkında bilgiler edinebileceğimiz önemli kaynaklardan birisidir. Çünkü okuma-yazmanın yaygın olmadığı cahiliye döneminde unutulmaması istenilen hususları korumanın en kolay yolu şiirdi³. Cahiliye döneminden yazının yaygın olarak kullanıldığı döneme kadar Mu'allakât-ı Seb'a olarak meşhur olan şiirler de, o şiiri söyleyen şairler ve ravilerin zihinlerinde nesiller boyu aktarılagelmiştir.

H. II asrın başlarından itibaren Sarf, Nahiv, Belâgat gibi ilimler sistemleştirilmeye başlanması ile Basra, Kûfe gibi dil ekolleri oluşmuştur. Bu ekoller Sarf ve nahiv ilminin temellendirilmesinde Kur'an'la beraber şiiri de kullanmışlardır. Şiirin bu özelliğinin sahabe döneminde de kullanıldığına dair rivayetler vardır.

Bununla ilgili olarak birgün Hz. Ömer minberdeyken “*أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ*”
رَبِّكُمْ لَرَأُوفٌ رَّحِيمٌ” (O tuzak kuranlar, Allah'ın) kendilerini azar azar yakalayıp helâk

¹ Hucurat 49/13

² Çetin, M. Nihat, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, 2011, İstanbul, s. 1

³ Çetin, M. Nihat, *a. g. e.*, s. 67

*etmesinden emin mi oldular?*⁴ Ayetinde geçen (تخوف) kelimesinin manasını merak ederek bu kelimenin şiiirlerde kullanılıp kullanılmadığını sorduğunda, Huzeyl kabilesinden birisinin “*eksiltmek*” anlamında olduğunu söyleyerek aşağıdaki beyti okuduğu, bununla manayı teyid ettiği rivayet edilir⁵.

تَخَوَّفَ الرَّحْلُ مِنْهَا تَامِكًا قَرْدًا كَمَا تَخَوَّفَ عَوْدَ النَّبَعَةِ السَّفْفُ

“Taşıdığı yük, o devenin hörgücünü ve yağlarını eğenin neb’a ağacının eksilttiği gibi eksiltti.”⁶

Bu çalışma muhteva olarak, cahiliye dönemi şiiirlerinden olan Mu’allakalarla sınırlı tutulmuştur. Çalışmamızda sırasıyla mu’allaka şiiirlerinden: *İmru’u-l-Kays* (ö.545), *Zuheyr* (ö.609), *Tarafe* (ö.564), *Antere* (ö.600), *Amr b. Kulsûm* (ö.584), *Lebîd* (ö.661), *el-Hâris b. Hillîze* (ö.570)’in şiiirleri esas alınmıştır.

Bu şiiirlerin şiiirlerinde kullanılan “Nevâsih Fiiller” ele alınarak, hangi kiplerde yaygın olarak kullanıldıkları ve cümleye nasıl etki ettikleri incelenmiş, bunula birlikte detaylı irabları yapılmıştır. Aynı zamanda nevâsih fiillerin Mu’allakada geçtiği beyitlerin yerleri şerhlerden tespit edilmiştir. Şerhlerdeki yapısal ve anlamlandırmaya yönelik farklılıklarda göz önünde bulundurularak, bazı beyitler arasında Basralı ve Kûfeli âlimlerin görüş ayrılıklarına da yer verilmiştir.

Bu vesile ile farklı kaynaklarda ayrıntılı şekilde verilmiş olan nevasih fiiller biraraya getirilerek, ana dili Arapça olmayan kişilerin kolay bir şekilde ulaşması sağlanmıştır. Ayrıca incelenen nevâsih fiiller ve örnekleri ile okuyucunun tercüme hatalarına düşmeden, metinleri daha iyi anlamasına yardımcı olması umulmaktadır.

Bu eserleri yorulmadan yazan ve bizlere ulaştıran âlimlere minnettârız.

⁴ Nahl, 16/47

⁵ Kurtubî, Abu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Câmî’li-Ahkâmi’l-Kur’ân, Müesseset er-Risaleh, 1. Baskı, 2006, 12, s. 332

⁶ Bu beyit Ebû Kebir el-Huzelîye nisbet edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAP TOPLUMUNDA ŞİİR VE ŞAİR

“Şiir” ve “şair” kelimelerinin “ş-a-r” kökünden gelerek “şiiir söylemek, nazm etmek⁷” manasına gelmektedir. “şair” kelimesi için “tabiatüstü sihri bilgiye sahip olan, sezikle bilen⁸” manalarına geldiği de söylenmiştir⁹. Bu kelime dilimizde de şiir ve şair olarak kullanılmaktadır.

Eski Arap toplumunda şiir söyleyebilmek bir kabile için son derece önemliydi. Cahiliye döneminde insanlar bir kabilede veya toplumda şair yetiştiği zaman özel kutlamalar yapar ve tebriklerini iletirlerdi. Bu öyle seviyeye gelmişti ki şairi olan kabileler için bir övünç, olmayan kabileler içinse bir utanç vesilesiydi¹⁰.

İnsanın yok olmayan beşeri duygularını beyitleriyle dillendiren şairlerin eserleri, Arapların İslamiyet öncesi dönemlerden geriye bıraktıkları en önemli mirastır. Cahiliye devrinde bu şiirleri teşvik eden, bugün *edebi merkezler* diye vasıflandırabilceğimiz bir takım vesileler, muhitler hatta birbirlerine meydan okudukları müsabakalar vardı¹¹. Bu etkinlikler genellikle panayırlarda düzenlenirdi. Bu müsabakalarda şairler tarafından söylenen şiirler, raviler tarafından sonraki nesillere aktarılmıştır. Bunda Arapçanın şiir diline uygun olmasının etkisi büyüktür. Şayet bu toplum şiir sanatından soyutlanarak değerlendirilecek olursa geriye kaba, haşin ve basit bir topluluk halini alır ve bütün cazibesini kaybeder¹².

İslamiyet öncesi cahiliye dönemi olarak bilinen devrede Arap şiiri kendi içerisinde tekâmül derecesine erişmiş ve bu adet üzere İslam döneminde de

⁷ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, Beyrut 1419/1999, 7, s. 133

⁸ Çetin, *a. g. e.*, s. 3

⁹ Çetin, *a. y.*, s. 3

¹⁰ Çetin, *a. g. e.*, s. 8-11

¹¹ Yılmaz, İbrahim, *Panayırlar ve Arap Dili Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997, s. 2

¹² Çetin, *a. g. e.*, s. 1

devam etmiştir. İslam sonrası dönemde dinin bunu yasaklamaması bilakis bazı noktalarda teşvik etmesi sebebiyle şiir içerik bakımından daha da gelişmiştir.

Dil âlimleri tarafından şairlerin yaşadıkları dönemler göz önüne alınarak tabaka'lara¹³ ayrılmıştır. Ana guruplar şunlardır: 1. *Câhilîyûn*: Cahiliye devri şairleri yani İslamiyet'ten önce yaşamış şairlerdir. 2. *Muhadremûn*: Cahiliye devrinin sonlarında yaşayan, ömrünün bir kısmını da İslamiyet'ten sonra geçirmiş olan şairlerdir. 3. *İslamiyyûn*: İslami dönemde yaşayan şairlerdir. 4. *Müvelledûn* veya *Muhdesûn*: yukarıda sayılan üç dönemden sonra gelenler demektir. İlk üçüne toptan "*kudemâ*" şairleri denir¹⁴.

Çalışmamıza, kendisiyle sınırlı tuttuğumuz Câhilîyûn dönemine ait mu'allakât olarak meşhur olan şiirlerin isimlendirilmesi, şairleri ve özellikleri ile devam edeceğiz.

1.1. MU'ALLAKÂT'IN İSİMLENDİRİLMESİ VE KÂBE'YE ASILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

El-Mu'allakât, her biri müelliflerinin en güzel şiiri olarak kabul edilen İslam öncesi döneme ait yedi veya on şiire verilen isimdir. Sözlükte bu ismin kelime kökleri sevgi, ilgi, alâka anlamlarına gelen "ilk", "alak", "alika"¹⁵ kelimeleridir. İbn Manzur'un izahına göre "alak" erkeğin kadına olan sevgisidir. Bir başka ifadede "alika", "alak" ve "alâka": gerekli, ilgili olmak, çekişmek gibi manalara da gelmektedir. "Alak", ilişme yapışma da demektir. Yine "ilk" değerli mal, nefis şey demektir¹⁶. Bu kökten olan ta'lik kelimesi birinin sözünü açıklama, tamamlama, düzeltme anlamına gelir¹⁷.

İbn Abdirrabbih'in (öl. 941) "el-Ikdül Ferid" isimli eserinde naklettiği meşhur menkıbeye göre panayırlarda ve toplum önünde okunarak kendini ispatlamış olan bu şiirler panayırlarında eleştiri süzgecinden geçiriliyor, Mısır keten bezine altın harflerle yazılarak Kâbe'nin duvarına asılıyordu¹⁸.

¹³ Heffening, "*Tabakât*", İA, 11, s. 590-592

¹⁴ Çetin, *a. g. e.*, s. 6

¹⁵ İbrahim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasit*, 2, Tahran, s. 622

¹⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, Beyrut 1419/1999, 9, s. 357

¹⁷ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 2, s. 622

¹⁸ İbn Abdirrabbih, *el-Ikdü'l Ferid*, 6, 118

Yine es-Suyuti ve el-Bağdadi, eserlerinde yaptıkları nakille Hz. Mu'âviye'nin "Amr b. Kulsûm ve el-Haris b. Hillize'nin Mu'allakaları, Arapların övünç eserlerindedir. Bunlar uzun zaman Kâbe'de asılı (*Mu'allekateyn*) idiler." dediğini görüyoruz¹⁹. El-Umde sahibi İbn Reşik "*Mu'allakât* önceleri *Mühezzebât* diye isimlendirilirdi" diyor²⁰. Bu rivayetler İbn Abderrabbih ve İbn Reşik'in ifadeleri ile birleştirilirse bu kelimenin hem câhiliyede hem de İslami dönemde kullanılan bir isim olduğunu söyleyebiliriz.

Bu koleksiyon eski Arap şiirinin en güzel örneğini temsil ederek, câhiliye dönemi ve İslam sonrası dönemde emsalsiz bir mevki kazanır. Bu özel şiirlerin bir araya getirilmesi fikri ilk olarak Hammad er-Raviye'ye isnad edilir²¹.

Bu şiirler için ilk dönemlerde "es-seb'u't-tivâl" (yedi uzun kaside), "sümût" (dizili inciler), "müzehhebât" (yaldızlı şiirler) ve "seb'ıyyat" (yedi kaside) isimleri kullanılmıştır. Son dönem eserlerde ise "mukalledât" (asırlardan devredilen eski şiirler), "müsemmetât" (inci dizileri) isimleri kullanılmıştır²².

Câhiliye döneminde zirveye ulaşmış olan bu şiirler, Arap toplumunun kültür ve yaşantısını son derece kısa ve veciz olarak ortaya koymaktadır.

Başka bir rivayet olan Ebu Ca'fer en-Nahhas'ın (ö.338/950) menkıbesinde Mu'allakât kelimesin kaynağı, Hire hükümdarının "Alliku lenâ hâzihi" (bunu bizim için yazıp kütüphanemize koyun)²³ sözüdür. Bu sözün Kâbe'ye asılması ile alakası yoktur.

Hammad er-Râvî onları derlediğinde "işte Mu'allakât budur" dememiş, bunun yerine "işte meşhurlar bunlardır"²⁴ demiştir. Hammad'ın bu ifadesine göre şayet bu isim önceden kullanılıyorsa "Mu'allakât budur." derdi. Hâlbuki "Meşhurlar bunlardır." demiştir²⁵.

¹⁹ Es-Suyûti, *Şerhu Şevâhidi'l-Muğni*, nşr. Ahmed Zafir Kûcan, Beyrut, 1966, 1, s. 121; 'Abdülkadir el-Bağdadi, *Hizânetü'l Edeb*, 3, s. 181; Sancak, Yusuf, (2008 kış), "*Mu'allakalar ve Kâbe'ye asılmalarına ilişkin görüşler*", Yıl:12, Sayı:34, s. 381-398

²⁰ İbn Reşik, *el-Umde*, 1, 96

²¹ Beeston, Alfred Felix Landon, (çev. Süleyman Tülücü), (1979), "*Mu'allakât*", AÜİİFD, sy. 3, s. 419-427

²² Tülücü, Süleyman, "*Mu'allakât*", DİA, 30, s. 310-312

²³ Ebû Ca'fer, En-Nahhâs, *Şerhu'l-Kasâ'idi't-Tis'i'l-Meşhurat*, nşr. Ahmed Hattâb, 2, 1973, Bağdat, s. 682

²⁴ En-Nehhas, *a.y.*, 2, s. 682

²⁵ Sancak, Yusuf, *a.g.e.*, s. 381-398

Ayrıca Th. Nöldeke, C. Brockelmann, Cevad Ali, Şefki Dayf vb. bu ismi Kâbe'ye asıldıkları için aldıkları görüşünü reddederler²⁶.

Yukarıda arz edilen nakillerde ve delillerde, Câhiliye döneminde ve İslam sonrası dönemlerden beri Mu'allakât isminin kullanıldığını ve şiirlerin Kâbe'ye asılmış olduğu veya Hükümdar'ın kütüphanesine konulduğu için bu isme verilmiş bir vasıf olduğu kanaatini veriyor.

1.2. MU'ALLAKA' DA ŞEKİL VE MUHTEVA

Genelde cahiliye şiirleri, yaşadıkları sade hayatın tabii sonucu olarak şiirlerinden duygusal tasvire yer vermemişlerdir. Çünkü bu zihindeki olguları ve anlamları soyutlaştırmayı gerektirir. Oysa cahiliye şiirinde teşbihler daha ağır basmaktadır. Cahiliye şiirinde tasvir edilen parçalar arasında tabiat, çöle mahsus av hayvanları, deve vb.'nin en ince teferruatına inen tasvirleri bulmak mümkündür. Örneğin bir cahiliye şairi bahçeyi tasvir etmek isterse, onu olduğu gibi en ince ayrıntısına kadar aktarmaya çalışmaktadır. Böylelikle cahiliye şiirlerini okuyanlar o dönemin toplumu ve kültürü hakkında canlı tabloları görebilmektedir²⁷.

Cahiliye devri şiirinde din, az ve mübhem bir yer tutar. Bunu yerine mükemmel insan tipinin hasletleri, insanın ölüm karşısında aczini ifâde ve hayat tecrübelerini aksettiren öğütler ile hikmetli sözler yer alır²⁸.

Cahiliye şiirleri mevzularına göre yedi kısma ayrılır²⁹. *Medh* (medih), *hicâ* (hiciv), *mersiye*, *teşebbüb* (aşktan bahsetme), *i'tizar* (özür dileme), *teşbih* (benzetme), *iktisâs el-ahbâr* (tarihi-menkıbevi rivayetlerden bahsetme). Burada sayılan maddeler ilk dördü cahiliye şiirinin belli başlı mevzularındandır³⁰.

Mu'allakât, tamamıyla klasik kaside tarzında yazılmıştır. Bu kasideler takriben 60 ila 100 beyit arasında olup önemli özelliği bütün beyitlerinde tek bir kafiyenin tekerrür etmesidir.

²⁶ Sancak, Yusuf, (2008 kış), *a. g. e.* , 385

²⁷ Ceviz, Nurettin, *Mu'allaka Şairlerinin Şiirlerinde At Tasviri*, EKEV Akademi Dergisi, c.3, sy. 1, (Bahar 2001), s. 266

²⁸ Çetin, *a. g. e.* , s. 76

²⁹ Sa'leb, Ebu'l-Abbas, *Kavâid eş-Şi'r*, nşr. Dr. Ramazan Abdüttevab, Mektebe el-Hânicî, 3. Baskı, Kahire, s. 33

³⁰ Çetin, *a. g. e.* , s. 67

Kasideler İmru'u-l-Kays'ın ilk defa kullandığı ve sonrasında gelen şairlerin onu takip ederek sevgilisinin ardından hatıralarını andığı “Nesîb” bölümü ile başlar ve tavsif edici pasajlar ile atını, devesini, çöl hayvanlarını, çöldeki hadiseleri, kabilesinin methiyelerini veya savaşlarını, hicivlerini anlatarak bitirirler.

İmru'u-l-Kays kasidesinde herhangi bir kapanış kısmına ihtiyaç duymamış ve şiiri çöl tasviri esnasında sona ermiştir. Ancak Lebîd, ‘Antere, ‘Amr’ın ve el-Haris’in mu‘allakâları kendilerini öven bir kısım ile son bulur³¹.

Her biri döneminin bedevi hayatını tasvir konusunda şâheser niteliğinde olan mu‘allakalar az da olsa tarihi malumat verirler.

1.3. MU‘ALLAKÂT ŞERH ve TERCÜMELERİ

Edebî değere haiz olmaları sebebiyle mu‘allakaları çeşitli yönlerden açıklayıp şerh etmek üzere H.III (M.IX) asırdan itibaren birçok şerhler kaleme alınmıştır³². Bu şerhler şunlardır:

a-) Tam mu‘allaka şerhlerinden basılmış olanlar:

- 1) Ebû Bekr İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940): *Şerhu'l-Kasâ'idi's-Seb'i't-Tivâli'l-Câhiliyyât*, nşr. Abdüsselam M. Harûn, Kahire, 1963
- 2) Ebû Ca'fer İbnü'n-Nehhas el-Halebî (ö. 338/950): *Şerhu'l-Kasâ'idi't-Tis'i'l-Meşhurat* I.II. , nşr. Ahmed Hattab, Bağdat, 1973
- 3) Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed Zevzenî (ö. 486/1093): *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'*, nşr. Abdurrahim es-Safibûri-M.Lumbsden, Kalküta, 1823; Lübnan, 1269; İstanbul, 1277; Kahire, 1277, 1292, 1304, 1311, 1315, 1319, 1328/1910, 1340; Tahran, 1282; İskenderiye, 1288; Dehli, 1895; Dâru sadır, Beyrut, 1382/1963; M. Muhyiddin Abdülhamid, Kahire, ts. ; M. Ali Hamdullah, Dimaşk, 1383/1963; Beyrut, 1972; Darul Erkam, Beyrut, ts.
- 4) Ebû Zekerriyya Hatîp et-Tebrizî (ö. 502/1109): *Şerhu'l-Kasâ'idi'l-Âşr*, “A Commentary on Ten Ancient Arabic Poems...” adı ile

³¹ Beeston, Alfred Felix Landon, (çev. Süleyman Tülücü), (1979), *a. g. e.*, s. 424

³² Tülücü, Süleyman (2005), “*Mu'allakât ve Şairleri üzerine bir Bibliyografya denemesi-1*”, AÜİFD, Sayı:23, 2005, Erzurum, s. 6

- nşr. C. J. Lyall, Calcutta, 1894, tekrar basım: N. J. Ridgewood, 1965; Kahire, 1324, 1343, 1352 vb.; Mısır, 1952, nşr. M. Muhyiddin, 2. baskı, Mısır, 1384/1964; nşr. Fahrüddin Kabâve, Halep, 1388/1969; Beyrut, 1980; Abdusselam el-Hûfi, Beyrut, 1405/1985.
- 5) Ali b. Ali es-Safipûri (ö. ?): Şerhi Hicri 1291, Hindistan
- 6) Reşîdünnabi b. Habîbunnebi (ö. ?): *Şerh-i Seb'a-i Mu'allaka*, Hindistan, 1876
- 7) El-Feyz es-Seharnefûri el-Kureşi el-Hanefî (XIII./XIX. asır): *Riyâz 'ul-Feyz Şerh 'ul-Mu'allakât*, Lahor, 1299/1881
- 8) Ahmed Emin es-Şinkîti (ö. 1331/1913): *El-Mu'allakât ve el-Kasâ'idü'l-'Aşrû't-Tivâl*, Kahire, 1329/1911; yeni neşirleri: *Şerh 'ul-Mu'allakât 'il-Aşr ve Ahbâru Kâilihâ (Şu'arâ'ihâ)* adı ile, Kahire, 1913, 1338, 1945; nşr. Fâyiz Terhînî, Beyrut, ts.
- 9) Ebu Firâs Muhammed b. Mustafâ en-Na'sânî el-Halebî, (ö. 1362/1967): *Nihâyetu'l-Ereb min Şerhi mu'allakâti'l-Arab*, Kahire, 1324/1906, 1329/1911.
- 10) Ahmed Tercanizade: *Şerh-i Mu'allakât'ı Seb' (Farsça Şerh)*, Tebriz, 1348.
- 11) Mevlânâ Muhammed İsmâil es-Selefi (ö. 1387/1967): *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'*, Lahor, 1399/1979. (Arapça şerhli Urduca tercümeli)
- 12) Fevzi Atavi, eseri 1969'da Beyrut'ta basılmıştır.

b-) Bu saydıklarımızın dışında yazma halinde bulunan Mu'allaka şerhleri de mevcuttur³³.

Ayrıca bu şerhlerin batıda XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda L. Warner, Sir William Jones, A. T. Hartmann, Theodor Nöldeke, Murkes ve Gandz gibi şarkiyatçılar tarafından Latince'ye, İngilizce'ye, Fransızca'ya, Almanca'ya, İsveççe'ye ve Rusça'ya tercümelere yapılmıştır³⁴.

³³ Detaylı bilgi için bkz. Tülücü, Süleyman, *a. g. e.*, s. 6

³⁴ Savran, Ahmet, "*İmru'ü-l Kays b. Hucr*"; DİA, 22, İstanbul, s. 238; Tülücü, Süleyman *a. g. e.*, s. 7

Mu'allakaların tam olarak Türkçeye ilk çevirisi M. Şerafettin Yaltkaya tarafından yapılmıştır³⁵. Son yıllarda İsmet Zeki Eyüboğlu³⁶ ve Sadık Yalsızuçanlar³⁷, mu'allakaları nazmen Türkçe'ye uyarlamışlardır. Ayrıca Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak ve Nevzat H. Yanık tarafından yapılan bir tercümesi daha vardır³⁸. Bunların dışında kısmen yapılmış yayınlanan tercümelemler de vardır³⁹.

1.4. MU'ALLAKÂT ŞAİRLERİ

Cahiliye dönemi meşhur kasidelerinin, şairlerinin sayısının kaç olduğu hakkında ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. İbn Abderrabbih (ö.328/940) onları yedi kişi olarak sayar⁴⁰. Yine İbn Reşîk⁴¹(ö.463/1071), es-Suyûti⁴² (ö.911/1505), Abdülkadir el Bağdadi⁴³ (ö.1093/1682) gibi ilim adamları bu görüşe istinaden onları yedi şair olarak şöyle sayarlar; *İmru'u-l-Kays* (ö.545), *Zuheyr* (ö.609), *Tarafe* (ö.564), *Antere* (ö.600), *Amr b. Kulsûm* (ö.584), *Lebîd* (ö.661), *el-Hâris b. Hillîze* (ö.570)' dir⁴⁴. Suyûti ve İbn Reşîk de Ebu Ubeyde (ö.210/825)' nin mu'allakât sahipleri olarak şunları saydığını söylerler: *İmru'u-l-Kays*, *Züheyr*, *en-Nâbiğa* (ö.604), *el-A'şa* (ö.629), *Lebîd*, *Amr b. Kulsûm*, *Tarafe*. Bunlara göre el-Mufaddal da (ö.178/794) "Kim yedi kaside sahibi bunlardan başkadır derse, yanlış yapmış olur" demiştir. Buna göre Ebu Ubeyde ve el-Mufaddal *Mu'allakât* şairleri içinde *Antere* ve *Haris b. Hillîze*'yi değil, *el-A'şa* ve *en-Nâbiğa*'yı saymışlardır⁴⁵. El-Kureşî⁴⁶ de bu görüştedir. Ebu Zekeriyya et-Tibrîzî (ö.502/1109) '*Abîd b. El-Ebras*'ı (ö.555) da *Mu'allakât*

³⁵ Yaltkaya, M. Şerafettin, *Yedi Askı*, 1943, 1985, 1989, İstanbul

³⁶ Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Arab şiirinin ilk parlak dönemi*, Yedi Askı, 1985, İstanbul

³⁷ Yalsızuçanlar, Sadık, *Mu'allakât-ı Seb'a-Yedi Askı*, 1998, İstanbul

³⁸ *Yedi Askı-Arab Edebiyatının Harikaları*, 2004, Ankara

³⁹ Detaylı bilgi için bkz. Tülücü, Süleyman, *a. g. e.*, s. 6

⁴⁰ İbn Abderrabbih, *el 'Ikdu' l-Ferid*, nşr. Ahmed Emin, v. dğr., tsz., 6, s. 103

⁴¹ İbn Reşîk el-Kayrevani, *el Umde fi mehasini's-Şi'r ve adâbihi ve nakdih*, nşr. M. Muhyiddin 'Abdülhamid, Beyrut, 1972, 1, s. 92

⁴² Celaluddin es-Suyûti, *el-Muzhir fi Ulumi'l Luğa ve Enva'ihâ*, nşr. M Ahmed Câdelmevlâ, v.dğr., Beyrut, 1408/1989, 1, s. 126

⁴³ Abdülkadir el-Bağdadi *Hizânetü'l Edeb Lubbu Lubâbi Lisâni'l Arab*, nşr. Abdüsselam M. Harun, Kahire, 1409/1989, 1, s. 126

⁴⁴ İbn Abderrabbih, '*el-Ikdül Ferid*, 6, 118

⁴⁵ İbn Reşîk, 1, s. 96; es-Suyûti, 2, s. 480; Abdülkadir el-Bağdadi, 1, s. 126

⁴⁶ Ebu Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü Eş'ari'l- 'Arab*, nşr. 'Ali Fâ'ûr, Beyrut, 1406/1986, s. 105

şairleri arasına katar böylelikle sayı 10'a ulaşır⁴⁷. İbn Haldun hemen herkesin Mu'allaka şairi olarak kabul ettiği Lebîd'i bu şairler arasında saymaz. Onun saydığı şairlerin arasında ayrıca 'Alkame b. 'Abâde de vardır. Bu şekilde farklı nakil ve sayımlarla Mu'allaka şairlerinin sayısı 11'e ulaşmış oluyor.

Çalışmamızda yukarıda saydığımız görüşler içerisinde en yaygın görüş olan İbn Abdürrabbih'in saymış olduğu listedeki şairleri esas alarak sonraki bölümde adı geçen şairlerin biyografilerini vererek bu bilgilerle iktifa edeceğiz.

1.4.1. MU'ALLAKA ŞAİRLERİNİN BİYOGRAFİLERİ

1.4.1.1. İMRU'U-L-KAYS B. HUCR

Tam ismi Ebu Vehb (Ebu'l-Haris / Ebû Zeyd) Hunduc b. Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâdır.⁴⁸ Necid'de doğmuştur. Kinde'nin son hükümdarının oğlu olup, soyu Kahtâniler'e dayanır. Asıl adının Hunduç, Adî, Müleyke olduğu kaydedilmektedir. İmru'u-l-Kays onun lakabı olup "şiddet adamı, Kaysoğulları kabilesinden bir kişi" anlamlarına gelir. Babasının intikamını almak için kabile kabile, ülke ülke gezerek yardım istediği için "*el-Melikü'd dullil*" (şaşkın / sapkın kral) lakaplarını almıştır. Ayrıca yardım istemek için gittiği Bizans hükümdarı tarafından hediye edilen zehirli gömleğin etkisi ile vücudunda yara ve çıbanlar kapladığından "*zü'l kurûh*" (yaralı adam) lakabını almıştır⁴⁹. Kaynaklarda İmru'u-l-Kays ve şiirleri hakkında geçen bilgiler H. (II), M. (VIII) yüzyıl Kûfe âlimlerinden Ebu Amr eş-Şeybânî⁵⁰'ye dayanmaktadır.

Asmaî, İmru'u-l-Kays'ın bazı şiirlerinin Hammad tarafından uydurulduğunu iddia etmektedir. Bütün bu iddialara rağmen İmru'u-l-Kays kasideye şekil verme ve şiire kafiyeye esasları koyma bakımından ilk olmuştur. Sonra gelen Mu'allaka şairleri de şiirlerinde hep onun metodunu kullanmışlardır. Onun bu üstünlüğü bir beyitte birkaç teşbih kullanması ve pek çok temayı ustalıklarla kullanmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber'in onun şairliğine

⁴⁷ Corcî, Zeydan, *Tarihu Adabi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Beyrut 1978, 1, s. 96

⁴⁸ Savran, Ahmet, "*İmru'ü-l Kays b. Hucr*", DİA, 22, İstanbul, s. 237-238

⁴⁹ Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l- Mu'allakât i'l-'Aşr ve ahbâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s.17-18

⁵⁰ Ebu 'Amr eş-Şeybani, *Şerhu'l- Mu'allakât i't tis'*, Beyrut, 2001, s. 118

işaret etmesi ve Hz. Ali'nin de şiirlerini beğenip övmesi şöhretini daha da arttırmıştır⁵¹.

Mu'allaka'sı şerhlere göre 77-88 beyit arasında değişmektedir. Şair kasidesinin baş tarafında sevgilisinden geriye kalan hatıralarını dile getirdikten sonra kaygılı bir gece, tehlikeli bir yolculuk, at, av, sel, bulut tasvirleri ile tamamlamıştır⁵². Mu'allakası'nın da yer aldığı divanı ilk defa 1837'de Baron Mac-Guckin de Slane ve 1870'te Wilhelm Ahlwardt tarafından neşredilmiş daha sonra Mısır, Hindistan, İran'da defalarca basılmıştır⁵³.

1.4.1.2. ZÜHEYR B. EBİ SÜLMA

Tam ismi Zuheyr b. Ebi Sülma Rabi'a b. Riyah el-Müzenî'dir. M (VI-VII) asır cahiliye şairlerinden olup soyu Muzayna kabilesine dayanmaktadır⁵⁴. Şiirleri kabileler arası hadiseleri içermekle beraber başından geçen bazı olaylar hakkında da bilgi vermektedir. Bu olaylardan biri şudur: Bir baskında devesini ve kölesini esir alan kavmi hicvetmiş ve söylediği şiir sayesinde bunları geri almıştır⁵⁵.

Cahiliye döneminde şiir söylemek son derece önemli olup kuvvetli ve tesirli biri silah sayılmıştır. Bu sayede çok itibar görmüş, dayılarından miras kalması ve bazı zenginlerin ihsanları sayesinde rahat bir hayat sürmüştür. Hikmet şairi olarak da bilinir. Zuheyr mu'ammerun⁵⁶ şairlerden olup⁵⁷, mu'allakasını söylediği zaman 80 yaşını geçmiş olduğu rivayet edilmektedir⁵⁸. Şairin Peygamberimizi gördüğüne dair bir rivayet vardır. Ancak bu görüşme

⁵¹ İbn Abdірrabbih, *el-Ikdül Ferid*, 6, 119

⁵² Savran, Ahmet, *a.g.e.*, s. 237-238

⁵³ İmru'ü-l Kays b. Hucr, *Divân*, (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrahim), Kahire, 1964, nşr. girişi s. 5-19

⁵⁴ Sa'lab, Ebû Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd eş-Şeybânî, *Şerh Divanü Zuhayr b. Ebi Sülmâ*, nşr. Ali Hasen Fâ'ur, Dar'u'l-Kutub, 1944, Kahire, s. 13; el-İsfehani, *Kitabü'l-Eğani*, Darü's-Sâdır, nşr. Dr. İhsan Abbâs, 1423/2002, 10, s. 291

⁵⁵ Sa'lab, *a.g.e.*, s. 25-27

⁵⁶ Uzun ömürlü.

⁵⁷ Ebu Hatim, es-Sicistani, *al-Mu'ammerin*, 1905, Kahire, s. 65

⁵⁸ Sa'lab, *a.g.e.*, 10, beyit 48

bi'setten⁵⁹ önce olmuştur. Çünkü şair 610 yılından önce (M. 609) vefat etmiştir⁶⁰.

Şair, şiir sanatını nesiller boyu yaşatmış şerefli bir aileye mensuptur. Meşhur *Burde* sahibi Ka'b'da onun soyundandır⁶¹. Züheyr'in şiirlerinden müteşekkil divanı farklı dillere tercüme edilip başılmıştır. Ayrıca divanının ilk kasidesi olan mu'allakası diğer mu'allakarın da bulunduğu bütün şerhlerde mevcuttur. Klasik kasidenin mükemmel bir örneği olan 63⁶² beyitlik bu şiiri Benî Murra'nın reislerinden Harîm ve Hâris'in medhi hakkındadır. Şiirlerinde eski Arap şirininin bütün yönlerini başarı ile işlemiştir.

1.4.1.3. TARAFE B. ABD

Tam ismi Ebû Amr Tarafe b. el-Abd b. Süfyân b. Sa'd el-Bekri el-Vâilî olan şairimiz Bahreyn'de doğdu. Asıl adı Amr olup Tarafe (Tarfe "ılgın") lakabı ile tanınmaktadır. Şeceresi Arapların büyük dedesi Adnan'a kadar uzanır. Yirmili yaşlarda öldüğü için "İbnü'l-İşrîn" olarak da anılır.

Kabileleri arasında onurlu ve kendinden emin bir şekilde yetiştiği için birini hicvetmekten çekinmezdi. Dayısı Mütelemmis'in Tarafe'ye bu huyundan ötürü "*bir gün dili yüzünden öldürülür*" dediği rivayet edilir. Kaynaklarda anlatıldığına göre bazı davranışlarından dolayı kabilesi ona karşı tavır alınca, kabilesini terk ederek ayrı bir hayat sürmeye başlar. Ancak vatan hasretine dayanamayan Tarafe tekrar memleketine döner. Daha sonra dayısı Mütelemmis ile birlikte Hire hükümdarının sarayına giderler. Şiirlerinden hoşlanan hükümdar onu nedimlerinin arasına alır ve sarayda kalmasına izin verir. Ancak kral kendisini hicveden Tarafe ve dayısına ödüllendirileceklerini vadederek birer mektup verdi ve Bahreyn'e gönderir. Yolda dayısı mektubu açtı ve ölüm fermanı olduğunu öğrenince Tarafe'yi uyarıp gitmekten vazgeçer. Buna rağmen Tarafe mektubu Bahreyn valisine ulaştırır. Akrabası olan vali kaçmasına izin veriyse de Tarafe kaçmaz. İnfaz emrini uygulamayan valinin yerine getirilen vali ellerini

⁵⁹ mns. Peygamberlik vazifesi verilmeden

⁶⁰ İbn el-Kuteybe, *al-Şi'r ve 'ş-Şuara*, s. 90; Ebu Zeyd, el-Kuraşi, *Camharat el'Arab*, s. 70

⁶¹ Abdülkadir el-Bağdadî, *a. g. e.*, nşr. Abdüsselam M. Harun, 1, 4. Baskı, Mektebetu'l Hanici, Mısır, 1989, s. 375

⁶² El-Eyyübî, Dr. Yasin, *Şerhu'l- Mu'allakât ü'l-'Aşr*, 1995, Beyrut, s. 164

ve ayaklarını keserek infaz eder. Ölümü hakkında 550 ile 569 yılları arasında değişen tarihler zikredilmektedir⁶³.

Abdülkâdir el-Bağdâdî' ye göre Tarafe cahiliye şairleri arasında İmru'u-l-Kays'tan sonra ikinci sırada gelmektedir⁶⁴.

Lebîd'e "Arapların en iyi şairi kimdir?" diye sorulduğunda İmru'u-l-Kays "*el-Melikü'd dillil*" (şaşkın/sapkın kral) demiş, "Sonra kim?" denildiğinde Tarafe "*İbnu'l-İşrin*" (yirmilik delikanlı) cevabını vermiştir⁶⁵. Mu'allakası 103 beyit olarak rivayet edilmiş olup diğer mu'allakalardan daha uzundur. Nesib kısmının ilk on beytinde sevgilisinin, sonraki 30 beytinde devesinin tasvirini yapar. Daha sonraki beyitlerinde ise kendisinden, kabilesinden, içki meclislerinden, dilberlerden, ölümden, cimri ve cömert insan tiplerinden, çevikliğinden, atılğanlığından, yiğitliğinden bahseder⁶⁶. Tarafe'nin mu'allakasının Arapça metninin şerh ve Latince çevirisini ilk kez G. W. Freytag yayınlamıştır (Halle 1829). Mu'allakası, İbn Keysan ve Ebu Bekir İbn'ul-Enbari tarafından şerh edilmiştir. İbn'ül-Enbari şerhini Osman Reşer⁶⁷ Türkçe neşretmiştir (İstanbul 1911)⁶⁸.

1.4.1.4. ANTERE B. ŞEDDÂD B. AMR EL-'ABSÎ

Tam adı Antere b. Şeddâd b. Amr b. Muâviye el-'Absî olup Necd'li cengâver bir şairdir⁶⁹. Annesi Habeşli bir cariye olduğu için uzun yıllar köle sayılmış ve bu sebeple sevdiği kızı alamamıştır. Alt dudağı yarık olduğu için "Anteretü'l-felha"⁷⁰ diye de anılmaktadır. Kendisinin melez biri olduğunu söylemekten çekinmeyen şair cahiliye döneminde melez insanlar "Ağribetü'l-

⁶³ Şentemirri, *Divan'u Tarafe b. Abd*, (Durriye el-Hatip, Lütfi es-Sakkal), 2. Baskı, Bahreyn Kültür Bakanlığı, 2000, s.110-111; İşler, Emrullah, "*Tarafe b. Abd*", DİA, 40, İstanbul, s. 237-238

⁶⁴ Abdülkadir el-Bağdadi, *a. g. e.*, 2, s. 366; Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l- Mu'allakât i'l-'Aşr ve ahbâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, 1462 / 2005, Beyrut, s.12

⁶⁵ Şentemirri, A'lem, *Divan'u Tarafe b. Abd*, (Durriye el-Hatip, Lütfi es-Sakkal), 2. Baskı, Bahreyn Kültür Bakanlığı, 2000, s.110-111; İbn Abdirrabbih, '*el-Ikdül Ferid*, 6, 120

⁶⁶ Eyyübi, Yasin, *Şerhu Mu'allakât'il-Aşr*, 1. Baskı, Alem'ül Kütüp, 1995, s. 75

⁶⁷ Mühtedi Alman şarkiyatçısıdır. Ö (1972)

⁶⁸ İşler, Emrullah, "*Tarafe b. Abd*", DİA, 40, s. 14; bkz. Tülücü, Süleyman, "*Mu'allakât ve şairleri üzerine bir bibliyografya denemesi*", AÜİFD, Sy: 23, , 2005, Erzurum, s. 6

⁶⁹ El-İsfahanî, *a. g. e.*, 8, s. 235

⁷⁰ mns. Alt dudağı yarık

Arab”⁷¹ arasında geçer. Bazı Arap kabilelerinin saldırısı ile yağmalanan kabilesinin bütün eşyalarını ve sevgilisini yağmacıların elinden mertçe savaşarak kurtarması sebebi ile hürriyetine kavuştuğu rivayet edilmektedir. İlerlemiş yaşına rağmen kendi kabilesi ile Tay kabilesi arasında çıkan bir savaşa katılmış savaş sırasında öldürülmüştür M. (ö. 600)⁷².

Yaklaşık seksen altı beyitten oluşan mu'allakası kâmil bahrindedir. Kasidesi güzelliği sebebiyle “*mühezzebe*” diye şöhret kazanmıştır.

Mu'allakasının ilk yarısında aşk ve seveda hatıralarını, ikinci yarısında ise cesaretini, kahramanlığını cömertliğini ve iffetini dile getirmiştir. Mu'allakasının tamamına yakın bir kısmı Mehmet Fehmi'nin *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye* adlı eserinde Türkçe tercüme ve açıklamaları ile birlikte yer almıştır⁷³. Mu'allakasının batı dillerine tam ve kısmî tercümeleri de yapılmıştır⁷⁴. Antere'nin divanı gerek müstakil gerekse şerhleri ile beraber Abdü'l-Mün'im Şelebi ve İbrahim el-Ebyârî (Kahire 1974), İskender Ağa (Beyrut 1864), Muhammed el-Înânî (Kahire 1315/ Beyrut 1958) tarafından neşredilmiştir⁷⁵.

Ayrıca Antere'nin efsanevi kahramanlıklarını anlatan kıssalar ölümünden çok sonraları Asmaî tarafından derlenmiştir. Kaynaklarda zikredildiğine göre Fatîmi halifelerinden Aziz Billah'ın (975-996) sarayıyla ilgili dedikodular halk arasında yayılmıştır. Halkın dikkatini başka tarafa yönlendirmek maksadı ile Yusuf b. İsmail'den dikkat çekecek hikâyeler yazmasını istemiştir. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, İbn Hişam, Asmai gibi birçok edibin rivayet ettiği hikâyeleri ezbere bilen Yusuf b. İsmail, Antere hakkında ki bu hikâyelerin tamamını yetmiş iki risalede toplamıştır. Bu hikâyeler arasında ciddi kurgu ve bağlantılar kuran yazar halkın dikkatini çekmeyi başarmıştır⁷⁶.

Bazı son dönem sanatçıları dikkat çeken Antere hikâyelerinden muhtelif tiyatro ve senfonilerde anılan eserler ortaya çıkarmışlardır⁷⁷.

⁷¹ mns. Arab kargaları

⁷² Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l- Mu'allakâti'l- 'Aşr ve ahhâru Şu'ara'ihâ, Mektebet el-Asriyye*, Beyrut, 1462 / 2005, s. 143; Muhtar, Cemal, “Antere”, *DİA*, 3, İstanbul, s. 237

⁷³ Mehmet, Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, 1916, İstanbul, s.795-822

⁷⁴ Tülücü, Süleyman, *Mu'allaka şairlerinden 'Antere*, EKEV Akademi Dergisi, Mayıs, 1999, 1, s. 18

⁷⁵ Muhtar, Cemal, “Antere”, *DİA*, 3, s. 237

⁷⁶ Muhtar, Cemal. *a.g.e.*, s. 237

⁷⁷ Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 800-801

1.4.1.5. AMR B. KULSÛM

Tam adı Amr b. Kulsûm b. Mâlik b. Attâb b. Zuheyr b. Cûşem et-Tağlîbî'dir⁷⁸. Daha çok Hristiyanlığın etkisinde kalan⁷⁹ büyük Arap kabilelerinden biri olan Tağlib kabilesinin Cûşem koluna mensuptur⁸⁰. Amr b. Kulsûm henüz onbeş yaşında iken kabilesinin reisi olmuştur. Arap yarımadası, Suriye, Irak ve Necid'de dolaşmıştır⁸¹.

Hire hükümdarı Amr b. Hind, Tağlib ve Bekr kabileleri arasında çıkan anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak için her ikisi de mu'allaka şairi olan Amr ve Hâris b. Hillîze'yi hakemlik etmesi için görevlendirmiştir. Amr b. Kulsûm'un gururu ve tehditkâr tutumu sebebi ile bu mesele hakkında Bekr kabilesinin lehine karar verdi. Bu olay sonucunda hükümdar ile kabile üyelerinin arası açıldı. Bir gün hükümdar kabilenin gururunu incitmek için yaptığı plan dâhilinde Amr b. Kulsûm ve annesini ziyafet için saraya davet etmiştir. Hükümdarın asıl amacı Amr'ın annesini kendi annesine hizmet ettirmek ve gururunu incitmektir. Bu olayı öğrenen Amr, Hükümdarın karşına çıkar ve tepesinde asılı bulunan hükümdarın kılıcı ile başını koparır. Hemen akabinde olay yerine gelen Tağlibliler her şeyi yağmalar ve Elcezire tarafına giderler⁸². Amr b. Kulsûm'un bu cesareti ("أفتك من عمرو بن كلثوم" Amr b. Kulsûm'dan daha atılgan) darb-ı mesel haline gelmiş ve Araplar arasında meşhur olmuştur⁸³. Amr b. Kulsûm yaklaşık 150 yıl yaşamıştır⁸⁴ ölümü M. (570) yılı olduğu tahmin edilmektedir⁸⁵.

Amr b Kulsûm'un mu'allakası folklorik bir değere sahiptir. Cahiliye Araplarının dini yaşayışları, gelenekleri, sanatları, raksları, kadınların putların etrafında dönmesi, savaşa katılmaları, savaş atları, çocukların ağaçtan yapılmış kılıç ve toplarla oynamaları gibi konular hakkında önemli bilgiler ihtiva

⁷⁸ El-İsfahanî, *a. g. e.*, 11, s. 35

⁷⁹ A. S. Tritton, "Nasârâ", İA, 9, s.77; H. Kindermann, "Tağlib", İA, 11, s. 622

⁸⁰ Tülücü, Süleyman, *Mu'allaka şairlerinden 'Amr b. Kulsûm'*, AÜİFD, sy.16, y. 2001, s. 81-96

⁸¹ Tülücü, Süleyman, *a.g.e.*, s. 81-96

⁸² Abdülkadir el-Bağdadî, *Hızânetü'l-Edeb*, 3, s. 184-185; Es'ad, Mahmûd, *Târih-i Din-i İslam*, 1, 1327, İstanbul, s.352-353; Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşr ve ahbâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s. 42

⁸³ Es'ad, Mahmûd, *a.g.e.* 1, s. 353

⁸⁴ El-İsfahanî, *a.g.e.* 11, s. 40

⁸⁵ Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşr ve ahbâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s. 42

etmektedir. Mu'allakası'nın son beyitlerinde çöldeki develeri su üzerindeki gemilere benzettiği için cahiliye şair ve şiiirlerinde zor görülen bir tasvir de yer almaktadır⁸⁶. Diğer şairler şiiirlerine sevgilinin ardından kalan hüznle başlarken, Amr b. Kulsûm zafer sevincini kutlamak için şarap içmenin keyfini tasvirle başlamaktadır.

Mu'allakası "nun" kafiyeli ve vâfir bahrinde 106 beyit⁸⁷ ile 110 beyit⁸⁸ arasındadır. Mu'allakasının ilk kısmını Hire hükümdarının karşısına çıktığı zaman söylediği, ikinci kısmını ise Hire hükümdarını öldürdükten sonra tamamladığı söylenmektedir⁸⁹. Kaidesi bütün basılmış mu'allaka şerhlerinin içinde bulunmaktadır. Ayrıca doğu dillerinden Urduca, Farsça, vb. dilleri ve batı dillerinden Latince, Fransızca, Almanca, İngilizce, vb. dillere tercüme edilmiştir⁹⁰.

1.4.1.6. LEBÎD B. REBÎA EL-ÂMİRÎ

Şairimizin tam adı Ebu Âkil Lebîd b. Rebîa b. Malik b. Ca'fer b. Kilâb b. Rabi'a b. Âmir b. Sa'sa'a b. Muaviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. 'İkrime b. Hasafe b. Kays b. 'Aylân b. Mudar⁹¹ olup soyu Hevazın kabilesine kadar dayanır. Lebîd'in ismi 100 yıldan fazla ömür sürdüğü için *muammerun*⁹² arasında geçer ve H. 41 M. (660) yılında vefat ettiği rivayet edilmektedir. Lebîd şiiir yeteneğini genç yaşta kanıtlamıştır. Numan b. Munzir'e elçi olarak gittiklerinde okuduğu şiiirle hükümdarı ve beraberindekileri etkilemiştir. Kendisinin İmru'u-l-Kays ve Tarafe'den sonra Arapların üçüncü şairi olduğu iddiasında bulunmuştur⁹³.

⁸⁶ H. Kindermann, "*Sefine*", İA, 10, s. 312; Çelebi, Muharrem, "*Amr b. Kulsûm*", DİA, 3, s. 86

⁸⁷ Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşr ve ahbâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s. 141

⁸⁸ Yaltkaya, Şerafettin, *Arap şiiirinin ilk parlak dönemi, Yedi Askı*, 1943, İstanbul, s. 85-98

⁸⁹ Şinkiti, Ahmet Emin, *a. g. e.*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s. 121; Zevzeni, Huseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'a*, 2004, Beyrut, s. 170

⁹⁰ Sezgin, Fu'âd, *Târihu't-Türasi'l-Arabi*, 2, 1982, Riyad, s. 37

⁹¹ El-İsfehani, *a. g. e.*, 15, s. 361; Özdemir, Abdurrahman, "*Mu'allaka şairi bir sahabi: Lebid b. Rabîa el-Amiri ve divanına şiiir konuları bağlamında genel bir bakış*", İİD, sy. 1, 2006, s. 117-143

⁹² mns: Uzun ömürlüler

⁹³ İsfehani, *a.g.e.*, 15, s. 369; Tülücü, Süleyman, "*Büyük bir İslam Şairi LEBÎD*", AÜİFD, sy.10, 1991, s.176

H. Peygamber'in kalplerini İslam'a ısındırmak için zekât verdiği kimseler⁹⁴ arasında bulunan Lebîd b. Rebîa kuvvetli görüşe göre H. 9 M. (631) yılında Müslüman olmuştur⁹⁵. İbn Sa'd, İbn Kuteybe, İbn Hallikan gibi eski müellifler Lebîd'in Müslüman olduktan sonra şiir söylemediğini kaydetmiş olsalar da Brockelmann gibi bazı çağdaş araştırmacılar şiirlerindeki dini motiflere bakarak Müslüman olduktan sonra da az miktarda şiir söylediğini ileri sürerler⁹⁶.

Rivayete göre bir gün Hz. Ömer kendisinden şiir söylemesini istemiş, Lebîd de kendisine; “Cenab-ı Hakk'ın Bakara ve Âl-i İmran surelerini göndermesinden sonra, bana şiir yazmak düşmez” diye cevap vermiştir⁹⁷.

Cahiliye döneminde söylediği Lâm bahrinde olan şu beyti;

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَخَالَةَ زَانِلٌ⁹⁸

“Allah'tan başka ne varsa yok hükmünde ve boştur hakkıyla bilin,
Ve bütün nimetler bir gün son bulacak; aksini akıldan silin⁹⁹.”

H. Peygamber tarafından takdir edilerek : “Hiçbir şairin ağzından bundan daha doğru bir söz çıkmamıştır” buyurulmuştur¹⁰⁰. Lebîd b. Rebîa şiiri sadece kabilesine hizmet için kullanmıştır. Şiirlerinin büyük kısmı cahiliye dönemine ait olup Müslüman olduktan sonra az sayıda şiir söylemiştir¹⁰¹.

Mu'allakasının nesip kısmında eski konaklama yerlerinin tasvirine geniş yer verilmiş, aşk teması ikinci planda tutulmuştur. Av sahneleri ve işret âlemleri ile devam eden kasidesi *Kâmil* bahrinde olup 89 beyitten müteşekkildir. Kasidesi bütün mu'allaka şerhlerinde bulunmaktadır.

⁹⁴ Müellefe-i Kulûb

⁹⁵ Brokelmann, “*Lebîd*”, İA, 7, s. 28

⁹⁶ Tülücü, Süleyman, “*Lebîd b. Rebîa*”, DİA, 27, s. 122

⁹⁷ El-Cumahi, Muhammed b. Selam, *Tabakatu's-Şuarâ*, Daru'l-Kutubu'İlmiyye, 1988, Beyrut s. 57; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şuarâ*, Daru İhyâi'l ulûm, 1994, Beyrut, s. 172; Tülücü, a.g.e. , s. 178

⁹⁸ Lebîd b. Rebîa, *Dîvân-ı Lebîd b. Rebîa*, Dar-ı Sâdır, Beyrut, ts., s.132

⁹⁹ Özdemir, Abdurrahman, a.g.e. , s. 123

¹⁰⁰ Zeynüddin b. Abdülatîf ez-Zebîdî, (çev. Kamil, MİRAS), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, 7. Baskı, 1985, Ankara, 10, s. 38; ez-Zebîdî, a.g.e. , s. 154; Tülücü, a.g.e. , s.177

¹⁰¹ El-Enbârî, *Şerhu'l Kasâidi's-Seb'i't-Tivâl-i, l Cahiliyyât*, 5. Baskı, Dâr-u'l-Maarif, ts., s.510; Şinkiti, Ahmet Emin, a. g. e. , s. 96; Özdemir, Abdurrahman, a.g.e. , s. 143

1.4.1.7. HÂRİS B. HİLLÎZE

Şairimizin tam adı Ebu Ubeyde el-Hâris b. Hillize b. Mekrûh el-Yeşkûrî el-Bekrî'dir. Bekr kabilesinin Yeşkür koluna mensup olup soyu Adnan'a kadar ulaşır. Haris b. Hillize'nin Abras veya Cüzzam denilen bir cilt hastalığı vardı. İsmi *muammerun*¹⁰² arasında geçen şair bir rivayete göre 150 yıl yaşamıştır M. (ö. 570)¹⁰³. Şair, oymağının kahramanlık ve erdemlerini mükemmel bir üslup ile dile getirdiği için *fahriye* konusunda darb-ı mesel olmuştur. Bu darb-ı mesel de (أفخر من الحارث بن حليظة) “ Haris b. Hillize'den daha övüngeçtir.” Şeklinde ifade edilmektedir¹⁰⁴. Anlatıldığına göre Bekr kabilesi ile Tağlib kabilesi arasında anlaşmazlık çıkmış ve çözümü için Hire hükümdarı Amr b. Hind'in yanına gidilmişti. Şairimizde Bekr kabilesini temsil etmiş ve meşhur kasidesini de bu esnada okumuştur¹⁰⁵.

Kâmil bahrinde olan Mu'allakası 84 beyitten oluşur¹⁰⁶. Kasidesine aşk ve sevdâ hatıraları ile başlayarak devesinden bahseder. Kasidesinin sonraki beyitlerinde kabilesinin kahramanlıklarını ve Amr b. Hind'e bağlılıklarını, Tağlib kabilesinin ilk başlarda hükümdara itaat etmediğini ancak zorla itaat altına alındığını anlatır¹⁰⁷. Mu'allakası *eyyamü'l-Arab*'a dair bilgiler, yer adları ve garip kelimeler ihtiva etmesi bakımından tarihi ve edebi öneme sahiptir. Bunun için de birçok edebiyat tenkitçisinin takdirini kazanmıştır. Mu'allakası diğer şerhlerle beraber basılmıştır. Latince, Almanca, Fransızca, İngilizce dillerine çevrileri yapılmıştır. Bağdatlı Mehmet Fehmî, mu'allakasının kırk iki beytini¹⁰⁸ çevirmiştir.

¹⁰² mns. Uzun ömürlü

¹⁰³ Şinkiti, Ahmet Emin, *a. g. e.*, s. 169

¹⁰⁴ Fehmi, Mehmet, *Haris b. Hillize ve Muallakası*, (sd. Faruk Bozgöz), DÜİFD, 5, sy: 1, Diyarbakır, 2003, s. 79-99

¹⁰⁵ Şinkiti, Ahmet Emin, *a. g. e.*, s. 170

¹⁰⁶ Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşr ve ahbâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s. 187

¹⁰⁷ Cevad, Ali, *el-Mufassal*, 9, s. 565-567

¹⁰⁸ Mehmet, Fehmi, *Tarih-i Edebiyat-ı Arabiyye*, 1332, İstanbul, s. 834-850

İKİNCİ BÖLÜM

2. NEVASİH FİİLLER

Nahiv ıstılahında isim cümlesinin başına gelip mübtedâ ve haberin bilinen hükmünü kaldırarak kendi i'râbî hükmünü geçerli kılan fiillere *Nevâsih* denir. *Nevâsihler*, nevâsih fiiller ve nevâsih harfler olmak üzere iki kısımda incelenmiştir¹⁰⁹. Çalışmamızda ele alacağımız kısım sadece nevâsih fiiller kısmını kapsayacaktır. *Nevâsih* fiiller “کان” grubu, “كَادَ” grubu, “ظنَ” grubu olmak üzere üç kısma ayrılır. İlk iki grup yani “کان” ve “كَادَ” grubu kendi aralarında bir bütün oluşturur ve “nâkis fiiller” diye de isimlendirilir. Bu “Nâkis” fiillerin anlamlarının tam ortaya çıkması için tek başına isimleri yeterli olmaz ve habere ihtiyaç duyarlar. Bu ismin verilmesinin sebebi de budur.

Bu fiilleri *kiplere çekim* yönünden ve *amel etmesi bir şarta bağlı olması* yönünden iki ana kısımda inceleyebiliriz¹¹⁰.

Tablo 2. 1. Nevâsih Fiillerin Kısımlara Ayrılması

B	Amel etmesi şarta bağlı olması yönünden	Çekimi yapılabilmesi yönünden	A
a	أصبح، أضحى، أمسى، بات، صار، ظلَّ، كانَ، ليسَ	أصبح، أضحى، أمسى، بات، صار، ظلَّ، كانَ	a
b	انفكَّ، زالَ، برحَ، فُتِيَءَ	ما انفكَّ، ما زالَ، ما برحَ، ما فُتِيَءَ	b
c	دامَ	ليسَ، ما دامَ	c

A-) Çekimi yönünden Nâkis fiiller 3 kısma ayrılırlar;

a-) Mazi, Muzâri ve Emir kiplerinde çekimi yapılabilenler,

b-) Sadece Mazi ve Muzâri kiplerinde çekimi yapılabilenler,

c-) Çekimi yapılamayanlar, (Tablo 2. 1)

¹⁰⁹ ‘Abbas Hasan, *en-Nahvü'l-Vâfi*, 1, 1966, Kahire, s. 543

¹¹⁰ Abdü'l-Mesih, *Mu'cemu'l Kavâid-i'l Lügat-i'l Arabiyye*, Mektebet-ü'l Lübnan, 1981, Beyrut, s. 63

B-) Amel etmesi yönünden 3 kısma ayrılırlar;

- a-) Şartsız amel edenler,
- b-) Başlarına nefy, nehiy, dua ve istifhâm-ı inkâri gelenler,
- c-) Başına (ما) mastariyye gelen fiil (Tablo 2. 1.),

Nevâsîh fiiler bazen cümlenin başında, ortasında ve sonunda gelebilirler. Başında nefy, nehiy edatları olmaksızın bu sıralamanın değişmesi caizdir¹¹¹. Manada bir değişme olmaz. Bunu bir örnekle aşağıda izah edelim. (Tablo 2.2.)

Örneğin;

Tablo 2. 2. Nevâsîh Fiillerin ve Haberlerinin Başta, Ortada, Sonda Gelmesi

İsmi	Nâsîh fiil	Haberi	İsmi	Haberi	Nâsîh fiil	Haberi	İsmi	Nâsîh fiil
كَانَ	ناجحًا	الطَّالِبُ.	كَانَ	ناجحًا	الطَّالِبُ.	ناجحًا.	كَانَ	الطَّالِبُ
Öğrenci başarılı oldu.			Öğrenci başarılı oldu.			Öğrenci başarılı oldu.		

Nevâsîh fiillerin hem isimleri hem de haberlerinin marife gelmesi caizdir. (Tablo 2. 3.)

Örneğin;

Tablo 2. 3. Nevâsîh Fiillerin İsimlerinin ve Haberlerinin Marife Gelmesi

İsmi	Haberi	Nâsîh fiil	Haberi	İsmi	Nâsîh fiil
محمدٌ.	صديقنا	كَانَ	صديقنا.	محمدٌ	كَانَ
Muhammed arkadaşımız oldu.			Muhammed arkadaşımız oldu.		

¹¹¹ Râcihî, Abduh, *et-Tatbiku'n-Nahv*, 1999. Riyad, s. 168

Ayrıca belirtmeliyiz ki nevâsih fiillerin haberleri fiil cümlesi olarak gelecek olursa, aşağıda sayacağımız altı tanesi dışındakilerin haberleri muzâri fiil olarak gelmek zorundadır¹¹²; (أصبح، أضحى، أمسى، بات، ظلّ، كان¹¹³).

Örneğin:

كان الأستاذُ يُلقِي الدرسَ.

Öğretmen ders veriyordu.

كان الولدُ قد نجحَ¹¹⁴.

Çocuk başardı.

2.1. KANE GRUBU

(كَانَ وِ اخْوَاتِهَا)

Bu grup nahiv terminolojisinde Kane ve Kardeşleri (كان و اخواتها) olarak terimleşmiş ve böyle kullanılır olmuştur. Bizde çalışmamızda bu ismi kullanmayı tercih ediyoruz. Ancak unutulmaması gereken bir nokta da *sarf* yönünden sonu illetli harfler vardır ki onların bu konu ile alakası yoktur. Bu bağlamda *nâkıs* fiiller hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Nâkıs fiiller; tam fiillerin¹¹⁵ aksine merfû bir isim zikretmekle manası tam olmaz ve bir habere ihtiyaç duyarlar¹¹⁶. Bunlar isim cümlesinin başına gelirler ve isim cümlesinin ilk ögesi olan mübtedayı kendilerine isim olarak alır ve *ref* ederler. İkinci ögesi olan haberi de kendilerine haber olarak alır ve *nasb* ederler¹¹⁷. Burada irab bakımından tahlili yapılmış bir örnek vererek izah etmeye çalışalım.

¹¹² Abdü'l-Mesih, *a. g. e.*, s. 163

¹¹³ Şayet (كَانَ)' nin haberinin başına (فَد) gelirse, haberi mazi fiil gelebilir.

¹¹⁴ Ek bilgi olarak belirtmek gerekirse muzârinin başında ki (فَد) *şek* ifade ederken, mazi fiilin başında ki (فَد) *te'kid* ifade eder.

¹¹⁵ Tam fiil: merfu' bir isim zikretmekle manası tamamlanan ve bir mansûba ihtiyaç duymayan fiildir. Sibeveyh ve cumhur ulemaya göre, tamlıktan maksat zaman ve eylem bildirmesidir.

¹¹⁶ Eş-Şurrab, Muhammed Hassan, *Mu'cemu's-Şevaridi'n-Nahviyye ve'l-Fevaidi'l-Luğaviyye*, 1990, Dimaşk, s.423

¹¹⁷ El-Muğâlise, Muhammed Husnî, *en-Nahvü's-Şafi*, 1997, Beyrut, s.192

الْوَلَدُ نَاجِحٌ. *Çocuk Çalışkandır.*

الْوَلَدُ : Mübtedâdır. Zamme ile merfûdur.

نَاجِحٌ : Haberdir. Zamme ile merfûdur.

كَانَ الْوَلَدُ نَاجِحًا. *Çocuk çalışkandı (oldu).*

كَانَ : İsmi ref, haberini nasb eden nâsîh/nâkıs mazi fiildir. Fetha üzere mebnidir.

الْوَلَدُ (كَانَ): 'nin ismidir. Merfudur. Ref alâmeti zâhir zammedir.

نَاجِحًا (كَانَ): 'nin haberidir. Mansûbdur. Nasp alameti zâhir fethadır.

Birinci örnek mübteda ve haberden oluşan normal bir isim cümlesidir. İkinci örnek başına nevâsîh fiil getirilerek yeniden kurulmuştur. Örnekler irab edilerek nâkıs fiilin cümleye nasıl mana kattığı izah edilmeye çalışılmıştır.

Nâkıs fiillerin mastara delalet etmemesinden dolayı harf-fiil tartışması çokça yapılmıştır. Bütün bu tartışmalar neticesinde *nâkıs* fiillerin, hem mensûba ihtiyaç duymaları hem de bir oluş bildirmeyip zaman bildirmeleri bakımından, *nâkıs* fiil olduklarını söylemek mümkündür¹¹⁸. Nâkıs fiillerin mazi, muzâri, mastar, emir gibi bütün kipleri aynı şekilde amel ederler¹¹⁹.

2.1.1. ŞARTSIZ NÂKIS FİLLER

(كَانَ، صَارَ، أَمْسَى، أَضْحَى، أَصْبَحَ، بَاتَ، ظَلَّ، لَيْسَ)

Bu fiiller isim cümlesinin başına gelir ve bir şarta bağlı olmadan ismini ref haberini nasb ederler¹²⁰. Yukarıda bahsedildiği üzere şarta bağlı olmaktan

¹¹⁸ El-Muğalise, *a. g. e.*, s. 192; es-Semarrâî, İbrahim, *el-Fi'lu zemenuh*, s.54; Eş-Şurrab, Muhammed Hassan, *a. g. e.*, s.163

¹¹⁹ Sarmış, İbrahim, *Arapça Dil Bilgisi*, 2011, Konya, s. 476

¹²⁰ El-Muğalise, *a. g. e.*, s. 192

kasıt başlarına nefy, nehiy ve dua ifade eden bir edatın gelmemesidir. Bunların manaları ve özellikleri kısaca şöyledir:

Fiili: Kipine göre “-idi, -oldu, -dır¹²¹” anlamlarına gelir. Mazisi, muzarisi, mastarı, emir kipleri aynı şekilde amel eder, isim ve haber alırlar¹²².

Örneğin:

النَّاسُ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ.	<i>İnsanlar tek bir ümmettir.</i>
كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً.	<i>İnsanlar tek bir ümmet idi¹²³.</i>
كَيْفَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ؟	<i>Yalanlayanların âkıbeti nasıldır?</i>
فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ.	<i>Yeryüzünde bir gezip dolaşın da yalanlayanların âkıbeti nasıl oldu bir görün¹²⁴.</i>

Fiili: “-oldu,¹²⁵” anlamına gelip, bir durumdan başka bir duruma dönüşmeyi bildirir.

Örneğin:

العَبْدُ حُرٌّ.	<i>Köle hürdür.</i>
صَارَ الْعَبْدُ حُرًّا.	<i>Köle hür oldu.</i>
الماءُ بُحَارٌ.	<i>Su buhardır.</i>
صَارَ الْمَاءُ بُحَارًا.	<i>Su buhara dönüştü¹²⁶.</i>

¹²¹ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 2, s. 805

¹²² İbn Hişam, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Matba'atu's-Sa'ade, 11. Baskı, Kahire, 1963,s.127

¹²³ Bakara, 2/213

¹²⁴ Âli İmran, 3/137

¹²⁵ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 531

¹²⁶ ‘Abbas, Hasan, *en-Nahvü'l-Vafî*, 1, 1966, Kahire, s. 556

Fiili: “-oldu, -akşamladı¹²⁷” manalarına gelir.

Örneğin:

الطالبُ فاشلاً.

Öğrenci başarısızdır.

أمسى الطالبُ فاشلاً.

Öğrenci başarısız oldu.

الأسرةُ سعيدةٌ.

Aile mutludur.

أمست الأسرةُ سعيدةً.

Aile mutlu (oldu) olarak akşamladı.

Fiili: “-oldu, -kuşluk vaktine erişti¹²⁸” manalarına gelir.

Örneğin:

الفلاحُ مسرورٌ.

Çiftçi sevinçlidir.

أضحى الفلاحُ مسروراً.

Çiftçi sevindi.

Fiili: “-oldu, -sabahladı¹²⁹” manalarına gelir.

Örneğin:

فُؤَادُهَا فَارِغٌ.

Onun kalbi boştur.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا.

Musa a.s.'ın annesinin kalbi bomboş kaldı¹³⁰.

اللاعبُ متعبٌ.

Oyuncu yorgundur.

أصبح اللاعبُ متعباً.

Oyuncu yorgun olarak sabahladı.

¹²⁷ İbn Manzur, *a.g. e.*, 1, s. 210

¹²⁸ İbrahim Mustafa v.dğr., *a.g. e.*, 1, s. 535

¹²⁹ İbrahim Mustafa v.dğr., *a.g. e.*, 1, s. 505

¹³⁰ Kasas, 28/10

بات **Fili:** “-oldu¹³¹” manasına gelmekle beraber “-geceledi” manasına da gelir ve cümleyi geceye hasrederek mana kazandırır.

Örneğin:

الحِصَانُ سَرِيعٌ.	At hızlıdır.
بَاتَ الحِصَانُ سَرِيعًا.	At hızlı oldu (hızlandı).
العَسْكَرُ سَاهَرٌ.	Asker uykusuzdur.
بَاتَ العَسْكَرُ سَاهَرًا.	Asker geceyi ayakta geçirdi.

ظَلَّ **Fili:** “-devam etti, -oldu¹³²” manalarında kullanılmasının yanı sıra, cümleyi gündüze hasrederek de kullanımı mevcuttur.

Örneğin:

الْفَلَجُ يَنْزِلُ حَتَّى الصَّبَاحِ.	Kar sabaha kadar yağıyor.
ظَلَّ الفَلَجُ يَنْزِلُ حَتَّى الصَّبَاحِ.	Kar sabaha kadar yağmaya devam etti.
وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا.	Onlardan biri kız çocuğu ile müjdelendiği vakit yüzleri kararır ¹³³
زَيْدٌ مَهْمُومٌ.	Zeyd kederlidir.
ظَلَّ زَيْدٌ مَهْمُومًا.	Zeyd bütün gün kederli oldu ¹³⁴ .

¹³¹ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 1, s. 78

¹³² İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 576

¹³³ Nahl, 16/58

¹³⁴ İrmak, Mustafa (2006), *Arapça'da Nâsîh Fiiller*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, s. 61

Fiili: “-değildir, -hayır¹³⁵” anlamlarına gelir. Geçmişe veya geleceğe dair bir karine bulunmağı sürece şimdiki zaman manası verir.

Örneğin:

الرَّجُلُ مُخْرَجٌ.	<i>Adam çıkandır.</i>
لَيْسَ الرَّجُلُ مُخْرَجًا.	<i>Adam çıkmıyor.</i>
الدَّكْرُ كَالْأُنْثَى.	<i>Erkek kız gibidir.</i>
وَلَيْسَ الدَّكْرُ كَالْأُنْثَى.	<i>Erkek, kız gibi değildir¹³⁶.</i>

Buraya kadar anlatılan nevâsih fiillerin başına nefy edatı olan (ما) harfi gelebilir. Ayrıca bu nevâsih fiillerin haberlerinin başına zaid harfi cer de gelebilir.

Örneğin:

مَا كَانَ زَيْدٌ بِمُهْمِلٍ.	<i>Zeyd ihmalkâr değildir.</i>
مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ.	<i>Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinizin babası değildir¹³⁷.</i>
مَا كَانَ مِنْ إِنْسَانٍ إِلَّا وَلَهُ أَجَلٌ.	<i>Bir eceli olmayan insan yoktur.</i>

2.1.2. ŞARTLI AMEL EDEN NAKİS FİİLLER

(زَالَ، بَرِحَ، فَتِيَ، انْفَلَكَ، دَامَ)

Bu fiiller bir şarta bağlı olarak ismini *ref* haberini *nasb* ederler. Bu fiillerden دَامَ dışındakilerin başına olumsuzluk, nehiy, dua veya istifham-ı inkâri

¹³⁵ İbn Manzur, *a. g. e.*, 12, s.374

¹³⁶ Âli İmran, 3/36

¹³⁷ Ahzab, 33/40

(kınama veya sitem amaçlı soru) gelmesi gerekir. (مَا) fiilinin başına ise mastar ve zaman anlamı ifade eden (مَا) ‘i mastariyye zarfiyyesinin¹³⁸ gelmesi gerekir¹³⁹. Bu fiillere *istimrar* (sürerlilik) fiilleri de denir. Bir başka deyişle fiilin haberinin, isimde sürerlilik ifade etmesini sağlarlar. Türkçeye *-e duruyor, -ıp duruyor, -meye devam ediyor, -yor, -hâlâ, -mekte* şeklinde çevirmek mümkündür¹⁴⁰. (مَا دَامَ) dışındaki fiillerin muzârieleri de aynı şekilde amel ederler.

Bu fiillerin sadece mazi ve muzari kipleri olup manaları ve özellikleri kısaca şöyledir:

Fiili: “*Hâlâ devam ediyor*”¹⁴¹ anlamındadır.

Örneğin:

الْعَدُوُّ نَاقِمٌ.

Düşman intikamcıdır.

مَا زَالَ الْعَدُوُّ نَاقِمًا.

*Düşman hâlâ intikamcıdır*¹⁴².

الْفَوْزُ بَعِيدٌ.

Başarı uzaktır.

مَا زَالَ الْفَوْزُ بَعِيدًا.

Başarı hâlâ uzaktır.

Fiili: “*Hâlâ devam ediyor*”¹⁴³ anlamındadır.

Örneğin:

قَالُوا لَنْ نُنْبِرَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ. Onlar da, "Mûsâ bize dönünceye kadar

buzığıya tapmaya devam edeceğiz" dediler¹⁴⁴. Ayeti kerimede (لَنْ) olumsuzluk edatı ile gelmiştir ve “*hala devam ediyor*” manasında kullanılmıştır.

¹³⁸ ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.*, s. 565

¹³⁹ El-Galâyanî, *Camîu’-d-Durusu’-l-Arabiyye*, 2, Beyrut, s. 279

¹⁴⁰ Akyüz, Vecdi, *Arapçada Fiil Zamanları*, 1995, İstanbul, s. 225

¹⁴¹ İbrahim Mustafâ v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 407

¹⁴² ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.*, 2, s. 562

¹⁴³ İbrahim Mustafâ v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 47

¹⁴⁴ Tâhâ, 20/91

الرَّكِبُ يَنْتَظِرُ الحَافِلَةَ.

Yolcu otobüs bekliyor.

مَاتِرَحَ الرَّكِبِ يَنْتَظِرُ الحَافِلَةَ.

*Yolcu **hâlâ** otobüsü bekliyor.*

Fiili: “*Hâlâ devam ediyor*”¹⁴⁵ anlamındadır. ما فَيَّي

Örneğin:

قَالُوا تَاللَّهِ تَقْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ.

“*Şöyle dediler; yemin olsun sen **hâlâ***

Yûsuf’u anıp duruyorsun”¹⁴⁶.

الدَّرَاسَةُ مُسْتَمِرَّةٌ.

Eğitim sürekli dir.

مَا فَسَّيْتُ الدَّرَاسَةَ مُسْتَمِرَّةً.

*Eğitim sezonu **hâlâ** devam ediyor.*

Cümlesinde de fiilin müennes formu kullanılmıştır.

Fiili: Aynı şekilde “*hâlâ devam ediyor*”¹⁴⁷ anlamındadır. ما انْفَعَك

Örneğin: Örnekler incelendiğinde *süreklilik* manası ifade ettiği rahatça görülebilecektir.

الطَّالِبُ يَجْتَهِدُ.

Öğrenci çalışıyor.

لَا يَنْفَكُ الطَّالِبُ يَجْتَهِدُ.

*Öğrenci **durmadan** çalışıyor.*

زَيْدٌ قَائِمٌ.

Zeyd ayaktadır.

مَا انْفَعَكُ زَيْدٌ قَائِمًا.

*Zeyd **hâlâ** ayaktadır.*

Fiili: “*Olduğu müddetçe, sürece*”¹⁴⁸ anlamı ifade etmektedir. مادَامَ

İçerdiği anlam sebebiyle cümle ortasında kullanılmaktadır. Bu fiilin başına

¹⁴⁵ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 671

¹⁴⁶ Yûsuf, 12/85

¹⁴⁷ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 698

¹⁴⁸ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 1, s. 305

bitişen (ما) diğerlerinden farklı olup, olumsuzluk değil, mastar ve zaman bildiren *mastariyye zarfiyye* 'dir.

Örneğin:

لَا تَخْرُجْ إِلَى الطَّرِيقِ بِالسِّيَارَةِ مَا دَامَ التَّلُجُ يَنْزِلُ. *Kar yağdığı müddetçe araba ile yola çıkma.*

وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا. *“Bana yaşadığım sürece namazı ve zekâti emretti”¹⁴⁹.*

مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ. *“Rabbin dilediği müddetten başka Gökler ve yer durdukça”¹⁵⁰.* Ayetinde (مَا دَامَ) gelmesine rağmen, istisna kullanımı olduğu için amel etmemiştir.

2.2. KÂDE GRUBU

(كَادَ وَأَخْوَاتُهَا)

Bu grupta ki fiiller de aynı (كَانَ) *grubu* gibi isim cümlesinin başına gelir. Mübtedâyı *ref* eder ve kendine isim olarak alırlar. Haberi de *nasb* ederek kendilerine haber olarak alırlar¹⁵¹. Ayrıca bu fiillerin haberi daima muzâri fiil olur. Bu fiiller de kendi aralarında *Yaklaşma fiilleri*, *Recâ fiilleri*, *Başlama fiilleri* olmak üzere üç kısma ayrılırlar.

2.2.1. YAKLAŞMA FİİLLERİ

(كَادَ، أَوْشَكَ، كَرَبَ)

Bu fiiller klasik kaynak kitaplarında *Efâl'i Mukârabe* olarak anılırlar. Haberde belirtilen işin vuku bulmasının yakın olduğunu bildirerek “*neredeysel*, -

¹⁴⁹ Meryem, 19/31

¹⁵⁰ Hûd, 11/108

¹⁵¹ Hâşimi, Mustafâ, *el-Kavâidü'l-Esâsî*, 2007, Beyrut, s. 149

olayazdı” gibi manalara gelirler. Bu fiillerin haberleri muzârî fiilden oluşan bir fiil cümlesi olmalıdır. (أَوْشَكَ) fiilinin haberinin başına da çoğunlukla (أَنَّ) edâtı bitişir¹⁵². Haberlerinin tekaddüm etmesi caiz değildir.

Fiili: “*Olayazdı*¹⁵³” manasına gelir, mâzi ve muzârî olarak kullanımları vardır¹⁵⁴.

Örneğin:

الْقَطَارُ يَصِلُ.	<i>Tren ulaşıyor.</i>
كَادَ الْقَطَارُ يَصِلُ.	<i>Tren neredeyse varacak.</i>
الرِّقُّ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ.	<i>Şimşek gözlerini alıyor.</i>
يَكَادُ الرِّقُّ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ.	<i>Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek¹⁵⁵.</i>

Fiili: Yine aynı şekilde “*nerede*yse, *olayazdı*¹⁵⁶” manalarına gelir.

Örneğin:

الْبَحِيرَةُ تَجِفُّ.	<i>Gölet kuruyor.</i>
أَوْشَكَتْ الْبَحِيرَةُ تَجِفُّ.	<i>Gölet neredeyse kuruyacak</i>
الْمُبَارَاةُ تَنْتَهِي.	<i>Karşılaşma bitmektedir.</i>
أَوْشَكَتْ الْمُبَارَاةُ أَنْ تَنْتَهِيَ.	<i>Karşılaşma nerdeyse bitmek üzeredir.</i>

Cümlesinde olduğu gibi haberinin başına (أَنَّ) edâtı getirilmiş kullanımı da vardır.

¹⁵² ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.* , 2, s. 616

¹⁵³ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 2, s. 804

¹⁵⁴ Râcihî, Abduh, *et-Tatbiku'n-Nahv*, 1999. Riyad, s.139; ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.* , s. 616

¹⁵⁵ Bakara, 2/20

¹⁵⁶ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 2, s. 1035

كرب **Fiili**: Diğer yaklaşma fiilleri ile aynı manaya gelir.

Örneğin:

الهَوَاءُ يَطِيبُ.

Hava güzelleşiyor.

كرب الهَوَاءُ يَطِيبُ.

Hava neredeyse güzelleşecek.

العِلْمُ يَنْتَشِرُ فِي الْبِلَادِ كُلِّهَا.

İlim beldenin tümünde yayılıyor.

كرب العِلْمُ يَنْتَشِرُ فِي الْبِلَادِ كُلِّهَا.

İlim neredeyse beldenin tümünde yayılıyor.

2.2.2. RECÂ FİİLLERİ

(عَسَى، إِخْلَوْلَقٌ، حَرَى)

Bu fiiller klasik eserlerde *Efâl'u Recâ'* olarak isimlendirilirler. Haberde belirtilen işin meydana gelmesinin umulduğunu belirtir. “*Umulur, umulur ki, beklenir*” gibi manalara gelir. (عَسَى) fiilinin haberinin başına (أُ) edâtı gelmesi caizdir. (اِخْلَوْلَقٌ) ve (حَرَى) fiillerinin haberinin başına (أُ) edâtı gelmesi vaciptir¹⁵⁷. Mamullerinin birinin veya her ikisinin tekaddüm etmesi caiz değildir¹⁵⁸. Ancak bu iki fiil günümüzde pek kullanılmamaktadır¹⁵⁹.

عَسَى: “-umulur ki¹⁶⁰” manasına gelir.

Örneğin:

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفُوَ عَنْهُمْ

Umulur ki Allah onları affeder¹⁶¹.

¹⁵⁷ El-Muğalise, *a. g. e.*, s. 220; Râcihî, Abduh, *a. g. e.*, s.140

¹⁵⁸ ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.*, 1, s. 623

¹⁵⁹ Çörtü, M. Meral, *Nahiv*, 1998, İstanbul, s. 108

¹⁶⁰ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 2, s. 602

¹⁶¹ Nisa, 4/99

Hüdbe b. Haşrem'in (ö. 670) şu beyti (û) edâtı kullanılmadığına bir örnektir;

عسى الكَرْبُ الَّذِي أَمْسَيْتَ فِيهِ يَكُونُ وَرَاءَهُ فَرْجٌ قَرِيبٌ

*İçine düşmüş olduğun sıkıntıların akabinde yakın bir kurtuluşun olduğunu ümit ederim (Vâfir)*¹⁶².

اخْلَوْلِقْ: “Beklenir, umulur”¹⁶³ manalarına gelir.

Örneğin:

العَرَبُ أَنْ يَتَّحِدُوا.

Araplar birlik olmaktadırlar.

اخْلَوْلِقَ الْعَرَبُ أَنْ يَتَّحِدُوا.

***Umulur** ki Araplar birlik olurlar*¹⁶⁴.

الْأَسْعَاؤُ أَنْ تَنْخَفِضَ.

Fiyatlar düşmektedir.

اخْلَوْلَقْتَ الْأَسْعَاؤُ أَنْ تَنْخَفِضَ.

*Fiyatların düşmesi **umuldu** (beklendi).*

حَرَى: “Umulur”¹⁶⁵ manasında kullanılır.

Örneğin:

الْحَوَادِثُ تَقَلُّ.

Kazalar azalmaktadır.

حَرَى الْحَوَادِثُ أَنْ تَقَلَّ.

*Kazaların azalması **umulur**.*

الطَّبُّ يُعَالِجُ الْأَمْرَاضَ.

Tıp hastalıklara şifa bulmaktadır.

حَرَى الطَّبُّ أَنْ يُعَالِجَ الْأَمْرَاضَ.

*Tıp'ın hastalıklara çare bulması **umulur**.*

¹⁶² İbn ‘Akîl, *Şerh*, 1, s. 282; İbn Fâris, *es-Sahibî*, s. 160; Irmak, Mustafa, *a. g. e.*, s. 108

¹⁶³ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 252

¹⁶⁴ El-Muğalise, *a. g. e.*, s. 220

¹⁶⁵ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 169

2.2.3. BAŞLAMA FİİLLERİ

(أَخَذَ, جَعَلَ, شَرَعَ, أَنْشَأَ, عَلِقَ, طَفِقَ, بَدَأَ)

Bu fiiller, klasik eserlerde *Efâl'i Şurû'* olarak isimlendirilir. İsim cümlesinin başına gelirler. Mübtedâyı *ref* eder ve kendine isim olarak alırlar. Fiil cümlesi olarak gelen haberi de mahallen *mensûb* kılarlar. Bu fiillerin manası haberde bahsedilen işe başladığını bildirir. “-e *başladı*, -a *başladı*” manasına gelirler. Haberlerinin fiilden sonra gelmesi ve muzâri fiil olması gereklidir¹⁶⁶. Başlama fiillerinin haberi olarak gelen muzâri fiilin başına (أُ) edâtı gelemmez.

Fiili: Başlama fiillerinin ilki kabul edilir ve “*başladı*¹⁶⁷” manasına gelir. Bu fiile nispetle *Efâl'i Şurû'* diye anılır.

Örneğin:

الرَّجُلُ يَعْمَلُ بِدَقَّةٍ.

Adam dikkatlice yapıyor.

شَرَعَ الرَّجُلُ يَعْمَلُ بِدَقَّةٍ.

*Adam işi dikkatlice yapmaya **başladı**.*

المُعَيَّنُ يُجَرِّبُ صَوْتَهُ.

Sanatçı sesini kontrol ediyor.

شَرَعَ الْمُعَيَّنُ يُجَرِّبُ صَوْتَهُ.

Sanatçı sesini kontrol etmeye (provaya)

başladı¹⁶⁸.

Tam fiil olarak kullanılır. “*açmak, yaklaşmak*” manalarına gelir ve amel etmezler.

Örneğin:

شَرَعَ الْبَابَ.

Kapı açtı(bina etti).

¹⁶⁶ ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.* , s. 621; Râcihî, Abduh, *a. g. e.* , s. 139

¹⁶⁷ İbn Manzur, *a. g. e.* ,7, s. 86

¹⁶⁸ ‘Abbas, Hasan, *a. g. e.* , 1, s. 620

أَخَذَ Fiili: “Başladı¹⁶⁹” manasında kullanılır.

Örneğin:

الطالبُ يَكْتُبُ.	Öğrenci yazıyor.
أَخَذَ الطالبُ يَكْتُبُ.	Öğrenci yazmaya başladı .
حُبُّهُ يَشْتَدُّ.	Sevgisi artıyor.
أَخَذَ حُبُّهُ يَشْتَدُّ.	Muhabbeti artmaya başladı .

Tam fiil olarak kullanıldığında “almak” anlamındadır.

Örneğin:

أَخَذَ التلميذُ حَقِيئَتَهُ.	Öğrenci çantasını aldı .
------------------------------	---------------------------------

جَعَلَ Fiili: Muzâri fiilin başına geldiğinde “bir işe başlamak, yönelmek, onunla meşgul olmak” gibi anlamlara gelir¹⁷⁰.

Örneğin:

الخبْرُ يَنْتَشِرُ فِي الْقَرْيَةِ.	Haber köyde yayılıyor.
جَعَلَ الْخَبْرُ يَنْتَشِرُ فِي الْقَرْيَةِ.	Haber köyde yayılmaya başladı ,
المريضُ يَهْتَمُّ بِصِحَّتِهِ.	Hasta sağlığına dikkat ediyor.
جَعَلَ الْمَرِيضُ يَهْتَمُّ بِصِحَّتِهِ.	Hasta sağlığına dikkat etmeye başladı .

¹⁶⁹ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 8

¹⁷⁰ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamusu'l-Muhîd*, 2005, ar-Risalah, Beyrut, s. 977; Ez-Zebîdî, *Tâcu'l 'arûs*, 28, 1993, s.206

Fiili: “Başladı¹⁷¹” manasında olup, tam fiil olarak kullanıldığında ise “inşa etmek” manasındadır.

Örneğin:

الْقَارِئُ يَتْلُو الْقُرْآنَ الْكَرِيمَ.

Kâri Kur'an-ı Kerim okuyor.

أَنْشَأَ الْقَارِئُ يَتْلُو الْقُرْآنَ الْكَرِيمَ.

Kâri Kur'an-ı Kerim okumaya başladı¹⁷².

أَنْشَأَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ الْمَسْجِدَ.

Sahâbe mescidi inşa etti.

Fiili: “başladı¹⁷³” manasında olup, tam fiil olarak kullanıldığında “yapışmak, yakalamak gibi” anlamlara gelir.

Örneğin:

الطُّلَابُ يَدْرُسُونَ.

Öğrenciler ders yapıyorlar.

عَلِقَ الطُّلَابُ يَدْرُسُونَ.

Öğrenciler ders yapmaya başladı.

عَلِقَتْ بِي مَتَاعِبٌ عِدَّةٌ.

Beni birçok sıkıntı yakaladı¹⁷⁴.

Fiili: Başlama fiillerinin en yaygınlarından. “Başladı¹⁷⁵” manasına gelir.

Örneğin:

Kur'an-ı Kerim de üç yerde geçmektedir;

¹⁷¹ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 920

¹⁷² ez-Zebîdî, *Tâcu'l 'arûs*, 1, 1993, s.465

¹⁷³ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 622

¹⁷⁴ İrmak, Mustafa, a. g. e. , s.122

¹⁷⁵ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 560

وَطَفِقًا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ . “Bunun üzerine hemen üzerlerini cennet yaprağı ile örtmeye **başladılar**”¹⁷⁶.

فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ . “Bacaklarını ve boyunlarını (şefkatle) sıvazlamaya **başladı**”¹⁷⁷.

بِطُلَابٍ يَهْتُمُونَ بِدِرَاسَتِهِمْ بَعْدَ الْإِمْتِحَانِ . Bütün öğrenciler imtihandan sonra derslerine önem vermeye **başladılar**.

Fiili: “Başlamak¹⁷⁸” manasında olup, tam fiil olarak kullanıldığında “yapmak” anlamına gelir.

Örneğin:

الثلجُ يَدُوبُ .	Kar eriyor.
بَدَأَ التَّلَجُ يَدُوبُ .	Kar erimeye başladı ¹⁷⁹ .
بَدَأْتُ الْوَأَجِبَاتِ مَبَكَّرًا .	Ödevi erkenden yaptım .

2.3. ZANNE GRUBU

(ظن و أخواتها)

Nâsîh fiillerin üçüncü grubu olup, klasik eserlerde (ظن و أخواتها) olarak geçer. İsim cümlesinin başına gelerek mübtedâyı birinci mef'ulleri, haberi de ikinci mef'ulleri olarak nasb ederler¹⁸⁰. Şek ve yakîn fiilleri olarakta anılan bu fiiller¹⁸¹ üç başlık altında incelenebilir.

¹⁷⁶ Araf, 7/22; Tâhâ, 20/121

¹⁷⁷ Sâd, 38/33

¹⁷⁸ İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 1, s. 42

¹⁷⁹ El-Antâkî, *el-Muhît*, 2, Beyrut, s. 18

¹⁸⁰ İbn Hacıb, *el-Kaşiye*, İstanbul, s. 72; Es-Sabbân, *Hâşiyetü sabbân şerhu aşmûnî*, 2, s. 26; İrmak, Mustafa, a. g. e. , s. 126

¹⁸¹ El-Mubberred, *el-Muktedab*, 3, 1994, Kahire, s. 95; Muhammed ‘Ali et-Tehânevî, *Keşşafü istilâhatü'l-funun*, 3, 1996, Beyrut, s. 1125

2.3.1. ZAN FİİLLERİ

(ظَنَّ, حَجَا, حَسِبَ, زَعَمَ, خَالَ, عَدَّ, جَعَلَ, هَبَّ)

ظَنَّ Fiili: Manası “zannetmek, sanmak¹⁸²” olan bu fiil bir şeyin olma ihtimalini belirtir.

Örneğin:

وَإِنِّي لَأُظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا. “Ve muhakkak ki, ey Fir'avun, ben seni elbette helâk olmuş sanıyorum”¹⁸³.
 إِنَّ نَظْنُ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُستَقِينَ. “Onun sadece bir zandan ibaret olduğunu sanıyoruz, biz bu konuda kesin bilgiye de sahip değiliz”¹⁸⁴.

حَجَا Fiili: İki mef'ul alan bir fiil olarak kullanıldığında (ظَنَّ) anlamı kazanmaktadır.

Örneğin:

زَيْدٌ كَرِيمٌ. Zeyd cömerttir.
 حَجَوْتُ زَيْدًا كَرِيمًا. Zeyd'i cömert sandım.

Temîm b. Ubeyy b. Mukbîl'in (ö.657) beytinde şöyle geçmektedir;

قَدْ كُنْتُ أَحْجُو أَبَا عَمْرٍو أَخَا ثِقَةٍ حَتَّى أَلَمْتُ بِنَا يَوْمَا مُلَمَّاتٍ

Günün birinde başımıza bir iş açıncaya kadar Ebu Amr'ı kendisine güvenilir bir kardeş zannediyordum¹⁸⁵.

¹⁸² İbrahim Mustafa v.dğr. , a. g. e. , 2, s. 578

¹⁸³ İsrâ 17/102

¹⁸⁴ Casiye 45/32

¹⁸⁵ M. Muhyiddin, Abdülhamid, *Şerhu ibn-i Akil*, 1, Daru'l Fikr, 1972, s. 426; İbn Hişam, *Şerhu Suzûri'z-Zeheb*, s.357; El-Galâyânî, *Cami'*, 1, s.39

Fiili: Çoğunlukla “*ruchâniyet*” bazen de “*yakîn*” bildirir¹⁸⁶.

Örneğin:

“*Sakın Allah’ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma!*”¹⁸⁷. Ayeti kerimede *ruchân* ifade ediyor.

Lebid b. Rebîa’nın şu beytinde de *yakîn* ifade etmektedir;

حَسِبْتُ التُّقَى وَالْجُودَ خَيْرَ تَجَارَةٍ رَبَّاحًا إِذَا مَا الْمَرْءُ أَصْبَحَ ثَاقِلًا

Kişi (ölüp de cesedi) ağır bir hâle geldiği zaman Allah’tan korkmanın ve cömert olmanın kazanç bakımından en karlı ticaret olduğunu anlادم¹⁸⁸.

Fiili: Çoğunlukla “*iddia, sûi zan, yalan sözü anlatmak*”¹⁸⁹ anlamlarına gelir. Bazen de (ظَنَّ) manasında kullanılır.

Örneğin:

رَعَمْتُ شَيْخًا, وَلَسْتُ بِشَيْخٍ إِنَّمَا الشَّيْخُ مَنْ يَدْبُ ذَبِيًّا

*O kadın yaşlı olmadığım halde benim yaşlı olduğumu sandı. Hâlbuki yaşlı kimse ağır ağır yürüyen kişidir*¹⁹⁰.

Fiili: Üç durumdan söz edebiliriz;

Ruchâniyet ifade ettiğinde “*Zannetmek, sanmak*” gibi manalara gelir.

¹⁸⁶ es-Sabbân, *a. g. e.*, 2, s. 29; el-Galâyânî, *a. g. e.*, s. 41

¹⁸⁷ İbrahim, 14/42

¹⁸⁸ el-Galâyânî, *a. g. e.*, s. 41; M. Muhyiddin, Abdülhamid, *a. g. e.*, 1, s. 422; İrmak, Mustafa, *a. g. e.*, s. 139

¹⁸⁹ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 394

¹⁹⁰ el-Galâyânî, *a. g. e.*, s. 43; İrmak, Mustafa, *a. g. e.*, s. 139

Yakîn ifade ettiğinde “*inandım*” manasına gelir.

Ruchâniyet veya *yakîn* ifade etmediği durumlarda da “*kibirlendi*¹⁹¹” manasına gelir.

Örneğin:

زَيْدٌ كَرِيمٌ.

Zeyd cömerttir.

حَلَيْتُ زَيْدًا كَرِيمًا.

Zeyd'i cömert sandım.

خَلَا الْمَيْتَصِرُ.

*Kazanan kibirlendi*¹⁹².

En-Nemr b. Tevleb'in (ö. 635) şu beytinde de *yakîn* manâsı bildirmektedir;

دَعَانِي الْعَوَانِي (العذارى) عَمَّهَنَّ وَخَلَّتْنِي لِي اسْمٌ، فَلَا أُدْعَى بِهِ فَهُوَ أَوْلُ.

*Güzel kızlar beni amcaları diye çağırdılar. Oysa biliyorum ki benim de bir ismim var, O ilk ismim olduğu halde onunla çağırılmıyorum*¹⁹³.

Edîli: “Zannetmek, sanmak anlamında ki saymak” manalarında kullanılır. “Sayı saymak” manasında kullanıldığında bir meful alır.

Örneğin:

زَيْدٌ صَدِيقٌ.

Zeyd dosttur.

عَدَدْتُ زَيْدًا صَدِيقًا.

Zeydi dost sandım.

Numan b. Beşir şu beytinde (ö. 684) bu anlamda kullanmıştır;

¹⁹¹ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 262

¹⁹² es-Sabbân, *a. g. e.* , 2, s. 28,

¹⁹³ İbnu'n-Nâzım, *şerh*, s. 197; es-Sabbân, *a. g. e.* , 2, s. 30; İrmak, Mustafa, *a. g. e.* , s. 141

فَلَا تَعُدُّهُ الْمَوْلَى شَرِيكَكَ فِي الْغَنَى وَلَكِنَّمَا الْمَوْلَى شَرِيكَكَ فِي الْعُدْمِ

*Zenginlik zamanında sana arkadaş olanı dost sayma, asıl dost yokluk anında yanında olandır/Dost kara günde belli olur*¹⁹⁴.

Fiili: Bu fiilin kullanım alanı oldukça geniştir. Bazen *zan*, bazen de *yakîn* ifade eder. (ظَنَّ) ifade etmek için “*sanmak, zannetmek*¹⁹⁵” anlamına gelir. *Ruchân* ifade etmek için “*yaratmak ve vermek*¹⁹⁶” manalarında da kullanıldığında tek meful alırlar. Ebu'l-Bekâ (جَعَلَ) fiilinin Kur'an-ı Kerim de yalnızca “*yaratmak*” manasında kullanıldığını söyler¹⁹⁷.

Örneğin:

جَعَلْتُ الْقِطَّ كَلْبًا.

Kediyi köpek sandım.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاءً.

*Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar*¹⁹⁸.

Şu Ayeti kerimede yarattı manasında kullanılmış ve tek meful almıştır;

وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ.

“*Karanlığı ve aydınlığı O yarattı*”¹⁹⁹.

Fiili: Bu fiilin mâzi ve muzâri kullanımını yoktur. Yalnızca emir kipinde kullanılır. “*Diyelim ki, Tut ki, farz et, inan*²⁰⁰” gibi anlamlara gelir.

Örneğin:

¹⁹⁴ es-Suyûti, *Hem‘u’l-Hevâmî*, 2, 1992, Kuveyt, s. 210; Irmak, Mustafa, *a. g. e.*, s. 141

¹⁹⁵ İbn Manzur, *a. g. e.*, 2, s. 300

¹⁹⁶ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 125

¹⁹⁷ Ebu'l-Bekâ el-Kûfî, *el-Kulliyat*, ar-Risalah, 1998, Beyrut, s. 348

¹⁹⁸ Zümer, 43/19

¹⁹⁹ En‘âm, 6/1

²⁰⁰ İbn Manzur, *a. g. e.*, 15, s. 11

Abdullah b. Hemmam es-Selûlî'ye (ö. 718) ait şu beyit zan ifade etmektedir;

فَقُلْتُ: أَجْزَيْنِي أبا مالِكٍ (خَالِدٍ)²⁰¹ وَ إِلَّا فَهَيْبِي إِمْرًا هَالِكًا

*Dedim ki: Ey Ebû Malik beni korktuğumdan koru, aksi halde beni helâk olmuş biri farz et*²⁰².

2.3.2. BİLGİ FİİLLERİ

(رَأَى, عَلِمَ, دَرَى, وَجَدَ, تَعَلَّمَ, أَلْفَى)

Bilgi fiiller olarak saydığımız altı fiil çoğunlukla *yakîn* bildirir, bazen de *ruchân* ifade ederler.

رأى Fiili: *İlmî* ve *Basarî* olmak üzere ikiye ayrılır. *İlmî* manası ile kullanıldığında “*bilmek, sanmak*²⁰³” gibi anlamlara gelir ve iki mef’ul alır. “*Görmek*” ya da “*bir görüşe sahip olmak*” manasında kullanıldığında tek mef’ul alırlar.

Örneğin:

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِينًا

“Şüphesiz onlar o azabı uzak sanıyorlar.

*Biz ise onu yakın biliyoruz*²⁰⁴.” ayetinde ilk kullanımında *zan* ikincisinde ise *yakîn* ifade etmektedir.

²⁰¹ es-Sabbân, *a. g. e.*, 2, s. 33; el-Galâyânî, *Cami'*, 1, s. 43; es-Suyûti, *Hem 'u'l-Hevâmî*, 2, s. 43

²⁰² M. Muhyiddin, Abdülhamid, *a. g. e.*, 1, s. 427; es-Sabbân, *a. y.*, 2, s. 33

²⁰³ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 320

²⁰⁴ Meâric, 70/6

رَأَيْتُ الْأَسَدَ فِي الْعَابَةِ. “Ormanda aslan **gördüm.**” cümlesinde “görmek” anlamında kullanılmış ve tek mef’ul almıştır.

Fiili: (ظَنَّ) kalıbında kullanılıp “*inandı, bildi, anladı*²⁰⁵” gibi manalara geldiğinde iki mef’ul almaktadır. Aksi halde (عَرَفَ) “*bilmek/öğrenmek*” manasında kullanılırsa tek mef’ul alır.

Örneğin:

عَلِمْتُ الْجِدَّ سَبِيلَ النَّجَاحِ. **Anladım** ki ciddiyet başarının yoluymuş. Cümlesinde “*bildi-anladı*” manasında kullanılmış ve iki mef’ul almıştır.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا. “Allah sizi annelerinizin karnından çıkardığında hiçbir şey **bilmiyordunuz**²⁰⁶.” Ayetinde (عَرَفَ) manasında kullanılmış ve tek mef’ul almıştır.

Fiili: “*İnanma derecesinde bilmeyi*²⁰⁷” ifade eder, “*taramak, aldatmak*” manaları da vardır. Bu manalarda kullanıldığında tek mef’ul alırlar²⁰⁸.

Örneğin:

الْمَجْدُ قَرِيبٌ.

“Başarı yakındır.”

دَرَيْتَ الْمَجْدَ قَرِيبًا.

“Başarının yakın olduğunu **bildin**²⁰⁹.”

²⁰⁵ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 2, s. 624

²⁰⁶ Nahl, 16/78

²⁰⁷ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 282

²⁰⁸ Es-Suyuti, *a. g. e.* , 2, s. 214; El-Galâyânî, *Cami*, 1, s. 36; Abdu'l-Gani ed-Dakr, *Mûcemu'n-Nahv*, 1986, Beyrut, s.191

²⁰⁹ ‘Abbas, Hasan, *en-Nahvü'l-Vafi*, 2, s. 6

دَرَيْتَ رَأْسِي بِالْمِشْطِ. “Başımı tarak ile **taradım.**” Cümlesinde tek mef’ul almıştır.

Fiili: Bazen *yakîn* ifade eder ve “*inandı, bildi*²¹⁰” manalarına gelir. Ayrıca bu fiil “*buldu, öfkeleni, üzüldü*²¹¹” gibi anlamlara da gelmektedir.

Örneğin:

وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ “Biz onların çoğunun fâsık olduğunu **bildik**²¹².”

وَجَدَ فُلَانٌ ضَالَّتَهُ “Fılan kişi yitiğini **buldu.**” Cümlesinde “*bulmak*” manasında kullanılmış ve bir mef’ul almıştır.

Fiili: *Yakîn* bildirdiği zaman “*bil, inan*²¹³” gibi manalara gelir. Mef’ullerini çoğunlukla (أَنْ) vasıtası ile alır.

Örneğin:

Züheyr b. Ebi Sülmâ’ nın (ö. 609) şu beytinde mef’ulunu (أَنْ) vasıtası ile almıştır;

فَقُلْتُ تَعْلَمُ أَنَّ لِلصَّيْدِ غَرَّةً وَاِلْتِضَاعُهَا فَإِنَّكَ قَاتِلُهُ²¹⁴

“Dedim ki; **bilmiş ol** ki avın dalgın ve habersiz olduğu bir anı vardır, eğer dediğimi yapmazsan onu kaybeder ve fırsatı kaçırsın²¹⁵.”

²¹⁰ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 2, s. 1013

²¹¹ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. y.* , 2, s. 1013

²¹² Araf, 7/102

²¹³ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 2, s. 624

²¹⁴ es-Sabbân, *a. g. e.* , 2, s. 33

²¹⁵ İrmak, Mustafa, *a. g. e.* , s. 146

تَعَلَّمُ بِنَاحِ الشَّرِكَةِ رَهْمًا بِالْإِحْلَاصِ. “**Bil** ki şirketin başarısı güven vermekle olur²¹⁶.” Cümlesinde de (أَنْ) siz kullanımı vardır.

Fiili: Nahiv kitaplarının birçoğunda bu fiil *Ef'al-i Kulub* içerisinde zikredilmektedir. “*Bulmak*²¹⁷” manâsına gelir. “*Bulmak*” manası zihinde gerçekleşirse iki mef'ul, zahiren gerçekleşirse bir mef'ul alırlar²¹⁸. Basralı âlimlerin bir kısmı ile İbn ‘Ufûr ve es-Suyûtî gibi bazı âlimler bu fiilin *Ef'al-i Kulûb*den olmadığı ve ikinci mef'ullerinin de *hâl* olduğu görüşünü savunurlar²¹⁹.

Örneğin:

أَلْفَيْتُ تُفُودًا.

Para buldum.

Cümlesinde bulma işi zahiren gerçekleşmiştir.

أَلْفَيْتُ الشَّدَائِدَ صَاقِلَةً لِأَنْفُسِ.

Zorlukların nefsin terbiyecisi olduğuna

inandım.

Cümlesinde zihinle ilgili bir kullanım olduğu için iki mef'ul almıştır.

إِنَّمِ الْفُؤَا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ.

“Çünkü onlar babalarını sapık kimseler

olarak *buldular*²²⁰.”

2.3.3. DÖNÜŞME FİİLLERİ

(صَيَّرَ, تَرَكَ, تَحَدَّ, إِتَّخَذَ, جَعَلَ, وَهَبَ, رَدَّ)

Bunlar (صَيَّرَ) ve ona benzeyen fiillerdir. Tahvil (*dönüşüm*) bildirdikleri için *Ef'âl-i Tasyîr* de denilmektedir. “*Dönüşme, etme, edinme, kılma ve çevirme*” manalarına gelirler²²¹. Bunlar (أَنْ) ve cümlesinin yine (أَنْ) ve fiilinin

²¹⁶ ‘Abbas, Hasan, *a. y.*, 2, s.6

²¹⁷ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 2, s. 833

²¹⁸ Akdağ, *Edatlar*, bs, t. s., y. s., s. 62; Irmak, Mustafa, *a. y.*, s. 147

²¹⁹ Es-Suyûtî, *a. g. e.*, 2, s. 214; Irmak, Mustafa, *a. g. e.*, s. 147

²²⁰ *Sâffât*, 37/69

²²¹ el-Galâyânî, *Cami'*, 1, s. 44

oluşturduğu müevvel masdarın başına gelemedikleri için diğer Ef'âl-i Kulûb' fiilerinden ayrılırlar²²². Bu fiiller *tasyîr* manâsı dışında kullanıldıklarında tek mef'ul alırlar.

Fiili: “yapmak, dönüştürmek²²³” manasında kullanılır.

Örneğin:

صَيَّرَ الحَيَاطُ القَمَاشَ ثَوْبًا. Terzi kumaşı elbise yaptı (çevirdi).

Yine Ru'be bin Accac (ö. 800) Fîl sûresinin tefsîri olan beytinde;

فَصَيَّرُوا مِثْلَ كَعَصْفِ مَأْكُولٍ. “Onları yenilmiş ekin yapraklarına

çevirdiler²²⁴.”

صَيَّرْتُ الولدَ الي المَشْتَشَفَى. Çocuğu hastaneye götürdüm.

Cümlesinde ki fiil “götürmek” manasında kullanıldığından tek mef'ul almıştır.

Fiili: *Tahvîl* manâsı ifade eder ve iki mef'ul alır. “terketmek ayrılmak, uzaklaşmak²²⁵” manâsında kullanılırsa tek mef'ul alır²²⁶.

Örneğin:

تَرَكْتُ الشَّمْسُ الصَّحُورَ رَمَالًا. Güneş kayaları kuma çevirdi.

تَرَكْتُ الكَاذِبَ. Yalancıdan uzaklaştım.

Cümlesinde “uzaklaşmak” manâsında kullanıldığından tek mef'ul almıştır.

²²² ‘Abbas, Hasan, *en-Nahvü'l-Vafi*, 2, s. 8

²²³ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, 531

²²⁴ es-Suyûti, *Hem 'u'l-Hevâmî*, 2, s. 217

²²⁵ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 84

²²⁶ El-Hâşimi, Ahmet, *el-Kavâid el-Esâsiyye li'l-Luğatu'l-Arabiyye*, 1935, Beyrut, s. 180; Abdu'l-Gani ed-Dakr, *Mûcemu'n-Nahv*, s. 101

Fiili: *Tahvîl* ifade eder, “*edinmek*²²⁷” manâsına gelir. İki mef’ul alır. “*edinmek; kazanmak, almak*” manalarında kullanılırsa tek mef’ul alır.

Örneğin:

تَخَذْتُ صَدِيقًا.

Dost edindim.

تَخَذْتُ الْحَرَارَةَ النَّالِجَ مَاءً، وَتَخَذْتُ الْمَاءَ بُحَارًا. *Sıcaklık buzu suya çevirdi, Suyu da buhara çevirdi*²²⁸.

Fiili: Aynı şekilde *Tahvîl* manâsı ifade eder. “*edinmek*²²⁹” manâsına gelir ve iki mef’ul alır. “*kazanmak, almak*” manalarında kullanılırsa tek mef’ul alır.

Örneğin:

وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا.

“*Allah Teâlâ İbrahim’i dost edindi*”²³⁰.

إِتَّخَذَ الرَّجُلُ الْجَبَلَ مَلْجَأً.

Adam dağı sığınak edindi.

Fiili: *Tahvîl* manâsı ifade eder ve iki mef’ul alır.

Örneğin:

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا. “*Biz onların yaptıkları bütün amelleri ele aldık ve onları dağılmış zerrecikler hâline çevirdik*”²³¹.

جَعَلْتُ الْحَشَبَ بَابًا.

Odunu kapıya çevirdim.

²²⁷ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 83

²²⁸ ‘Abbas, Hasan, *en-Nahvü’l-Vafî*, 2, s. 9

²²⁹ İbrahim Mustafa v.dğr. , *a. g. e.* , 1, s. 83

²³⁰ Nisâ, 4/125

²³¹ Furkân, 25/23

وَهَبَ **Fiili:** Mâzi kipinde kullanıldığında *tasyir* (dönüşme) ifade eder²³².

Muzari ve emir kiplerinde *tasyir* (dönüşme) ifade etmemektedir.

Örneğin:

وَهَبْتُ الطِّينَ إِبْرِيًّا.

Çamuru testiye **dönüştürdüm**.

وَهَبْتُ فِدَاكَ.

Sana fedâ **edildim**²³³.

رَدَّ **Fiili:** Bu fiilde diğer *tasyir* ifade eden fiiller gibi kullanılmaktadır.

Ancak “*döndürmek*²³⁴” manâsında kullanılırsa tek meful alır.

Örneğin:

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا.

“Kitap ehlinde birçoğu sizi

imanınızdan sonra küfre **döndürmek** isterler²³⁵.”

رَدَّ الْأَمَلُ الْوُجُوهُ الشَّاجِبَةَ مُشْرِقَةً، وَرَدَّ التُّغُوسَ الْبَائِسَةَ مُسْتَبْشِرَةً.

Ümit solgun yüzleri canlı

hale **getirir**, ümitsiz nefisleri de mutlu hale **getirir**²³⁶.

رَدَّ الْقَاضِي الْحَقُّ إِلَى صَاحِبِهِ.

Hâkim hakkı sahibine **iade etti/döndürdü**²³⁷.

²³² ‘Abbas, Hasan, *en-Nahvü'l-Vafî*, 2, s. 9; es-Suyûtî, *Hem 'u'l-Hevâmî*, 2, s. 217

²³³ Abdu'l-Gani ed-Dakr, *Mûcemu'n-Nahv*, s. 436

²³⁴ İbrahim Mustafa v.dğr., *a. g. e.*, 1, s. 337

²³⁵ Bakara, 2/109

²³⁶ ‘Abbas, Hasan, *en-Nahvü'l-Vafî*, a. y., 2, s. 9

²³⁷ Irmak, Mustafa, *a. g. e.*, s. 151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MU'ALLAKALARDA NEVASİH FİLLERİN KULLANIM ŞEKİLLERİ

Birinci bölümde hakkında bilgi verdiğimiz yedi şairin kasidelerinde tespit ettiğimiz nevâsih fiilleri, bu bölümde nahivsel açıdan detaylı irab incelemesi yapacağız. Öncelikle tespit edilen beyit divanlarındaki yerlerine göre sıralanmıştır. Ortasına konulan numaralar beyitlerin divanlardaki yerlerini göstermektedir. Ayrıca bu beyitlerin mu'allaka şerhlerinde geçtikleri yerler her beytin sonuna koyulan dipnot bilgisinde verilmiştir. İrab incelemesi yapılırken şerhlerdeki anlamsal ve yapısal farklılıklar göz önünde bulundurulmuştur.

Bununla birlikte şiirlerin hangi bahir (tavil vb.) üzerine kullanıldığı tespit edilmiştir. Toplamda seksen beş beyit içerisinde doksan dokuz kez kullanılan nevâsih fiiller sonuç kısmında verilen tabloda detaylı gösterilmiştir.

Beytlere mana verirken Ankara ekolünün hazırlamış olduğu Yedi Askı Kitabı esas alınmıştır.

3.1.1. İMRU'U-L-KAYS B. HUCR'UN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİLLER

İmru'u-l-Kays'ın kasidesi diğer şairlerin kasidelerinden daha zengin içerik ihtiva etmektedir. Diğer kasideler temel olarak İmru'u-l-Kays'ın kasidesini esas alırlar. (ج) kafiyeli yazdığı kasidesinin oniki beyti işlenecektir. Bu beyitlerde kullanılan nevâsih fiiller nahivsel açıdan detaylı irabları yapılacaktır.

فَطَّلَ الْعَدَارَى يَرْتَمِينَ بِلَحْمِهَا **12** وَشَحْمِ كَهْدَابِ الدَّمَقْسِ الْمُفْتَلِ

²³⁸ Ebu Ca'fer, en-Nehhas, *Şerhu'l-Kasâidi't-Tis'i'l-Meşhûrât*, (Tahkik; Ahmed Hattab), 1, 1973, Bağdat, s. 115; Eyyübi, Yasin, *Şerhu Mu'allakât'il-Aşr*, 1. Baskı, Alem'ül Kütüp, 1995, s. 29; Şinkiti, Ahmet Emin, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşr ve ahbâru*

*Genç kızlar devemin kızarmış etini birbirlerine ikram ettiler,
Yağıda iyi eğrilmiş ipek saçaklarını (salkımlarını) andırıyordu*²³⁹.

الفاء: Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

ظَلَّ: İsmi ref haberini nasb eden nâsîh/nâkıs mâzi fiildir. Fetha üzere mebnidir.

العَدَارَى (ظَلَّ)'nin ismidir. Merfû'dur. Ref alâmeti elif-i maksure üzerine Mukadder zammedir. Teazzür zammenin zuhuruna manidir.

يَرْتَمِينَ: Sükûn üzere mebni bir muzâri fiildir. Nûn'u nisve bitişmiştir. Nûn da muttasıl zamir fail olup mahallen merfû'dur. Cümle olarak (ظَلَّ)'nin haberi olduğu için mahallen mensuptur.

(فَطَّلَ الْعَدَارَى يَرْتَمِينَ) kısmı iki beyit önceki (وَيَوْمَ عَقَّرْتَ بَعْرِي) cümlesine ma'tuftur.

²⁴⁰ أَفَاطِمَ مَهَلًا بَعْضَ هَذَا التَّدَلُّلِ **19** وَإِنْ كُنْتَ قَدْ أَرْمَعْتَ صَرْبِي فَأَجْمَلِي

*Ey Fatıma! Gel etme bırak bu nazlanmayı,
Eğer benden ayrılmaya karar verdiysen bunu güzellikle yap*²⁴¹.

الوَاو: Atıf harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

إِنْ: İki fiili cezm eden şart harfidir.

كُنْتَ: İsmi ref haberini nasb eden nâsîh/nâkıs mazi fiildir. Sükûn üzere mebnidir ve mahallen meczumdur. (ت) ise muttasıl zamirdir ve mahallen merfû'dur. (كَانَ)'nin ismidir.

قَدْ: Tahkîk harfidir. Sükûn üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

Şu'ara'ıha, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 1462 / 2005, s. 26; Zevzeni, Huseyin b. Ahmed, *Şerhu't-Mu'allakâti's-Seb'a*, 2004, Beyrut, s. 24

²³⁹ Ceviz, Nurettin v.dğr. , *Yedi Aski Arap Edebiyatının Harikaları*, 2013, Ankara, s. 32

²⁴⁰ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 124; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 32; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 27; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 29

²⁴¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 33

أَزْمَعَتِ: Mazi bir fiildir. Faili gizli bir zamirdir ve (انت) olarak takdir edilir.

Cümle olarak (كُنْتَ)'nin haberi olduğu için mahallen mensuptur.

صَرَبِي: Mef'ul'u bih ve mensûb'tur. Nasp alâmeti mütekellim (ي)'sından önce olan mukadder bir fethadır. Harekenin ortaya çıkmasına mani olan şey oraya uygun bir harekenin mahalli iştilal etmesidir.

قَدْ أَزْمَعَتِ صَرَبِي: Cümlesi (كان)'nin haberi olup mahallen mensûp'tur. Yine (كنت) ile başlayan şart cümlesi zarflık ifade etmediğinden dolayı ibtidaiyye cümlesidir ve irabtan mahalli yoktur.

وَأِنْ تَكُ قَدْ سَاءَتْكَ مَيِّ خَلِيقَةٌ **21** فَسَلِّي تِيَابِي مِنْ تِيَابِكَ تَنْسَلِ²⁴²

Eğer sevmediğin bir davranışım varsa,

*Kalbimi kalbinden sök at ki kurtulasın!*²⁴³.

الوَاو: Atıf harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

إِنْ: Şart ve cezm harfidir. Sükûn üzere mebnidir. İrab' tan mahalli yoktur.

تَكُ: (تَكُ) veya (كُنْتَ) kullanımlarına bağlı olarak iki irab şekli vardır. (تَكُ)

kullanımında (إِنْ) harfi ile meczûm olmuş muzâri bir fiildir. Cezm alâmeti mahzûf nûn üzerinde ki sükûndur. İsmi vucûben müstetir ve takdiri (هي) olan bir zamirdir. Mahallen merfûdur. (كُنْتَ) kullanımının da irab edecek olursak bir önceki beyitteki nâkıs fiilin irabının aynısı olur²⁴⁴.

قَدْ: Tahkîk harfidir. Sükûn üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

سَاءَتْكَ: Mazi fiildir. (ت) müenneslik alameti olup, (ك) ise muttasıl

zamirdir. Fiil cümlesi (تَكُ)'nün öne geçmiş haberidir. Mef'ul'un bihtir. Mahallen mensuptur.

²⁴² en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 125; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 33; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 28; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 30

²⁴³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 33

²⁴⁴ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 1, s. 73

خَلِيفَةٌ (تَكْ) 'nün muahhar ismidir.

Her iki durumda da (قَدْ سَاءَتْكَ) cümle olarak haberdir ve mahallen mensuptur.

وَجِيْدٌ كَجِيْدِ الرَّئِمِ لَيْسَ بِفَاحِشٍ **33** إِذَا هِيَ نَصَتْهُ وَلَا بِمُعْطَلٍ²⁴⁵

Boynu, Beyaz bir Ahûnunkine benzer ki,

*Yukarı uzattığında ne çirkin ne aşırı uzun ne de zinetlerinden yoksundur*²⁴⁶.

لَيْسَ: İsmi ref haberini nasb eden nâsih/nâkıs mazi fiildir. Fetha üzere mebnidir. İsmi vucûben müstetir ve takdiri (هُوَ) zamiridir. Birinci (جِيْدٍ) kelimesine döner, mahallen merfûdur.

الباء: Zâid harfi cerdir. İrabtan mahalli yoktur.

فَاحِشٍ (لَيْسَ) 'nin haberidir. Harekenin ortaya çıkmasına manî zâid bir harfi cer gelmiş olması sebebiyle mukadder bir fetha ile mensuptur.

Yine (لَيْسَ بِفَاحِشٍ) cümlesi için şu iki irab şekilide yapılabilir. İlk şekilde (جِيْدٍ) kelimesinin ikinci sıfatı olarak mahallen mecrur' dur deriz veya marife bir kelimedden sonra geldiği için hal olur ve mahallen mensûbtur deriz²⁴⁷.

وَتُضْحِي فَيَتُ الْمِسْكَ فَوْقَ فِرَاشِهَا **37** نَوْمُ الصَّحَى لَمْ تَنْتَطِقْ عَنْ تَفْضُلٍ²⁴⁸

*Güneş yükselene kadar uyuyan sevgilim, yatağının üzerinde misk kokuları içinde uyanır, (ev işi için) önlük takmak ve (iş elbisesinin üzerine) kuşak bağlamak zorunda değildir*²⁴⁹.

الواو: İsti'naf harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

²⁴⁵ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 144; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 38; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 31; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 39

²⁴⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 34

²⁴⁷ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 1, s. 97

²⁴⁸ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 147; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 41; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 32; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 41

²⁴⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 34

تُضْجِي: İsmi ref haberini nasb eden nâsîh/nâkıs muzari fiildir. Bu fiili iki kullanımda irab edebiliriz. İlkinde (تُضْجِي) olarak alırsak sükûn üzere mebnidir. İsmi vucûben müstetir ve takdiri (هي) olan bir zamirdir ve (فَيْئُتُ الْمِسْكَ) mübteda (فَوْق) haberi olup isimi cümlesi olarak mahallen mensûb'tur ve (تُضْجِي)'nin haberidir. İkincisinde (يُضْجِي) olarak alırsak merfu' bir muzari fiildir. Ref alâmeti (ي) da ki sikal sebebi ile mukadder zammedir.

فَيْئُتُ (تُضْجِي)'nin ismidir. Merfudur. Ref alameti zahir zammedir.

Muzaf'tır.

الْمِسْكَ: Muzafun ileyh olup kesre ile mecrûrdur.

فَوْق (تُضْجِي)'nin mahzûf haberine müteallak mekan zarfıdır. Muzaftır.

Mahallen mensuptur.

فِرَاشٍ: Muzafun ileyh olup kesre ile mecrûrdur.

هَا: Muttasıl zamirdir. Sukun üzere mebnidir. Muzafun ileyh olup, mahallen mecrurdur.

فَوْقَ فِرَاشِهَا: Şibhi cümle olarak (تُضْجِي)'nin haberidir.

تَسَلَّتْ عَمَائَاتُ الرَّجَالِ عَنِ الصَّبَا **42** وَلَيْسَ فُؤَادِي عَنْ هَوَاكِ بِمُنْسَلٍ²⁵⁰

Aşkın gözlerini kör etiği kimseler bile artık aşktan vazgeçti,

Ama benim gönlümün senin aşkıdan vazgeçeceği yok²⁵¹.

الوَاوِ: Atıf harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

لَيْسَ: İsmi ref haberini nasb eden nâsîh/nâkıs mazi fiildir. Fetha üzere mebnidir.

²⁵⁰ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 156; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 42; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 33; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 43

²⁵¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 34

فُوَادِي (فُوَادِي)nin ismidir. Merfûdur. Ref alâmeti mütekellim (ي) 'sından önce mukadder zammedir. İştîğal sebebi ile harekenin ortaya çıkmasına mani olmuştur.

الياء: Muttasıl bir zamirdir. İzafet dolayısıyla mahallen mecrurdur.

عَنْ: Sükûn üzere mebni bir harfî cerdir. İrabtan mahalli yoktur.

هَوَاك: Harfî cer sebebi ile mecrur olmuş bir isimdir. Cer alâmeti zahir kesredir.

الكاف: Muttasıl bir zamirdir. İzafet dolayısıyla mahallen mecrurdur.

الباء: Zâid bir harfî cerdir. İrabtan mahalli yoktur.

مُنْسَلٍ (مُنْسَلٍ)nin haberidir. Harekenin ortaya çıkmasına manî zâid bir harfî cer gelmiş olması sebebiyle mukadder bir fetha ile mensuptur.

(وَلَيْسَ فُوَادِي) cümlesi kendinden önce ki isti'naf cümlesine ma'tuf olduğu için irabtan mahalli yoktur²⁵².

فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا عَوَى : إِنَّ شَأْنَنَا **51** قَلِيلُ الْغِنَى إِنْ كُنْتَ لَمَّا تَمَوْلُ²⁵³

*Uhyan kurda dedim ki; sende de bir şey olmadığına göre,
İkimizin de birbirimizden alabileceği bir şey yok²⁵⁴.*

إِنْ: Şart ve cezm harfidir. Sükûn üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

كُنْتَ: İsmi ref haberini nasb eden nâsih/nâkıs mazi fiildir. Cezm alâmeti sükûndur.

الهاء: Muttasıl zamirdir. Mahallen merfu olup (كنت) 'nin ismidir.

لَمَّا: Nefy, kalb ve cezm harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

²⁵² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 105

²⁵³ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 163; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 47; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 34; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 48

²⁵⁴ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 35

(لَمَّا) harfi ile meczûm olmuştur. Cezm alâmeti mukadder bir sükûn'dur. Kafiye (Vezin) sebebi ile kesre ile harekelenmiştir. Bu cümlenin faili müstetir zamir olan (أنت)'dir. Fiil cümlesi olarak ta (كُنْتَ)'nin haberidir.

(إِنْ كُنْتَ لَمَّا تَمَّوْل) cümlesi ibtidaiyye cümle olduğu için irabtan mahalli yoktur²⁵⁵.

ضَلِيعٌ إِذَا اسْتَدْبَرْتَهُ سَدًّا فَرَجَهُ **61** بِضَافٍ فُوقَ الْأَرْضِ لَيْسَ بِأَعَزَّل²⁵⁶

Arkasından baktığında güçlü,

Yere kadar uzanan düz kıyruğu ile arkasını örter²⁵⁷.

لَيْسَ: İsmi ref haberini nasb eden nâsih/nâkıs mazi fiildir. Fetha üzere mebnidir. İsmi vucûben müstetir ve takdiri (هـ) olan bir zamirdir, mahallen merfûdur.

الباء: Zâid bir harfi cerdir. İrabtan mahalli yoktur.

أَعَزَّل (لَيْسَ)'nin haberidir. Harekenin ortaya çıkmasına manî olan zâid bir harfi cer gelmiş olması sebebiyle, mukadder bir fetha ile mensuptur. Aslında bu kelime (أفعل) vezninden olduğu için Gayri Munsarif isimlerdendir. Ancak vezin gereği çekimi yapılmıştır²⁵⁸.

فَطَلَّ طَهَاءُ اللَّحْمِ مِنْ بَيْنِ مُنْضِجٍ **67** صَفِيفَ شَوَاءٍ أَوْ قَدِيرٍ مُعَجَّل²⁵⁹

Et pişirenlerin kimi sıra sıra taşlara dizilmiş kebapları,

Kimi de acele ile tencereye konmuş etleri pişirmeye koyuldular²⁶⁰.

²⁵⁵ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 120

²⁵⁶ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 174; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 52; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 36; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 55

²⁵⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 35

²⁵⁸ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 135

²⁵⁹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 183; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 56; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 38; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 58

²⁶⁰ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 36

الفاء: Atıf ve sebep²⁶¹ harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

ظَلَّ: İsmi ref haberini nasb eden nâsîh/nâkıs mâzi fiildir. Fetha üzere mebnidir.

طُهَاهُ: (ظَلَّ)'nin ismidir. Merfû'dur. Ref alâmeti zammedir. Muzaftır.

اللَّحْمِ: Muzafun ileyh olan mecrur bir isimdir. Cer alâmeti kesredir.

من: Zaid harfi cerdir. Sukun üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

بَيْنِ: Mekan zarfidir. Kesre ile mecrurdur. (من بَيْنِ) mahzûf olan (ظَلَّ)'nin haberine müteallaktır. Harekenin ortaya çıkmasına manî olan zâid bir harfi cer gelmiş olması sebebiyle Mukadder bir fetha ile mahallen mensuptur.

مُنْضِحٍ: Muzafun ileyh olup, kesra ile mecrurdur.

وَرُحْنَا يَكَادُ الطَّرْفُ يَنْقُصُ دُونَهُ **69** مَتَى تَرَقَّ الْعَيْنُ فِيهِ تَسَقَّلَ²⁶²

Gözler onu incelediğinde kifayetsiz kalıyordu,

Göz üst kısımlarını inceledikçe alt kısımlarını incelemekten kendini alamıyordu²⁶³.

يَكَادُ: Nâsîh muzari fiildir. Merfudur.

الطَّرْفُ: (يَكَادُ)'nün ismidir. Merfudur.

يَنْقُصُ: Zahir zamme ile merfû fiili muzaridir. Faili de takdiri (هو) olan (الطَّرْفُ) kelimesine racî cevâzen müstetir bir zamirdir. (يَنْقُصُ) Fiil ve faili cümle olarak (يَكَادُ)'nün haberidir.

(يَكَادُ الطَّرْفُ) cümlesi (نَا) zamirinden hâldir²⁶⁴.

²⁶¹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 143

²⁶² en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 185; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 56; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 38; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 58

²⁶³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 35

²⁶⁴ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 145

فَبَاتَ عَلَيْهِ سَرْجُهُ وَلِجَامُهُ **70** وَبَاتَ بِعَيْنِي قَائِمًا غَيْرَ مُرْسَلٍ²⁶⁵

Gem'i ve semer'i üzerinde iken,

*Salıverilmeksizin gözümün önünde ayakta geceledi*²⁶⁶.

الفاء: Atıf harfi veya isti'naf harfidir.

بَاتَ: Nâsîh mâzi fiildir. Fetha üzere mebnidir. İsmi müstetir zamirdir.

Takdîri (هو) 'dir.

عَلَيْهِ: Öne geçmiş mahzûf habere müteallik câr-mecrûrdur. Mahallen merfudur.

سَرْجُهُ: Mübteda muahhardır. Zamme ile merfudur.

الهَاء: Zamme üzere mebni muttasıl bir zamirdir. Muzafun ileyh olup mahallen mecrurdur.

عَلَيْهِ سَرْجُهُ: isim cümlesi olarak (بَاتَ) 'nin haberidir ve mahallen mensuptur.

الْوَاء: Atıf harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

بَاتَ: Nasîh fiil olup, ismi müstetir zamirdir. Takdîri (هو) 'dir.

الْبَاء: Zâid bir harfi cerdir.

عَيْنِي: (عَيْنِ) mecrur ve muzaftır. (الْبَاء) muzaafun ileyhtir. (بِعَيْنِي) Câr mecrûr olarak mahzûf olan (بَاتَ) 'nin haberine müteallak olup, mahallen mensuptur.

(وَبَاتَ بِعَيْنِي) cümlesi kendinden önceki cümleye ma'tuftur.

فَأَضْحَى يَسُخُّ الْمَاءُ حَوْلَ كُتَيْفَةٍ **75** يَكُبُّ عَلَى الْأُدْقَانِ دُوحَ الْكَنْهَبِلِ²⁶⁷

O bulut Küteyfe civarına yağmurunu döküp,

*İri gövdeli ağaçları kökünden sökerek baş aşağı etmeye başladı.*²⁶⁸

²⁶⁵ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 186; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 57; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 38; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 59

²⁶⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 36

²⁶⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 193; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 60; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 40; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 61

²⁶⁸ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 36

الفاء: Atıf harfidir.

أَضْحَى: Nasih/nakıs mazi fiildir. İsmi vucûben müstetir bir zamir olup, takdiri هو olan bir zamirdir.

يُسْحُ: Fiili muzaridir. Merfudur. Faili müstetir zamir olup, takdiri (هو)'dir.

الماء: Mef'ulun bihtir. Mensubtur.

يُسْحُ الماء: Cümle olarak (أَضْحَى)'nın haberidir. Mahallen mensubtur.

3.1.2. ZÜHEYR B. EBİ SÜLMA'NIN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİLLER

Şairin nevâsih fiilleri kullandığı beyitleri genelde savaş ve ölüm hakkındadır. Barıştan bahseden beyitlerinde ise darbı meselleri kullanarak serzenişli bir üslup kullanmıştır.

Züheyr'in (م) kafiyeli mu'allakasında tespit ettiğimiz içinde nevâsih fiil geçen on beyit işleniyor ve nevâsih fiillerin kullanım şekilleri nahivsel açıdan inceleniyor. Üst kısımda detaylı incelenen benzer fiiller sadece belirtilecektir.

²⁶⁹ فَأَصْبَحْتُهَا مِنْهَا عَلَى خَيْرِ مَوْطِنٍ **21** بَعِيدَيْنِ فِيهَا مِنْ عُنُقٍ وَمَأْتِمٍ

*Halkı isyandan ve günah işlemekten uzak tutarak,
Barışın sağlanmasında büyük bir rol üstlendiniz²⁷⁰.*

الفاء: Atıf ve sebep harfidir. Fetha üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.

أَصْبَحَ: Nâsih/nâkıs, mazi fiildir. Sükûn üzere mebnidir.

تُما: Muttasıl zamir olup (أَصْبَحَ) nın ismidir. Mahallen merfudur.

مِنْهَا: Nâkıs fiile müteallik câr-mecrûrdur.

²⁶⁹ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 322; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 147; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 81; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 117

²⁷⁰ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 82

عَلَى خَيْرٍ (أَصْبَحَ) nin mahzûf haberine müteallik câr-mecrûrdur. Mahallen mensuptur. (خَيْرٍ) aynı zamanda muzaftır. (مَوْطِنٍ) kelimeside onun muzâfun ileyhidir.

(فَأَصْبَحْتُمْ...) cümlesi önceki beyit'e ma'tuftur.

تُعْفَى الْكُلُومُ بِالْمَيْيَنِ فَأَصْبَحَتْ **22** يُنَجِّمُهَا مَنْ لَيْسَ فِيهَا بِمُجْرِمٍ²⁷¹

(Savaşın açtığı) yaralar yüzlerce deve ile kapanıyor,
Ancak bu develeri bu savaşta günahı olmayanlar ödüyor²⁷².

الفاء: Atıf harfidir.

أَصْبَحَتْ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi de müstetir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

يُنَجِّمُهَا: Fiili muzâridir. (ها) muttasıl zamir olup, mefuldür. Mahallen mansubtur.

مَنْ: İsmi mevsûldür. Faildir. Mahallen merfudur.

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi müstetir zamir olup, takdiri (هو)'dir.

فِيهَا: (مُجْرِمٍ) kelimesine müteallik câr-mecrûrdur.

الباء: Zaid harfi cerdir.

مُجْرِمٍ: (لَيْسَ)'nin haberidir. Harekenin ortaya çıkmasına manî olan zâid bir harfi cer gelmiş olması sebebiyle Mukadder bir fetha ile mensuptur.

لَيْسَ فِيهَا بِمُجْرِمٍ: Sıla cümlesidir.

يُنَجِّمُهَا مَنْ: Cümlesinin sonuna kadar olan kısmı da (أَصْبَحَتْ) fiilinin haberidir. Mahallen mensuptur²⁷³.

لَعَمْرِي لَيْعَمَ الْحَيِّ جَرَّ عَلَيْهِمْ **33** بِمَا لَا يُؤَاتِيهِمْ حُصَيْنٌ بِنُ ضَمِّصٍ²⁷⁴

²⁷¹ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 324; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 149; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 81; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 118

²⁷² Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 83

²⁷³ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 309

*Hayatım üzerine ant olsun ki, Damdam 'ın oğlu Husayn 'ın, kendisini onaylamadıkları bir biçimde cinayete sürüklediği oymak (Zübyan oymağı) ne güzel bir oymaktır*²⁷⁵.

وَكَانَ طَوًى كَشْحًا عَلَى مُسْتَكِنَةٍ **34** فَلَا هُوَ أَبْدَاهَا وَلَمْ يَتَقَدَّمْ²⁷⁶

*O, kinini içinde saklamış,
Onu kimseye açıklamamış ve tetikte beklemişti*²⁷⁷.

الواو: İsti'naf harfidir. Fetha üzere mebnidir. İ'rabtan mahalli yoktur.

كَانَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi de bir önceki beyitte geçen (حصين) kelimesine racî, müstetir zamir olup, takdiri (هُوَ)'dir.

طَوًى: Mu'tel mazi fiildir. Faili (حصين) kelimesine racî, müstetir zamir olup, takdiri (هُوَ)'dir. (طَوًى) cümlesi fiil ve faili ile beraber (كَانَ)'nin haberidir. Mahallen mensûb'tur.

فَكَلًّا أَرَاهُمْ أَصْبَحُوا يَعْقِلُونَهُ **43** صَحِيحَاتِ مَالِ طَالِعَاتِ بِمَحْرَمِ²⁷⁸

*Yine de (bu suçsuz insanların) hepsine diyetlerini ödediklerini ve sağlam develerin (öldürülenlerin yakınlarına sevk edildikleri) sırada dağ yollarını tırmandıklarını görüyorum*²⁷⁹.

أَرَاهُمْ: Bilgi fiillerinden olup aslı mübteda haber olan iki meful'u naspedir.

Fiili muzâridir. Merfudur. Faili vücûben müstetir zamir olup, takdiri (تَا)'dir.

²⁷⁴ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 336; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 155; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 83; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 122

²⁷⁵ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 83

²⁷⁶ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 336; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 155; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 83; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 122

²⁷⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 83

²⁷⁸ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 342; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 158; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 85; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 125

²⁷⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 84

هُم: Muttasıl zamirdir. (أَرَا) fiilinin birinci mef'ul'un bih'i dir. Mahallen mensûbtur.

أَصْبَحُوا: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir.

الوَاو: Muttasıl zamirdir ve (أَصْبَحُ)'nın ismidir. Mahallen merfudur.

يَعْقُلُونَهُ: Fiili muzaridir. Merfudur. Ref alameti Ef'al' i Hamseden olduğu için (ن)'un sübutu ile dir. (و) muttasıl zamirdir, mahallen merfu'dur ve faildir. (ها) ise mef'ul'un bihtir. Mahallen mensûb'tur. Fiil cümlesi olarak (أَصْبَحُ)'nın haberidir. Mahallen mensûbtur.

أَصْبَحُوا يَعْقُلُونَهُ: Cümle olarak (أَرَا) fiilinin ikinci mefulüdür ve mahallen mensûbtur.

رَأَيْتُ الْمَنَائِيَا خَبَطَ عَشَوَاءَ مَنْ تُصِبُّ **48** تَمْتَهُ وَمَنْ تُحْطِيءُ يُعَمَّرُ فِيهِمْ²⁸⁰

*Ölümü; gece görmeyen bir devenin toslamasından ibaret görüyorum,
Rast getirdiğini öldürüyor, rast getiremediği kimse yaşıyor ve
yaşlanıyor²⁸¹.*

رَأَيْتُ: Bilgi fiililerinden olup aslı mübteda haber olan iki mefulu naspedir.
Mazi fiil olup, sükûn üzere mebnidir.

الءاء: Muttasıl zamirdir. Faildir ve mahallen merfûdur.

الْمَنَائِيَا: Mef'ul'un bihtir ve mensûbtur.

خَبَطَ: Mahzûf bir fiilin mef'ul'u mutlakıdır. Takdiri (نَحْبَطُ خَبَطًا)'dır. Ve fiil cümlesi olarak da (رَأَيْتُ)'nın ikinci mefulüdür.

وَمَنْ يَكُ ذَا فَضْلٍ فَيُخَلِّ بِفَضْلِهِ **51** عَلَى قَوْمِهِ يُسْتَعْنِ عَنْهُ وَيُدْمَمُ²⁸²

²⁸⁰ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 353; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 163; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 86; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 127

²⁸¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 84

²⁸² en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 349; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 161; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 86; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 128

*Kim varlık sahibi olur da bu varlığı ile kendi kavmine karşı cimrilik ederse yardımına başvurulmayıp dışlanır ve yerilir*²⁸³.

الواو: Atıf harfidir.

مَنْ: İki fiili muzariyi cezm eden şart edatlarındandır. Mübtedadır ve mahallen mer'fudur.

يَكُ: (مَنْ) harfi ile meczûm olmuş muzâri bir fiildir. Cezm alâmeti tahfif sebebi ile mahzûf nûn üzerinde ki sükûndur. İsmi, vucûben müstetir zamir olup, takdiri (هَوِّ) dir.

ذَا: (يَكُ)'nün haberidir ve mensûbtur. Nasb alâmeti, Esmâ-i Hamse'den olduğu için (ا) harfidir ve muzaf'tır.

فَضْلٍ: Muzafun ileyhtir ve mecrurdur.

وَمَنْ هَابَ أَسْبَابَ الْمَنَائَا يَتَلَنَّهُ *53** وَإِنْ يَرَقَ أَسْبَابَ السَّمَاءِ بِسُلْمٍ²⁸⁴

*Kim ölümün sebeplerinden korkarsa, merdivenle göğün kapılarına yükselse bile, ölümün sebepleri ona ulaşır*²⁸⁵.

الواو: Atıf harfidir.

مَنْ: İki muzari fiili cezm eden şart edatıdır. Mübtedadır ve mahallen mer'fu'dur.

هَابَ: (ظَنَّ)'nin kardeşlerinden olup, fiili mazidir. Aynı zamanda şart fiili olup, mahallen meczûmdur. Faili vucûben müstetir zamir olup, takdiri (هَوِّ) dir.

أَسْبَابَ: Birinci mef'ulun bihtir ve muzaftır.

الْمَنَائَا: Muzafun ileyh olup, mecrûrdur.

²⁸³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 85

²⁸⁴ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 348; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 160; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 86; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 128

²⁸⁵ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 85

يَنْتَه: Sükûn üzere mebni fiili muzaridir. Şartın cevabı olup, mahallen meczumdur. Faili muttasıl zamir (ن) nisve olup mahallen merfudur. (الهاء) muttasıl zamir olup ikinci mef'uldür.

286 وَمَنْ يَجْعَلِ الْمَعْرُوفَ فِي غَيْرِ أَهْلِهِ **54** يَكُنْ حَمْدُهُ ذِمًّا عَلَيْهِ وَيَنْدَمَ

*Kim iyiliği layığı olmayana yaparsa, Onun teşekkürü kendisine bir yergiden ibaret olur ve bu iyiliği yapan pişman olur*²⁸⁷.

288 وَمَنْ يَغْتَرِبَ يَحْسَبْ عَدُوًّا صَدِيقَهُ **57** وَمَنْ لَا يَكْرَمُ نَفْسَهُ لَا يَكْرَمُ

*Kim gurbete düşerse düşmanı dostu sanır,
Kendine saygı duymayana da saygı duyulmaz*²⁸⁹.

الواو: Atıf harfidir irabtan mahalli yoktur.

مَنْ: İki fiili muzariyi cezm eden şart edatıdır. Mübtedadır ve mahallen merfudur.

يَغْتَرِبَ: Şartın fiili olduğu için meczûm muzari fiildir. Faili müstetir zamir olup, takdiri (هو) 'dir.

يَحْسَبُ: (ظن) 'nin kardeşlerinden olup, şartın cevabı, meczum bir muzari fiildir. Fail'i müstetir bir zamir olup, takdiri (هو) 'dir.

عَدُوًّا: Birinci mef'ulun bihtir. Mensûbtur.

صَدِيقَهُ: İkinci mef'ulun bihtir. Mensûbtur.

الهاء: Muttasıl zamirdir. Muzafun ileyh olduğu için mahallen mecrûrdur.

(وَمَنْ يَغْتَرِبُ...) cümlesi şart ve cevap cümlesi olarak önceki beyitlere ma'tuftur²⁹⁰.

²⁸⁶ Şinkiti, *a. g. e.*, s. 87; Zevzeni, *a. y.*, s. 128

²⁸⁷ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 85

²⁸⁸ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 350; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 161; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 87; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 129

²⁸⁹ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 85

وَمَهْمَا تَكُنْ عِنْدَ امْرِئٍ مِّنْ خَلِيقَةٍ **58** وَإِنْ خَالَهَا تَخَفَى عَلَى النَّاسِ تُعَلِّمُ²⁹¹

Bir kimse ne huya sahip olursa olsun,

Her ne kadar onu insanlardan sakladığını sansa da, o huy biliniir²⁹².

الواو: İsti'naf harfidir.

مَهْمَا: İki fiili muzariyi cezm eden şart edatıdır. Mübtedadır ve mahallen mer'fu'dur.

تَكُنْ: Şart fiili olup, meczûmdur. Nâkıs bir muzari fiildir. İsmi müstetir bir zamir olup, takdiri (هي) 'dir²⁹³.

عِنْدَ: (تَكُنْ)'ün mahallen mensub ve mahzûf gelmiş haberine müteallak zaman zarfıdır. Aynı zaman da muzaftır.

امْرِئٍ: Muzafun ileyh olup mecrurdur²⁹⁴.

3.1.3. TARAFE B. ABD'İN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİİLLER

Tarafe kasidesini oldukça açık ve düzgün darbı mesellerle donatmıştır. Hikmet şairi olarak bilinir. Nevasih fiillerin kullanımı incelerken şairden aldığımız son beyit buna en güzel örnektir.

Tarafe'nin (ـ) kafiyeli mu'allakasında nevâsih fiil tespit ettiğimiz 19 beyit işleniyor. Yukarıda benzerlerini irab ettiğimiz fiillerin kullanımlarını özet olarak belirtip yeni fiillerin detaylı irablarını yapacağız.

وَجَاسَتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ خَوْفًا وَخَالَهُ **41** مُصَابًا وَلَوْ أَمْسَى عَلَى غَيْرِ مَرَصِدٍ²⁹⁵

²⁹⁰ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 344

²⁹¹ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 354; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 163; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 87; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 130

²⁹² Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 85

²⁹³ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 354

²⁹⁴ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 354

*Yol kesicilerin bulunmadığı bir yolda olsa da, korkudan yüreğinin ağzına geldiği ve kendisinin yakalanmış olduğunu sandığı zaman*²⁹⁶.

الواو: Atıf harfidir.

خَالَ: Zan ifade eden fiillerden olup iki mef'ul almıştır. Fiili mazidir. Faili müstetir zamir olup, takdiri (هو)'dir.

الهاء: Muttasıl zamirdir. (خَالَ)'nin birinci mef'ulun bih olduğu için mahallen mensûbtur.

مُصَابًا: (خَالَ)'nin ikinci mef'ulun bihidir. Mensûbtur.

(وَحَالَهُ مُصَابًا) cümlesi öncesine ma'tuftur.²⁹⁷

إِذَا الْقَوْمُ قَالُوا مَنْ فَتَىٰ خَلْتُ أَنِّي **42** عُنَيْتُ فَلَمْ أَكْسَلْ وَلَمْ أَتَبَدَّدِ²⁹⁸

*Kavmim içerisinde “hani bir yiğit yok mu?” denildiği vakit bu çağrı ile kendimin kast edildiğini anlarım, artık (kavmime yardım konusunda) tembel davranıp tereddüt geçirmem*²⁹⁹.

خَلْتُ: Zan ifade eden mazi bir fiildir. Sükûn üzere mebnidir. İki mef'ul alır. Fiil cümlesi olarak (إِذَا)'nın cevabı olduğu için irabtan mahalli yoktur.

الهاء: Muttasıl zamirdir. Faildir ve mahallen merfûdur.

أَنِّي: (أَنَّ) Fiile benzeyen harflerdendir. (ن) vikâye nûn'udur. Mütekellim (ي)'sı ise muttasıl zamir olarak gelmiştir. Mahallen mensûbtur. (أَنَّ)'nin ismidir.

عُنَيْتُ: Mechûl, mazi bir fiildir. (ت) Muttasıl zamirdir. Mahallen merfûdur ve naib-i faildir. Fiil cümlesi olarak (أَنَّ)'nin haberidir.

²⁹⁵ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 252; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 98; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 57; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 87

²⁹⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 57

²⁹⁷ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 226

²⁹⁸ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 253; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 98; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 57; Zevzeni, *a. y.* , s. 87

²⁹⁹ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 57

(حَلَّتْ)'nin ismi ve haberi mastar'a tevil edildiğinde (حَلَّتْ)'nün iki mef'ulünün yerine geçer³⁰⁰.

إِذَا رَجَعْتُ فِي صَوْتِهَا حَلَّتْ صَوْتَهَا **51** تَجَاوَبَ أَظَارٌ عَلَى رُبْعِ رَدِّ³⁰¹

Nameleri tekrarlayıp uzattığında

*Sesini ölen yavrusuna ağlayan bir annenin sesi sanırsın*³⁰².

حَلَّتْ: Zanne ve kardeşlerinden olup mazi bir fiildir. İki mef'ul alır. Fiil cümlesi olarak (حَلَّتْ)'nin cevabıdır.

صَوْتٌ: (حَلَّتْ)'nin birinci mef'ulüdür. Mensûbtur.

هَا: Muttasıl zamir olup, mahallen mecrurdur.

تَجَاوَبَ: (حَلَّتْ)'nin ikinci mef'ul'üdür. Mensûbtur.

أَظَارٌ: Muzafun ileyhtir. Mecrurdur.

وَمَا زَالَ تَشْرَابِي الْخُمُورَ وَلَدَّتِي **52** وَبَيْعِي وَإِنْفَاقِي طَرِيفِي وَمُنْتَلِدِي³⁰³

*Şarap içmem, zevk sefâ sürmem, kendi servetimle babamdan kalan serveti satıp harcamam devam etti*³⁰⁴.

إِلَى أَنْ تَحَامَتْنِي الْعَشِيرَةُ كُلُّهَا **53** وَأُفْرِدْتُ إِفْرَادَ الْبَعِيرِ الْمُعَبَّدِ³⁰⁵

*Kabilemin tüm fertleri tarafından, uyuzluğundan dolayı vücuduna katran sürülerek ayrı bırakılan deve gibi tek başıma bırakılıp dışlanıncaya dek*³⁰⁶.

الواو: İsti'naf harfidir.

³⁰⁰ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 227

³⁰¹ Eyyübi, *a. g. e.* , s. 102; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 59; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 90

³⁰² Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 58

³⁰³ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 261; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 102; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 59; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 91

³⁰⁴ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 58

³⁰⁵ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 261; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 102; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 59; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 91

³⁰⁶ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 58

ما: Nefy harfidir.

مَا زَالَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir.

تَشْرَابِي: (مَا زَالَ)'nin ismidir. Mer'fu'dur. Ref alâmeti mütekellim (ي)'sından önce olan mukadder bir zammedir. Uygun harekenin gelmiş olması zammenin ortaya çıkmasına manidir. (ي) muttasıl zamirdir. Muzafun ileyhtir ve mahallen mecrurdur. Aynı zamanda failine muzaf olmuş mastardır.

الْخُمُورَ: Mastarın mef'ulun bihidir. Mensûbtur.

إِلَى أَنْ تَحَامَتِي: Cümleciği müevvel mastar ile birlikte câr mecrûr olarak (مَا زَالَ)'nin haberidir. Mahallen mensûbtur.

فَإِنْ كُنْتَ لَا تَسْتَطِيعُ دَفْعَ مَنِيِّي **56** فَدَعْنِي أَبَادُهَا بِمَا مَلَكَتْ يَدِي³⁰⁷

*Eğer ölümümü engelleyemiyorsan bırak beni,
Elimde avucumda ne varsa onunla karşılayayım ölümü³⁰⁸.*

الفاء: İsti'naf harfidir.

إِنْ: İki fiili muzariyi cezm eden şart harfidir.

كُنْتُ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. Sükûn üzere mebnidir ve şart fiili olduğu için mahallen meczumdur. (ت) ise muttasıl zamirdir (كان) nin ismi olduğu için mahallen merfudur.

لا: Nefy harfidir.

تَسْتَطِيعُ: Merfu bir muzari fiildir. Faili vucûben müstetir zamir olup, takdiri (أَنْتَ)'dir.

دَفْعُ: Mef'ulun bihtir. Mensûbtur ve muzaftır.

³⁰⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 265; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 103; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 60; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 92

³⁰⁸ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 58

مَبِيَّي: Muzafun ileyhtir. Mecerûrdur. Cer alâmeti mütekellim (ي) 'sından önce gelen bir mukadder kesredir. Uygun harekenin gelmiş olması kesrenin ortaya çıkmasına manidir. Bu izafet mef'ul'üne muzaf olan mastara örnektir. Faili mahzûf olup, takdiri (أنت) 'dir. Mütekellim (ي) 'sı muttasıl zamirdir ve muzafun ileyhtir. Mahallen mecerûrdur.

Cümle olarak (لَا تَسْتَطِيعُ... كان) 'nin haberidir. Mahallen mensuptur.

(كُنْتُ) ile başlayan şart cümlesi zarflık (mekân ve zaman) bildirmediği için ibtidaiyye cümlesidir³⁰⁹.

أَرَى قَبْرَ نَحَامٍ بِخَيْلٍ بِمَالِهِ **63** كَقَبْرِ عَوِيٍّ فِي الْبَطَالَةِ مُفْسِدٍ³¹⁰

*Mal biriktirmekte hırslı ve cimri olan kimsenin mezarının, cimrilik etmeyen ve malını zevk ve sefa içerisinde harçayarak tüketen kimsenin mezarından farklı olmadığını görüyorum*³¹¹.

أَرَى: Muzari fiildir. Fail'i vucûben müstetir zamir olup, takdiri (أنا) 'dir.

قَبْرُ: Mef'ulun bihtir ve muzaftır.

نَحَامٍ: Muzafun ileyhtir. Mecerurdur. (شخصي نَحَامٍ) takdirinde olan mahzûf bir mevsufun da sıfatıdır³¹².

بِخَيْلٍ: Aynı şekilde mahzûf olan mevsufun ikinci sıfatıdır.

بِمَالِهِ: Sıfatı müşebbehe olduğu için (بِخَيْلٍ) kelimesine müteallık câr mecerûrdur. (الهاء) muttasıl bir zamir olup, muzafun ileyhtir.

كَقَبْرِ (أَرَى) 'nın ikinci mef'ul'u olan mahzûf bir (صَفَةً) kelimesine müteallık câr mecerûrdur.

أَرَى الْمَوْتَ يَعْتَامُ الْكِرَامَ وَيَصْطَفِي **65** عَقِيلَةَ مَالِ الْفَاحِشِ الْمَتَشَدِّدِ³¹³

³⁰⁹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 247

³¹⁰ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 269; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 107; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 62; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 94

³¹¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 59

³¹² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 257

*Ölümün, soylu insanları çekip aldığını ve aşırı cimri olanın da en değerli malını seçtiğini görüyorum*³¹⁴.

أَرَى: Kalbi fiillerden olup merfu muzari fiildir. Faili vucûben müstetir zamir olup, takdiri (أنا)'dir.

المَوْتِ: (أَرَى) fiilinin birinci mef'ulun bihidir. Mensubtur.

يَعْتَمُ: Merfu bir muzari fiildir. Faili müstetir bir zamir olup, takdiri (هو)'dir.

الكَرَامِ: Mef'ulu bihtir. (يَعْتَمُ الْكَرَامِ) cümlesi (أَرَى) fiilinin ikinci mef'ul olup mahallen mensûbtur.

أَرَى³¹⁵ الْعَيْشَ كَنْزاً نَاقِصاً كُلَّ لَيْلَةٍ **66** وَمَا تَنْقُصِ الْأَيَّامُ وَالِدَّهْرُ يَنْفَدُ³¹⁶

*Hayatı her gün azalmakta olan bir hazine gibi görüyorum,
Doğrusu, günlerin ve zamanın azalttığı her şey tükenmeye
mahkûmdur*³¹⁷.

أَرَى: Kalbi fiillerden olup merfu muzari fiildir. Faili vucûben müstetir zamir olup, takdiri (أنا)'dir.

الْعَيْشِ: (أَرَى) fiilinin birinci mef'ulun bihtir. Mensubtur.

كَنْزاً: (أَرَى) fiilinin ikinci mef'ulüdür. Mensuptur.

نَاقِصاً: Sıfattır. Mensuptur.

كُلِّ: Zaman zarfıdır. (نَاقِصاً) kelimesine müteallaktır. Aynı zamanda muzaftır.

لَيْلَةٍ: Muzafun ileyhtir. Mecrûrdur.

³¹³ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 271; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 108; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 62; Zevzeni, *a. y.*, s. 94

³¹⁴ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 59

³¹⁵ Bütün mu'allaka şârihleri (العيش) kelimesini kullanırken Nehhas şerhinde (العيش) kelimesi yerine (الدهر) kelimesini kullanıyor.

³¹⁶ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 272; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 109; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 62; Zevzeni, *a. y.*, s. 94

³¹⁷ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 59

وَأِنْ أَدْعَ لِلْجُلَى أَكُنْ مِنْ حُمَاتِهَا **73** وَإِنْ يَأْتِكَ الْأَعْدَاءُ بِالْجَهْدِ أَجْهَدِ³¹⁸

*Ve büyük bir iş için çağrılırsam, senin namusunu savunanlardan olurum ve düşmanların başına üşüştüğünde de seni savunmak için varımı yoğunumu ortaya koyarım*³¹⁹.

أَكُنْ: Nâkıs fiil müzari siğasında gelmiştir. Şartın cevabıdır. Meczûmdur. (أَكُنْ)'ün ismi müstetir zamir olup takdiri (أَنَا)'dir.

مِنْ حُمَاتٍ: (أَكُنْ)'ün mahzûf haberine müteallık câr mecrûrdur.

الْهَاءُ: Muttasıl zamirdir. Muzafun ileyh olup mahallen mecrûrdur³²⁰.

فَلَوْ كَانَ مَوْلَايَ إِمْرًا هُوَ غَيْرُهُ **76** لَفَرَّحَ كَرْبِي أَوْ لَأَنْظُرُنِي غَدِي³²¹

*Eğer benim efendim Malik'ten başkası olsaydı, benim sıkıntımı giderir yahut bana zaman tanı(yıp kınamayı başka bir zamana bırakı)rdı*³²².

الْفَاءُ: İsti'naf harfidir.

لَوْ: Şart harfidir.

كَانَ: Nâkıs fiil mazî siğasında gelmiştir. Şart fiilidir.

مَوْلَايَ: (كَانَ)'nin ismidir. Merfûdur ve muzaftır. Mütekellim (ي)'sı da muttasıl zamir olup, muzafun ileyhtir. Mahallen mecrûrdur.

إِمْرًا: (كَانَ)'nin haberidir. Mensûbtur.

فَلَوْ شَاءَ رَبِّي كُنْتُ قَيْسَ بْنَ خَالِدٍ **80** وَلَوْ شَاءَ رَبِّي كُنْتُ عَمْرُو بْنَ مَرْثَدٍ³²³

Eğer Tanrım dileyseydi Hâlit oğlu Kays (gibi) olurum,

³¹⁸ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 276; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 112; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 64; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 97

³¹⁹ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 59

³²⁰ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 1, s. 272

³²¹ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 279; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 113; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 64; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 98

³²² Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 60

³²³ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 281; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 115; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 65; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 99

*Yine Tanrım dileseydi Mersed oğlu 'Amr gibi olurum'*³²⁴.

الفاء: İsti' naf harfidir.

لَوْ: Şart harfidir.

شَاءَ: Şart olarak mazi fiildir.

رَبِّي: Faildir. Merfudur. Ref alâmeti mütekellim (ي) 'sından evvel uygun bir harekenin gelmesi ile mukadder bir zammedir.

إِلَيْهِ: Mütekellim (ي) 'sıdır. Muzafun ileyh olup mahallen mecrûrdur.

كُنْتُ: Nâkıs fiil mazî fiildir. (ت) 'muttasıl zamirdir. Mahallen merfu olup (كان) 'nin ismidir.

قَيْسَ: (كان) 'ün haberidir. Mensuptur.

ابنَ: (قَيْسَ) 'ın sıfatıdır. Mensuptur. Aynı zamanda muzaftır.

خَالِدٍ: Muzafun ileyhtir. Mecrurdur.

Cümle olarak (... كُنْتُ قَيْسَ...) cümlesi (لو) 'in cevabıdır.

Beytin ikinci kısmında gelen şart cümlesi ve nâsîh fiilin irabı da birinci kısımdaki cümle ile aynıdır³²⁵.

فَأَصْبَحْتُ³²⁶ ذَا مَالٍ كَثِيرٍ وَزَارَتِي **81** بَنُونَ كِرَامًا سَادَةً لِمَسْوَدٍ³²⁷

Böylece onlar gibi çok zengin biri olurum,

Ve soylu babanın³²⁸ soylu evlatları beni ziyarete gelirlerdi³²⁹.

الفاء: Atıf ve sebep harfidir.

³²⁴ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 60

³²⁵ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 281

³²⁶ İbn Keysan, İbn Enbâri, Zevzeni, Şinkîti, Eyyübi şerhlerinde (أصبحت) olarak geçmektedir.

Ancak Tebrîzî, Nehhas şerhlerinde (فأصبح) olarak geçmektedir.

³²⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 282; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 115; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 65; Zevzeni, *a. y.* , s. 99

³²⁸ Tarafe burada "soylu baba" derken kendisini kastetmektedir.

³²⁹ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 60

أَصْبَحْتُ: Nâkıs, mazî fiildir.

ث: Muttasıl zamirdir. Mahallen merfu' olup (أَصْبَحَ)'nın ismidir.

ذَا: (أَصْبَحَ)'nın haberidir. Mensûptur. Esmâ-i Hamseden olduğu için (ي) ile mansubtur ve muzaftır.

مَالٍ: Muzafun ileyh olup mecrûrdur.

كَثِيرٍ: (مَالٍ) kelimesinin sıfatıdır. Mecrûrdur.

Bir başka rivayette (فَالْفَيْثُ) olarak geçmektedir. Bu takdirde i'rapta şu şekilde olacaktır.

الفاء: Atıf ve sebep harfidir.

أَلْفَيْثُ: Sükûn üzere mebni, mazi, meçhul fiildir.

ث: Muttasıl zamirdir. Naib-i faildir. Ve mahallen merfudur. Aynı zamanda naib-i fail birinci mef'ul'un bihtir.

ذَا: İkinci mef'ulun bih'tir. Mensûbtur.

Her iki durumda da fiil cümlesi öncesine ma'tuftur.

فَأَلَيْتُ لَا يَنْفَكُ كَشْحِي بِطَانَةً **83** لِعَضْبِ رَقِيقِ الشُّفْرَتَيْنِ مُهَنْدٍ³³⁰

Böğrüm, beyaz ve iki tarafı da keskin Hint yapımı (Kendisini sürekli taşıdığım) kılıca her zaman kın olsun diye yemin ettim³³¹.

لا: Nefiy harfidir.

يَنْفَكُ: Muzari, nâkıs fiildir.

كَشْحِي: (يَنْفَكُ)'nün ismidir. Merfu'dur. Ref alâmeti mütekellim (ي)'sından önce gelen mukadder bir zammedir.

ي: Muttasıl zamir olup, muzafun ileyhtir ve mahallen mecrurdur.

بِطَانَةً: (يَنْفَكُ)'nün haberidir. Mensûbtur.

³³⁰ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 283; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 116; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 66; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 100

³³¹ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 60

لا يَنْفَكُ: Cümle olarak cevap cümlesidir.

³³² حُسَامٌ إِذَا مَا قُتُّ مُنْتَصِراً بِهِ **84** كَفَى الْعَوْدَ مِنْهُ الْبَدْءُ لَيْسَ بِمِعْضِدٍ

*O öyle bir kılıçtır ki ne zaman kendisi ile savunmaya girsem,
Birinci vuruşum ikinci vuruşu gerektirmez³³³.*

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi müstetir zamirdir.

الباء: Zaid harfi cer'dir.

مِعْضِدٍ: (لَيْسَ)'nin haberidir. Mensûb'tur. Nasb alâmeti zaid harfi cerin harekesinden dolayı mukadder bir fethadır.

(لَيْسَ بِمِعْضِدٍ) cümlesini iki şekilde irab edebiliriz. Birinci şekilde mahzûf bir mevsufun sıfatıdır ve mahallen mecrûrdur diyebiliriz. İkinci şekilde ayeti kerime de *وَهَذَا دِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ* “İşte bu (Kur'an) da bizim indirdiğimiz mübarek bir öğüttür³³⁴” şeklinde geldiği gibi, sıfattan sonra gelen mahallen mensûb hâl de diyebiliriz³³⁵.

³³⁶ يَقُولُ وَقَدْ تَرَ الْوُظَيْفُ وَسَافَهَا **89** أَلَسْتَ تَرَى أَنْ قَدْ أَتَيْتَ بِمُؤَيِّدٍ

(Kestiğim devenin) incik ve diz kemikleri (kılıcımla vurduğum zaman) kopunca babam, “(Böyle soylu bir deveyi kesmekle)ne kadar kötü bir iş yaptığını görmüyor musun” diyerek acındı³³⁷.

أ: İstifhâm harfidir.

لَسْتَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. (ت) muttasıl zamirdir ve isimdir. Mahallen merfudur.

³³² en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 284; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 116; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 66; Zevzeni, *a. y.* , s. 100

³³³ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 60

³³⁴ Enbiya, 21/50

³³⁵ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 286

³³⁶ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 287; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 118; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 67; Zevzeni, *a. y.* , s. 102

³³⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 61

تَرَى: Fiili muzaridir. Mukadder bir zamme ile merfûdur. Faili vucûben müstetir zamir olup, takdiri (انت) 'dir.

أَنْ: Fiile benzeyen muhaffef (أَنْ) 'dir. İsmi zamiri şe'n olup mahzûftur.

فَذَ: Tahkik harfidir.

أَتَيْتَ: Fiil ve faildir.

Cümle olarak (فَذَ أَتَيْتَ) mahallen merfudur ve (أَنْ) 'in haberidir.

Cümle olarak (أَنْ) ismi ve haberi ile mahallen mensûb olup mastar tevil edilmiş ve (تَرَى) 'nın iki mef'ulünün yerine geçmektedir.

(تَرَى) cümleside sonuna kadar mahallen mensûbtur ve (ليس) 'nin haberidir³³⁸.

فَطَلَّ الْإِمَاءُ يَمْتَلِنَ حُورَاهَا **92** وَيُسَعَى عَلَيْنَا بِالسِّدِيفِ الْمَسْرُودِ³³⁹

Hizmetçi kızlar kestiğim devenin (karnından çıkan) yavrusunu ateşli küldede kızartıyorlardı ve bize ince ince doğranarak terbiye edilmiş hörgüç eti ikram ediliyordu³⁴⁰.

الفاء: Atıf ve sebep harfidir.

طَلَّ: Nâsîh/nâkıs mâzi fiildir.

الْإِمَاءُ: (طَلَّ) 'nin ismidir. Merfudur.

يَمْتَلِنَ: Fiil ve faildir.

حُورَاهَا: Mef'ul'un bih'tir mensûbtur.

هَا: Muttasıl zamirdir. Muzafun ileyh olup mahallen mecrurdur.

يَمْتَلِنَ حُورَاهَا: cümle olarak (طَلَّ) 'nin haberidir. Mahallen mensuptur.

(طَلَّ) ile başlayan cümle, öncesine ma'tuftur.

³³⁸ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 292

³³⁹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 289; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 119; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 67; Zevzeni, *a. y.* , s. 102

³⁴⁰ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 61

ولا تَجْعَلِي كَامْرِي لَيْسَ هُمُّهُ **94** كَهَمِّي وَلَا يُعْنِي عَنَائِي وَمَشْهَدِي³⁴¹

*Bana benim kadar ulvî amaçlara sahip olmayan, insanlara benim kadar yararlı olmayan ve şahit olduğum önemli vakaları görmeyen bir kişi muamelesi yapma*³⁴².

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir.

هَمُّهُ: (لَيْسَ)'nin ismidir. Merfudur.

الهاء: Muttasıl zamirdir. Muzafun ileyh olup mahallen mecrûdur.

كَهَمِّي: (لَيْسَ)'nin mahzûf haberine müteallıktır.

فَلَوْ كُنْتُ وَغَلًّا فِي الرِّجَالِ لَصَرَّيْتُ **96** عَدَاوَةَ ذِي الْأَصْحَابِ وَالْمَتَّوِّحِدِ³⁴³

*Eğer ben erkekler arasında zayıf birisi olsaydım, yanında yardımcı adamları olan ve olmayan kimsenin düşmanlığından bana bir zarar gelirdi*³⁴⁴.

الفاء: İsti' naf harfidir.

لَوْ: Şart harfidir.

كُنْتُ: Nâkıs, mazî fiildir. (لَوْ)'in şart fiilidir. (ت) muttasıl zamir olup, (كان)'nin ismidir.

وَغَلًّا: (كان)'nin haberidir. Mensûbtur.

سُئِدِي لَكَ الْإِيَّامُ مَا كُنْتُ جَاهِلًا **102** وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُرْوِدْ³⁴⁵

³⁴¹ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 291; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 120; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 67; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 103

³⁴² Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 61

³⁴³ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 292; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 121; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 68; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 104

³⁴⁴ Ceviz, Nurettin, *a. y.*, s. 61

³⁴⁵ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 295; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 123; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 69; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 106

*Günler sana bilmediğin şeyleri gösterecek ve haber toplaması için yol azığı vermediğin kimse sana haberler getirecektir*³⁴⁶.

السين: Harfi istikbaldir.

تُبْدِي: Fiili muzaridir.

لَكَ: (تُبْدِي)'ye müteallık câr mecrûrdur.

الأيام: (تُبْدِي)'nin failidir. Merfudur.

مَا: ismi mevsûl olup, mef'ulun bih makamında, mahallen mensuptur.

كُنْتُ: Nâkıs, mazî fiildir. (ت) muttasıl zamir olup mahallen merfudur.

(كان)'nin ismidir.

جَاهِلًا: (كان)'nin haberidir.

3.1.4. ANTERE B. ŞEDDAD'IN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİİLLER

Şiirle uğraşan herkes Antere'nin kasidesi için her şiir ondan bir şey barındırır der. Nevâsih fiillerin kullanıldığı bu beyitlerinde aşk, yiğitlik ve savaş alanlarından bahseder.

Antere'nin (م) kafiyeli kasidesinde tespit ettiğimiz onaltı beyit içinde geçen onsekiz nevâsih fiil incelenmiştir.

حَلَّتْ بِأَرْضِ الرَّائِرِينَ فَأَصْبَحَتْ **6** عَسْرًا عَلَيَّ طَلَابُكَ ابْنَةَ مَخْرَمٍ³⁴⁷

Sevgilim düşmanların toprağına kondu

*Seni istemek benim için güçleşti, ey mahremin kızı*³⁴⁸!

الفاء: Atıf harfidir.

³⁴⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 62

³⁴⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 462; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 245; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 150; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 202

³⁴⁸ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 146

أَصْبَحْتُ: Nâkıs, mazi fiildir. (أَصْبَحَ)'nın ismi Müstetir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

عَسِيراً: (أَصْبَحَ)'nın haberidir. Mensûbtur.

أَصْبَحْتُ عَسِيراً: Cümlesi öncesine ma'tuftur.

³⁴⁹ عَلَّقْتُهَا عَرَضاً وَأَقْتُلُ قَوْمَهَا **7** زِعماً لِعَمْرٍ أَيْبِكَ لَيْسَ بِمَزْعَمٍ

Ona görür görmez tutuldum, oysa oymağı ile savaşmaktayım.

Babanın ömrüne ant olsun ki, benim kavuşma emelim olacak şey değil³⁵⁰.

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi müstetir zamir olup, takdiri (هو)'dir.

بِ: Zaid harfi cerdir.

مَزْعَمٍ: (لَيْسَ)'nin haberidir. Zaid harfi cer sebebi ile mahallen mensûbtur.

(لَيْسَ بِمَزْعَمٍ) cümlesinin iki şekilde irab edildiği görüşü vardır. Mahallen merfu veya mahallen mensûb denebilir. İki görüşe göre de (زِعماً) kelimesinin sıfatı konumundadır³⁵¹.

³⁵² وَلَقَدْ نَزَلَتْ فَلَا تَنْظِي غَيْرَهُ **8** مَنِّي بِمَنْزِلَةِ الْمُجِبِّ الْمَكْرَمِ

Sevilip ikram gören bir konuk gibi indin kalbime,

Sakin bundan başka bir şeyi aklına getirme³⁵³.

الفاء: Tefri' harfidir. Cümleyi kase m cümlesinden ayırmak için gelmiştir.

لا: Nehiy harfidir. Cezm harfidir.

³⁴⁹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 465; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 245; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 151; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 203

³⁵⁰ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 146

³⁵¹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 150

³⁵² en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 465; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 246; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 151; Zevzeni, *a. y.* , s. 203

³⁵³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 147

تَطْنِي: İki mef'ul alan muzari fiildir. Ef'al-i Hamseden olduğu için (ن) harfinin hazfi ile meczumdur. Fail'i muttasıl muhataba (ي)'sıdır.

غَيْر (ظَنَّ):nin birinci mef'ulüdür. Mensûbtur.

الهاء: Muttasıl zamirdir. Muzafun ileyh olup mahallen mecrûrdur.

Şarihlerinde belirttiği gibi burada (ظَنَّ)'nin ikinci mef'ulü takdir edilmiş bir (واقعا) kelimesidir³⁵⁴.

355 إِنَّ كُنْتَ أَرْمَعْتَ الْفِرَاقَ فَإِنَّمَا **10** زَمَّتْ رِكَابُكُمْ بِلَيْلٍ مُّظْلِمٍ

*Eğer sen ayrılığı kestirdiyse gözüne,
Develeriniz yularlandı demektir karanlık gecede*³⁵⁶.

إِنْ: İki fiili cezm eden şart harfidir.

كُنْتَ: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir. Şart fiilidir. (ت) ise muttasıl zamir olup, (كان)'nin ismidir.

أَرْمَعْتَ: Mazi bir fiil olup, faili müstetir zamirdir. (أنت) olarak takdir edilir.

الْفِرَاقَ: Mef'uldur. Mensubtur.

أَرْمَعْتَ الْفِرَاقَ: Cümle olarak mahallen mensûb'tur. (كان)'nin haberidir³⁵⁷.

358 أَوْ رَوْضَةً أَنْفَاءً تَضَمَّنَ بَيْتَهَا **15** غَيْثٌ قَلِيلٌ الدَّمَنِ لَيْسَ بِمَعْلَمٍ

*Ya da bitkisini hafif bir yağmurun beslediği ayak basılmamış bahçenin
hoş kokusu gelir sana*³⁵⁹.

³⁵⁴ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 152

³⁵⁵ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 467; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 247; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 152; Zevzeni, *a. y.* , s. 203

³⁵⁶ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 147

³⁵⁷ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 153

³⁵⁸ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 473; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 250; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 153; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 206

³⁵⁹ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 147

ليس: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi müstetir zamir olup, takdiri (هو) 'dir.

الباء: Zaid harfi cerdir.

مَعْلَم (ليس) 'nin haberi olup, zaid harfi cer sebebi ile mahallen mensûbtur.

(ليس مَعْلَم) cümlesi ile ilgili şu durumlardan söz edilebilir; birinci durumda (نَبَتْ) veya (عَيْتٌ) kelimelerinden hâl olarak, mahallen mensûbtur deriz. İkinci durumda ise ayeti kerime de وَهَذَا دِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ “İşte bu (Kur'an) da bizim indirdiğimiz mübarek bir öğüttür³⁶⁰” şeklinde geldiği gibi sıfat'tan sonra gelen mahallen mensûb ikinci sıfattır da diyebiliriz³⁶¹.

وَحَلَى الدُّبَابُ بِهَا فَلَيْسَ بِيَارِحٍ **18** عَرِدًا كَفَعَلَ الشَّارِبِ الْمَتَرْتَمِ³⁶²

*Sinek yalnız kalmış, şarkı mırıldanan sarhoş misali habire
vızıldamaktadır o bahçede³⁶³.*

الفاء: Atıf ve sebep harfidir.

ليس: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. İsmi, müstetir zamir olup, takdiri (هو) 'dir.

الباء: Zaid harfi cerdir.

بِيَارِحٍ (ليس) 'nin haberidir. Mukadder bir fetha ile mensûbtur.

عَرِدًا: Tebrizi şerhinde bu kelime için mensûbtur ve hâldir, demiştir³⁶⁴.

(فَلَيْسَ...) cümlesi öncesine ma'tuftur.

تُمْسِي وَتُصْبِحُ فَوْقَ ظَهْرِ حَشِيَّةٍ **20** وَأَيْتُ فَوْقَ سَرَاةٍ أَدْهَمَ مُلْجَمِ³⁶⁵

O ('Able) bir döşegin üzerinde akşamlayıp sabahlar,

³⁶⁰ Enbiya, 21/50

³⁶¹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 164

³⁶² en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 477; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 253; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 154; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 207; Tebrizî, *a. g. e.*, s. 186

³⁶³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 147; Tebrizî, *a. g. e.*, s. 186

³⁶⁴ Tebrizî, *a. g. e.*, s. 186, Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 171

³⁶⁵ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 478; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 254; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 154; Zevzeni, *a. y.*, s. 207

*Bense gem vurulmuş bir yağız atın sırtında geçiririm geceyi*³⁶⁶.

تُمْسِي: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir. Merfu'dur. Ref alâmeti sikal sebebi ile (ي) üzerinde mukadder bir zammedir. İsmi, müstetir bir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

الواو: Atıf harfidir.

تُصِيح: Nâsîh/nâkıs muzâri fiildir. İsmi, müstetir bir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

فَوْق: İki fiille de tesir eden mekan zarfidır. Aynı zamanda muzaftır. Geçen iki nâkıs fiilden birinin haberidir. İkinci haber ise mahzûftur. Burada Basralı âlimlere göre mahzûf olan haber birinci nâkıs fiilin haberidir. Kûfeli âlimlere göre ise mahzûf olan haber ikinci nâkıs fiilin haberidir³⁶⁷.

ظَهَرَ: Muzafun ileh olup, mecrûrdur. (حَشِيَّة) kelimesine de muzaftır.

حَشِيَّة: Muzafun ilehtir. Mecrûrdur.

(تُمْسِي...): İsti'naf cümlesidir.

الواو: Atıf harfidir.

أَيَّيْتُ: Nâsîh/nâkıs muzari fiildir. İsmi, müstetir zamir olup, takdiri (أنا)'dir.

فَوْق: (أَيَّيْتُ)'nün mahzûf haberine müteallik olan mekan zarfidır. Aynı zamanda muzaftır.

سَرَاة: Muzafun ileyh olup, mecrûrdur. (أُدْهَمَ)'nin muzafidir.

أُدْهَمَ: Muzafun ileyhtir. Mecrûrdur. (أَفْعَل) vezninde gelmiş gayri munsarif olduğu için cer alâmeti kesrenin yerine niyabet eden bir fethadır.

شَرَبْتُ بِمَاءِ الدُّحْرُضِيِّينَ فَأَصْبَحْتُ **28** زُرَّاءَ تَنْفِرُ عَنْ حِيَاضِ الدَّيْلَمِ³⁶⁸

³⁶⁶ Ceviz, Nurettin, *a. y.* , s. 147

³⁶⁷ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 173

³⁶⁸ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 485; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 258; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 156; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 210

*Devem Duhrudayn 'in suyunu içmiş olduğundan (Düşmanların yurdu olan) ed-Deylem ' in havuzlarından hoşlanmaz ve onlara yanaşmaz olmuştur*³⁶⁹.

الفاء: Atıf harfidir.

أَصْبَحْتُ: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir. İsmi, müstetir bir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

زُورَاءُ: (أَصْبَحَ)'nın haberidir.

تَنْفَرُ: Fiili muzaridir. Faili, müstetir bir zamir olup, takdiri (هي)'dir. (تَنْفَرُ) fiil cümlesi olarak mahallen mensûbtur ve (أَصْبَحَ)'nın ikinci haberidir³⁷⁰.

عن حِيَاضٍ: Câr mecrûrdur. (حِيَاضٍ) aynı zaman da muzaftır.

الَّذِينَ: Muzafun ileyhtir.

(فَأَصْبَحْتُ...) cümlesi önceki cümleye ma'tuftur.

وَحَلِيلٍ غَائِبَةٍ تَرَكْتُ مُجَدَّلًا **41** تَمْكُو فَرِيصَتُهُ كَشَدَقِ الْأَعْلَمِ³⁷¹

*Nice dilberlerin kocalarını yere serdim ki, gerdanı üst dudağı yarık kimse gibi ıslık çalıyordu*³⁷².

تَرَكْتُ: İki mef'ul alan bir fiili mazidir. (ت) failidir. Mahallen merfûdur. (تَرَكْتُه) olarak takdir edildiğinde ilk mef'ulü (الهَاء) kabul edilir ve mahzûftur. (تَرَكْتُ) fiil cümlesi olarak (وَحَلِيلٍ غَائِبَةٍ)'in sıfatıdır. Haberi ise; (مَوْجُود) olarak takdir edilir ve mahzûftur.

مُجَدَّلًا: (تَرَكَ)'nin ikinci mef'ulüdür. Mensûbtur.

هَلَا سَأَلَتِ الْخَيْلُ يَا ابْنَةَ مَالِكٍ **43** إِنْ كُنْتِ جَاهِلَةً بِمَا لَمْ تَعْلَمِي³⁷³

³⁶⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 148

³⁷⁰ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 182

³⁷¹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 502; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 264; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 159; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 214

³⁷² Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 149

*Ahlara sorsana bilmediklerini, ey Malik' in kızı, bilmiyorsan*³⁷⁴.

إِنْ: Şart ve cezm harfidir.

كُنْتُ: Nâsîh/nâkıs mazi, şart fiildir. (ت) muttasıl zamir olup, (كان)'nin ismidir ve mahallen merfudur.

جَاهِلَةٌ: (كان)'nin haberidir.

Şartın cevabı mahzûf olup, takdiri (إِنْ كُنْتُ جَاهِلَةٌ فَالسَّأَلِي)'dir³⁷⁵.

إِذْ لَا أَرَأَى عَلَى رِجَالِ سَابِحٍ **44** نَهْدٍ تَعَاوَرُهُ الْكُمَاةُ مُكَلِّمٌ³⁷⁶

*Ben hep yiğitlerin nöbetleşe hücum ettikleri su gibi akıp giden yaralı
yüksek atın eyerinin üstünde bulunurum*³⁷⁷.

إِذْ: (سَأَلْتُ) fiiline müteallık mahallen mensûb, sükûn üzere mebni zaman zarfıdır.

لَا: Nefiy harfidir.

أَرَأَى: Nâsîh/nâkıs, muzari fiildir. İsmi vucûben müstetir zamir olup, takdiri (أَنَا)'dir.

عَلَى رِجَالِ: Mahallen mensûb ve mahzûf olan (رَأَى)'nin haberine müteallık câr mecrûr'dur.

(إِذْ لَا أَرَأَى عَلَى رِجَالِ) cümlesi (إِذْ)'in muzafun ileyh'idir. Mahallen mecrûrdur.

فَشَكَّكْتُ بِالرُّمَحِ الْأَصَمِّ ثِيَابَهُ **49** لَيْسَ الْكَرِيمُ عَلَى الْقَنَا بِمُحَرَّمٍ³⁷⁸

Sağlam mızrağımın o savaşçının da elbisesini deldim,

³⁷³ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 504; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 265; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 159; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 215

³⁷⁴ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 149

³⁷⁵ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 2, s. 201

³⁷⁶ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 505; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 266; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 159; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 215

³⁷⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 149

³⁷⁸ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 509; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 268; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 161; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 217

Soylu kahramanlarda mızrağa karşı korumalı değil ya³⁷⁹!

ليس: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir.

الكريم (ليس)'nin ismidir.

على القنا (بمحرّم)'ye müteallık câr mecrûrdur. Cer alameti teazzür sebebi ile elif üzerinde mukadder fethadır.

ب: Zaid bir harfi cerdir.

محرّم (ليس)'nin haberidir. Mensûbtur. Nasb alâmeti, zâid harfi cer sebebiyle mukadder fethadır.

(ليس الكريم...) cümlesi isti'naf cümlesidir.

فتركته جزر السباع ينشئه **50** يقضمن حسن بنانه والمعصم³⁸⁰

*Onu yırtıcı vahşi hayvanlara yiyecek olarak bıraktım,
Yiyecekler onu, kemirecekler o güzel parmakları ve kolları³⁸¹.*

الفاء: Atıf harfidir.

ترك: İki mef'ul alan fiili muzaridir. Faili (ت) olup, muttasıl zamirdir.

الهاء: الهاء (ترك)'nin birinci mef'ulun bihidir. Mahallen mensûbtur. Fiil cümlesi öncesine ma'tuftur³⁸².

جزر: جزر (ترك)'nin ikinci mef'ulun bihidir ve muzaftır.

السباع: Muzafun ileyh olup mecrûrdur.

ينشئه: Fiil, fail ve mef'ul'un bih bir aradadır. Cümle olarak mahallen mensûb olup (السباع) kelimesinin hâl'idir. Şayet cins bildirdiğini kabul edersek mahallen mecrur der ve sıfat kabul ederiz³⁸³.

³⁷⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 149

³⁸⁰ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 510; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 268; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 161; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 217

³⁸¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 149

³⁸² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 211

بَطْلٌ كَأَنَّ ثِيَابَهُ فِي سَرَجَةٍ **56** يُحْدَى نِعَالُ السَّبْتِ لَيْسَ بِتَوَامٍ³⁸⁴

*Elbiseleri iri ağaca giydirilmişçesine,
Sığır derisinden ayakkabı giyen ve ikizi olmayan bir yiğitti*³⁸⁵.

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir. İsmi (بتوءم) kelimesinin mahzûf mevsufuna racî olan bir zamirdir³⁸⁶.

الباء: Zaid harfi cerdir.

تَوَامٍ (لَيْسَ)'nin haberidir. Mensûbtur. Nasb alâmeti, zaid harfi cer sebebi ile mukadder bir fethadır.

مَا زِلْتُ أَرْمِيهِمْ بِغُرَّةٍ³⁸⁷ نَحْرَهُ **67** وَلِبَانِهِ حَتَّى تَسْرِبَ بِالْدَمِ³⁸⁸

*Atım kandan bir giysiye bürününceye kadar göğüs çukuru ve göğsü ile
onlara vurmaya devam ettim*³⁸⁹.

ما: Nefiy harfidir.

زِلْتُ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. (ث) mahallen merfu olup (زَالٍ)'nin ismidir.

أَرْمِي: Fiili muzaridir. Faili vucûben müstetir bir zamir olup, takdiri (أَنَا)'dir.

هُمْ: Muttasıl zamirdir. Mef'ulun bih olup, mahallen mensûbtur. (أَرْمِيهِمْ) Fiil cümlesi olarak (زَالٍ)'nin haberidir.

(مَا زِلْتُ أَرْمِيهِمْ...) cümlesi isti'naf cümlesidir.

³⁸³ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 212

³⁸⁴ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 518; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 270; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 162; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 219

³⁸⁵ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 150

³⁸⁶ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 220

³⁸⁷ Nehhas'ın şerhinde (بَغْرَةً) şeklinde geçiyor.

³⁸⁸ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 530; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 276; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 164; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 221

³⁸⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 150

لو كان يَدْرِي مَا الْمُحَاوَرَةُ اشْتَكَى **69** وَلَكَانَ لَوْ عَلِمَ الْكَلَامَ مُكَلِّمِي³⁹⁰

*Şayet konuşmayı bilseydi, şikâyetinde bulunur,
Söz söylemesini bilseydi, benimle konuşurdu³⁹¹.*

لو: Şart harfidir.

كَانَ: Nâkıs, mazî fiildir. (لَوْ)'in şartıdır. İsmi, müstetir bir zamir olup, takdiridir.

يَدْرِي: Muzari fiildir. Faili müstetir bir zamir olup, takdiri (هُوَ)'dir.

مَا: Soru harfidir. Mübtedadır.

الْمُحَاوَرَةُ: Mübteda'nın haberidir. Merfûdur.

(مَا الْمُحَاوَرَةُ) isim cümlesi olarak (يَدْرِي)'nin iki mef'ulünün yerine geçmektedir.

(يَدْرِي...) fiil cümlesi olarak mahallen mensûb olup, (كَانَ)'nin haberidir³⁹².

3.1.5. AMR B. KULSÛM'UN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİİLLER

Amr b. Kulsûm'un kasidesi genel olarak başından geçen ve katıldığı bir savaşı konu edinir. Sevgilisi ile alâkalı beyitlerinde duygusal, yiğitlikle alakalı beyitlerinde ise gür sesli bir anlatıma sahiptir.

Amr b. Kulsûm'un (نا) kafiyeli mu'allakasında oniki beyit içinde onüç nevâsîh fiil tespit edilerek detaylı irabı yapılmıştır.

تَرَى اللَّحْزَ الشَّجِيحَ إِذَا أَمْرَتْ **4** عَلَيْهِ لِمَالِهِ فِيهَا مُهِنًا³⁹³

Eli sıkı ve mal canlısı olan kişiye ondan sunulduğunda,

³⁹⁰ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 531; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 276; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 165; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 222

³⁹¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 150

³⁹² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 1, s. 242

³⁹³ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 616; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 296; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 124; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 174

*Artık malına önem vermediğini görürsün(anlarsın)*³⁹⁴.

تَرَى: Muzari fiildir. İki görüş vardır. Birincisi nevâsihten sayılmaz, ikincisi ilmî olarak kabul edilirse iki mef'ul alır.

اللَّحْزَ: Mef'ulü bihtir. Mevsûfu hazfedilmiş sıfattır. Mensûbtur.

الشَّجِيحَ: Hazfedilmiş mevsûfun ikinci sıfatıdır. Hem bu kelime de hem de önceki kelimeye sıfatı müşebbehe oldukları için fail olan müstetir bir (هو) zamiri vardır³⁹⁵.

إِذَا: Mahallen mensûb, sükûn üzere mebni bir zaman zarfıdır.

أَمْرَتْ: Meçhul, mazi bir fiildir. Naib'i-Faili müstetir bir zamir olup, takdiri (هي)'dir. Fiil cümlesi olarak (إِذَا)'nın muzafun ileyi olduğu için mahallen mecrûrdur.

عَلَيْهِ (أَمْرَتْ) fiiline müteallik câr mecrûrdur.

لِمَالِهِ (مُهَيَّنَا) 'ya müteallik câr mecrûrdur. (الهاء) muttasıl zamirdir ve mahallen mecrurdur.

فِيهَا (مُهَيَّنَا) 'ya müteallik câr mecrûrdur.

مُهَيَّنَا: Basra ekolünün (تَرَى) görüşüne göre (الشَّجِيحَ ve اللَّحْزَ) kelimelerinin mevsûf'undan hâl denebilir veya (تَرَى)'yı ilmî olarak kabul edersek ikinci mef'uldür ve mahallen mensûb'tur deriz. (...تَرَى) ile başlayan cümle isti'naf cümlesidir³⁹⁶.

صَبَّتِ³⁹⁷ الْكَأْسَ عَنَّا أُمَّ عَمْرٍو **5** وَكَانَ الْكَأْسُ مَجْرَاهَا الْيَمِينَا³⁹⁸

*Ey Ummu 'Amr! Kadeh sağdan dağıtılmaktayken (soldan dağıtmaya başlayarak)atladın bizi*³⁹⁹.

³⁹⁴ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 122

³⁹⁵ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 339

³⁹⁶ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 340

³⁹⁷ Eyyübi ve Nehhâs şerhlerinde (صددت) şeklinde geçiyor.

³⁹⁸ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 618; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 297; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 124; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 174

الواو: Vav-1 Haliyedir.

كَانَ: Nâkıs fiil mazî siğasında gelmiştir.

الكَاسُ: (كَانَ)'nin ismidir.

مَجْرًا: Mübtedadır, merfudur.

الهاء: Muttasıl zamir olup, mahallen mecrûrdur.

الْيَمِينَا: Mübtedanın mahzûf haberine müteallik, mekan zarfıdır. Mübteda ve haber isim cümlesi olarak mahallen mensûbtur ve (كَانَ)'nin haberidir⁴⁰⁰.

مَتَى نَنْقُلْ إِلَى قَوْمِ رَحَانَا **30** يَكُونُوا فِي اللَّقَاءِ لَهَا طَحِينًا⁴⁰¹

*Savaş değirmenimizi hangi topluluğun üzerine sürsek,
Değirmenle karşılaştıklarında un ufak olurlar⁴⁰².*

يَكُونُوا: Nâkıs, meczûm, muzari fiildir. Şartın cevabıdır. Cezm alâmeti (ن)'un hazfî ile olmuştur. (الواو) muttasıl zamir olarak (كَانَ)'nin ismidir. Mahallen merfûdur.

فِي اللَّقَاءِ: Öncesinde ki fiile müteallik câr mecrûrdur.

لَهَا: Câr mecrûrdur⁴⁰³.

طَحِينًا: (كَانَ)'nin haberidir, mensûbtur.

(يَكُونُوا...) cümlesi şartın cevabıdır.

يَكُونُ تَقَالُهَا شَرْقِيَّ نَجْدٍ **31** وَلَهُوَّتُهَا قُضَاعَةٌ أَجْمَعِينَ⁴⁰⁴

³⁹⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 122

⁴⁰⁰ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 342

⁴⁰¹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 632; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 308; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 128; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 181

⁴⁰² Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 124

⁴⁰³ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 372

⁴⁰⁴ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 633; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 308; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 128; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 181

*Değirmenin altında ki deri Necd'in doğusu,
Öğütüleni ise bütün Kudâ'a (kabilesi) olur⁴⁰⁵.*

يَكُونُ: Nâkıs, muzari fiildir.

تَقَالُ: (كَانَ)'nin ismidir.

الهاء: Muttasıl zamirdir, mecrûrdur.

شَرْقِيّ: (كَانَ)'nin mahzûf haberine müteallik mekan zarfı olup, muzaftır.

نَجْدٍ: Muzafun ileyhtir ve mecrûrdur.

إِذَا مَا عَيَّ بِالْإِسْتِنَافِ حَيٌّ **45** مِّنَ الْهَوْلِ الْمَشْبَهِ أَنْ يَكُونَا⁴⁰⁶

*Herhangi bir oymak benzer bir tehlikeyi sezip de savaşa girme
konusunda çekimser davrandığında⁴⁰⁷,*

أَنْ: Mastar ve nasb harfidir.

يَكُونَا⁴⁰⁸: (أَنْ) ile mensûb tam, muzari fiildir. Fail'i müstetir bir zamir olup, takdiri (هو)'dir.

(أَنْ يَكُونَا) mahzûf mef'ulü lieclihin muzafun ileyhidir. Takdiri (كراهية أَنْ) dir⁴⁰⁹.

نَصَبْنَا مِثْلَ رَهْوَةِ دَاتٍ حَدٍّ **46** مُحَافِظَةً وَكُنَّا السَّابِقِينَ⁴¹⁰

*Biz şerefimizi korumak için, Rehve Dağı gibi güçlü bir ordu kurar,
Galip gelen de biz oluruz⁴¹¹.*

⁴⁰⁵ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 124

⁴⁰⁶ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 642; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 311; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 130; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 184

⁴⁰⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 125

⁴⁰⁸ Burada (كُن) tam fiil olarak kullanılmıştır.

⁴⁰⁹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 385

⁴¹⁰ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 644; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 312; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 130; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 184

⁴¹¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 125

المواو: Atıf harfidir.

كُنَّا: Nâkıs muzari fiildir. (نا) muttasıl zamiri olup, (كان)'nin ismi olarak mahallen merfudur.

السَّابِقِينَ: (كان)'nin haberidir. Mensûbtur. Nasb alâmeti cem-i müzekker salim olduğundan dolayı fethaya niyâbeten (ي) olarak gelmiştir. (ن) müfret isimde ki tenvinden ivazdır.

(وَكُنَّا السَّابِقِينَ) cümlesi (...نَصَبْنَا) cümlesine ma'tuftur⁴¹².

بِشُبَّانٍ⁴¹³ يَرُونَ الْقَتْلَ مَجْدًا **47** وَشَيْبٍ فِي الْحُرُوبِ مُجَرَّبِينَ⁴¹⁴

Ölümü şeref sayan gençler ve savaşlarda deneyimli yaşlılar sayesinde⁴¹⁵.

يَرُونَ: Fiili muzaridir. Ref alâmeti e'âl-i hamseden olduğu için (ر)'un subûtu iledir. (و) muttasıl zamirdir. Faildir.

الْقَتْلَ: (يَرُونَ)'nin birinci mef'ulü bihidir. Mensûbtur.

مَجْدًا: (يَرُونَ)'nin ikinci mef'ulü bihidir. Mensûbtur.

(يَرُونَ الْقَتْلَ) cümlesi (شُبَّانٍ) kelimesinin sıfatı olup mahallen mecrûrdur.

فَأَمَّا يَوْمَ خَشِينَا عَلَيْهِمْ **49** فَتَصَبَّحْنَا خَيْلَنَا غُصْبًا نُبِينَا⁴¹⁶

*Çocuklarımızın geleceğinden endişe duyduğumuz günde,
Süvarilerimiz bölük bölük her tarafa yayılır⁴¹⁷.*

الفاء: Cevabın başına gelen harftir.

تَصَبَّحُ: Nâkıs, muzari fiildir. İsmi müstetir bir zamir olup, takdiri (نحن)'dür.

⁴¹² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 386

⁴¹³ Eyyübi ve Nehhâs şerhlerinde (بِقَتْلَانِ) olarak geçiyor.

⁴¹⁴ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 645; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 312; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 130; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 184

⁴¹⁵ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 125

⁴¹⁶ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 647; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 313; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 131; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 185

⁴¹⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 125

خَيْلُنَا: (تَصْبِيحٌ) 'nun ismidir. (نَا) muttasıl zamir, muzafun iley olup mahallen mecrûrdur.

عُصْبًا: (تَصْبِيحٌ) 'nun birinci haberidir.

تُبَيْيْنَا: (تَصْبِيحٌ) 'nun ikinci haberidir. Mensûb'tur. Nasb alâmeti cem-i müzekker salim olduğundan dolayı fethaya niyâbeten (ي) olarak gelmiştir. (ن) müfret isimdeki tenvinden ivazdır.

(فُتْصِيحٌ...) öncesine ma'tuttur.

بِأَيِّ مَشِيئَةٍ عَمَّرُوا بَنَ هِنْدٍ **54** نَكُونُ لِقَيْلِكُمْ فِيهَا فَطِينًا⁴¹⁸

Ey Hind oğlu 'Amr! Nasıl oluyor da başımıza diktiğin kişinin buyruğuna girmemizi isteyebiliyorsun⁴¹⁹.

نَكُونُ: Nâkis muzari fiildir. İsmi vucûben müstetir bir zamir olup, takdiri (نَحْنُ) 'dür.

لِقَيْلِكُمْ: (فَطِينًا) 'ya müteallık câr mecrûrdur. (كُمْ) muttasıl zamir, mahallen mecrûrdur.

فِيهَا: (نَكُونُ) fiiline müteallık bir câr mecrûrdur.

فَطِينًا: (نَكُونُ) 'nün haberidir. Mensûbtur.

تَهَدَّدْنَا وَتَوَعَّدْنَا رُوَيْدًا **56** مَتَى كُنَّا لِأَمِّكَ مَقْتُونًا⁴²⁰

*Bizi tehdit edip gözdağı verirken biraz yavaş ol bakalım,
Biz ne zaman senin annenin uşağı olduk⁴²¹.*

مَتَى: İstifhâm ismidir.

⁴¹⁸ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 650; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 314; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 131; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 186

⁴¹⁹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 125

⁴²⁰ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 652; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 315; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 132; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 186

⁴²¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 125

كُنَّا: Nâkıs mazi fiildir. (نا) muttasıl zamir (كان)'nin ismidir. Mahallen merfûdur.

لَأَمَّا: Hem (أَمْ) kelimesi hem de (ك) zamiri kendinden sonrakine müteallik olan câr mecrûdur. (ك) muttasıl zamir muzafun ileyhtir.

مَقْتُونَا: (كان)'nin haberidir⁴²².

وَكُنَّا الْأَيْمِينَ إِذَا التَّقِينَا **72** وَكَانَ الْأَيْسَرِينَ بَنُو أَبِيْنَا⁴²³

*Düşmanla karşılaştığımızda biz sağ kanadı oluşturuyorduk,
Sol kanadı oluşturanlar ise kardeşimizdi⁴²⁴.*

الواو: İsti'naf veya atıf harfi olarak kabul edilebilir.

كُنَّا: Nâkıs mazi fiildir. (نا) muttasıl zamir (كان)'nin ismidir. Mahallen merfûdur.

الْأَيْمِينَ: (كان)'nin haberidir. Mensûbtur.

(وَكُنَّا الْأَيْمِينَ) cümlesi isti'naf veya atıf cümlesi olarak kabul edildiğinden irabtan mahalli yoktur⁴²⁵.

إِذَا: Zaman zarfı veya şart edatı olarak kabul edilebilir.

التَّقِينَا: Fiil ve faildir. Cümle olarak; (إِذَا) zarf kabul edilirse mahallen mecrû olur. Şayet (إِذَا) şart edatı kabul edilirse kendinden sonra ki fiil, şart fiili olup, bu şartın cevabı ise mahzûftur.

الواو: Atıf harfidir.

كَانَ: Nâkıs, mazî fiildir.

⁴²² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 395

⁴²³ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 661; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 319; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 136; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 189

⁴²⁴ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 126

⁴²⁵ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 410

الأَيْسِرِيُّنَ: (كان) 'nin öne geçmiş haberidir. Mensûbtur. Nasb alâmeti cem-i müzekker salim olduğundan dolayı fetha'ya niyâbeten (ي) olarak gelmiştir. (ن) müfret isimdeki tenviden ivazdır.

بُنُو: (كان) 'nin ismidir. Merfudur. Ref alâmeti zammeye niyâbeten (و) harfidir. İzafet sebebi ile (ن) mahzûftur. Aynı zamanda muzaftır.

أَبِينَا: Muzafun ileyh olup mecrûrdur. Cer alâmeti esma-i hamseden olduğu için kesreye niyâbeten (ي) 'dır. (نَا) muttasıl zamir, mahallen mecrûrdur.

(وَكَانَ الْأَيْسِرِيُّنَ...) cümlesi öncesine ma'tuftur.

Burada hemen şunu belirtelim ki “hem nahiv hem de irab açısından cümleyi (وَكَانَ الْأَيْسِرِيُّنَ بَنِي أَبِيْنَا) olarak ta kurabiliriz. Manası değişmez ancak (الْأَيْسِرِيُّنَ) kelimesi (كان) 'nin ismi olur ve merfudur. Ref alâmeti de zammeye niyâbeten (و) harfidir. (بَنِي) kelimesi de (كان) 'nin haberidir. Mensûbtur. Nasb alâmeti fethaya niyâbeten (ي) harfidir.” denir⁴²⁶.

يَقْتَنُ جِيَادَنَا وَيَقْتُلُنَ لَسْتُمْ **89** بُغَوْلَتْنَا إِذَا لَمْ تَمْنَعُونَا⁴²⁷

Onlar soylu atlarımızı yemlerler ve bize “eğer bizi düşmandan korumazsanız eşlerimiz değilsiniz” derler⁴²⁸.

لَسْتُمْ: Nâsîh/nâkıs, mazi fiildir. (تُمْ) muttasıl zamir, (ليس) 'nin ismidir. Mahallen merfûdur.

بُغَوْلَتْنَا: (ليس) 'nin haberidir. (نَا) muttasıl zamir, muzafun ileyh olup, mahallen mecrurdur.

Cümle olarak (...لَسْتُمْ) mahallen mensûbtur⁴²⁹.

⁴²⁶ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 411

⁴²⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 677; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 326; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 139; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 193

⁴²⁸ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 127

⁴²⁹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 438

3.1.6. LEBÎD B. REBÎA EL-ÂMİRÎ'NİN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİİLLER

Nevâsîh fiillerin geçtiği beyitlerde daha çok eğlence konuları işlenmiştir. Hayatına değindiğimiz birinci bölümde Lebîd'in müslüman olduktan sonra şiir söylemeyi bıraktığından bahsetmiştik.

Lebîd'in (ها) kafiyele kasidesinde içinde nevâsîh fiil geçen 8 beyit tespit edilmiş ve detaylı irabı yapılmıştır.

عَرِبْتُ وَكَانَ بِهَا الْجَمِيعُ فَأَبْكُرُوا **11** مِنْهَا وَعُودِرَ نُؤْيُهَا وَتَمَامُهَا⁴³⁰

Evet, boşalmış ıssız kalmış bu yerler, Oysa (sevgilim ve oymağımın mensupları) hep burada toplanmışlardı. Bir sabah erkenden ayrıldılar ve geride çadırların çevresinde ki arklarla (çadırların yırtıklarını kapatmakta kullanılan) yaban darısı çadırları kalıverdi⁴³¹.

الواو: Vâv-ı hâliyedir.

كَانَ: Nâkıs, mazî fiildir.

بِهَا: (كان) 'nin öne geçmiş mahzûf haberine müteallik bir câr mecrûdur.

الْجَمِيعُ: (كان) 'nin ismidir. Merfudur.

عَرِبْتُ وَكَانَ بِهَا الْجَمِيعُ: Cümle olarak mahallen mensûbtur. (عَرِبْتُ) kelimesinin müstetir failinin hâlidir. Aralarında ki bağ ise (وَ) ve zamirdir.

الفاء: Atıf harfidir.

أَبْكُرُوا: Fiil ve faildir. Fiil cümlesi olarak öncesine ma'tuttur.

⁴³⁰ en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 371; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 185; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 103; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 139

⁴³¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 99

فَمَضَى وَقَدَّمَهَا وَكَانَتْ عَادَةً **33** مِنْهُ إِذَا هِيَ عَرَدَتْ إِقْدَامُهَا⁴³²

Erkek eşek suya ilerledi ve dişi eşeği önüne aldı; böyle yapmak, dişi eşek yoldan ayrıldığı zaman erkek eşeğin her zaman yaptığı şeydi⁴³³.

الواو: Vâv-ı hâliyedir.

كَانَتْ: Nâkıs, mazî fiildir.

عَادَةً: (كان) 'nin öne geçmiş haberidir.

مِنْهُ: (عَادَةً) 'in mahzûf sıfatına müteallık câr mecrûrdur.

إِذَا: Zaman zarfıdır.

هِيَ: Munfasıl zamir, mahzûf fail olup mahallen merfûdur.

عَرَدَتْ: Mazi fiildir. Fail'i müstetir zamir olup, takdiri (هي) 'dir. Fiil cümlesi cümleyi müfessera olduğu için cumhûr'a göre irabtan mahalli yoktur.

إِقْدَامُهَا: (كان) 'nin ismidir. Merfûdur.

الهَاء: Mastar olarak gelen failin muzafun ilehidir.

(كَانَتْ عَادَةً...) cümlesi (مَضَى) 'nın fail'ine hâl olduğu için mahallen mensûbtur. Aralarında ki râbit ise (و) ve zamirdir⁴³⁴.

بَاتَتْ وَأَسْبَلُ وَآكِفٌ مِنْ دِيمَةٍ **40** يُرْوَى الْخَمَائِلُ دَائِمًا تَسْجَامُهَا⁴³⁵

(Yavrusunu kaptıran bu yaban ineği buralarda dolaşırken) devamlı bir yağmurun iri taneleri yağmaya ve bu sicim gibi yağmurun yağışı otlu kumları suya kandırmaya başladı⁴³⁶.

بَاتَتْ: Mazi fiildir. Tam fiil ve nâkıs fiil olarak iki görüş vardır.

⁴³² en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 392; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 197; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 107; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 148

⁴³³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 101

⁴³⁴ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 53

⁴³⁵ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 400; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 201; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 109; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 151

⁴³⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 102

Tam fiil kabul edersek fiil ve faildir, faili müstetir zamir olup, takdiri (هي)'dir, deriz.

Nâkıs fiil kabul edersek (ث), (كان)'nin mahallen ismidir, haberi mahzûf kabul edilir.

Cümle (بأنت بهذه الحال) olarak takdir edilir.

فَعَدَتْ كِلَا الْفَرْجَيْنِ تَحْسِبُ أَنَّهُ **48** مَوْلَى الْمَخَافَةِ خَلْفُهَا وَأَمَامُهَا⁴³⁷

(Bu seslerin nereden geldiğini bilemediği için) sesin kâh önünden kâh arkasından geldiğini zannederek bir ileri bir geriye koşmaya başladı⁴³⁸.

تَحْسِبُ : (ظن)'nin kardeşlerinden olup, fiili muzaridir. Faili, müstetir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

أَنَّ: İsmi nasb haberini ref eden, fiile benzeyen nevâsih harflerdendir.

الهاء: Muttasıl zamir (أَنَّ)'nin ismidir. Mahallen mensûbtur.

مَوْلَى: (أَنَّ)'nin haberidir. Mahallen merfûdur ve muzaftır.

المَخَافَةِ: Muzafun ileyh olup mahallen mecrûdur.

(أَنَّ مَوْلَى) cümlesi (أَنَّ)'nin ismi ve haberi ile birlikte mahallen mensûb müevvel mastar olarak (تَحْسِبُ) iki mef'ulünün yerine geçmektedir..

أَوْلَمُ تَكُنْ تَدْرِي نَوَارَ بَائِي **55** وَصَالُ عَقْدِ حَبَائِلِ جَدَّامُهَا⁴³⁹

(Sevgilim) Ne var bilmiyor ki, ben (sevgimi hak edenlerle) dostluk bağımlı güçlendirir ve (hak etmeyenlerle) de bu bağı keserim⁴⁴⁰.

إ: İstifham harfidir.

⁴³⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 408; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 205; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 110; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 154

⁴³⁸ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 103

⁴³⁹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 417; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 208; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 111; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 157

⁴⁴⁰ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 103

المواو: Atıf harfidir.

نَمْ: Nefiy, cezm, kalb harfidir.

تَكُنْ: (نَمْ) ile meczûm nâkıs, muzari fiildir.

تُدْرِي: Fiili muzaridir. Fail'i müstetir zamir olup, takdiri (هي)'dir⁴⁴¹. Cümle olarak (كان)'nin öne geçmiş haberidir.

نَوَارٍ: Bu kelimenin irabı için Kûfeli ve Basralı alimler arasında ihtilaf vardır⁴⁴².

Basra'lı âlimlere göre (كان) tam fiil olarak kabul edilir ve bu kelime onun faili olur.

Kûfe'li âlimlere göre (كان) nakıs fiil olarak kabul edilir. Ve bu kelime (كان)'nin ismi olur.

قَدْ بَتُّ سَامِرَهَا وَعَابَةَ تَاجِرٍ **58** وَافَيْتُ إِذْ رُفِعَتْ وَعَزَّ مُدَامُهَا⁴⁴³

İçki içip eğlenerek geçirmişimdir ve (içeride içki satıldığını belirtmek için kapısına) flama asılmış, (geç vakitte azaldığı veya müşterisi çok olduğu için) içkisinin değeri yükselmiş (ve içki pahalıya satılan) nice meyhaneyi gezmişimdir⁴⁴⁴.

قَدْ: Tahkik harfidir.

بَتُّ: Nâkıs, mazi fiildir. (ت) muttasıl zamir (بات)'nin ismidir.

سَامِرٍ: (بات)'nin haberidir.

الهَاء: Muttasıl zamirdir. Muzafun ileyh olup mahallen mecrûrdur.

⁴⁴¹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 70

⁴⁴² Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 2, s. 79

⁴⁴³ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 419; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 209; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 112; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 157

⁴⁴⁴ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 104

وَعَدَاةَ رِيحٍ قَدْ وَرَعْتُ وَقَبَّرْتُ **62** قَدْ أَصْبَحْتُ بِيَدِ الشَّمَالِ زَمَانُهَا⁴⁴⁵

(Fakat ben her zaman içki için bir içki müptelası olmadığım için)
fırtınanın koptuğu ve tamamen kuzey rüzgârının etkisinde olan soğukların
yaşandığı zamanlarda kendimi içkiden alıkoymuşumdur (yoksullara ve yolculara
deve keserek onlara yardımcı olup onlardan soğuğun etkilerini
kaldırmışumdur)⁴⁴⁶.

قَدْ: Tahkik harfidir.

أَصْبَحْتُ: Nâkıs, muzari fiildir. İsmi, müstetir zamir olup, takdiri (هي)'dir.

بِيَدِ: Mahzûf bir habere müteallik câr mecrûrdur.

الشَّمَالِ: Muzafun ileyh olup mecrûrdur.

زَمَانُ: Muahhar mübtedadır. Merfudur.

الهَاءِ: Muzafun ileyhtir. Mahallen mecrûrdur.

İsim cümlesi (mübteda ve haber) olarak mahallen mensûbtur. Ve
(أَصْبَحْتُ)'nin haberidir.

إِنَّا إِذَا التَّقْتِ الْمَجَامِعُ لَمْ يَزَلْ **78** مِنَّا لِرِزَاؤِ عَظِيمَةٍ جَشَّاءُهَا⁴⁴⁷

Biz (öyle kimseleriz ki) kabile temsilcileri toplandığı zaman içlerinde
bizden, büyük işler başarmış ve herkesten üstün biri mutlaka vardır⁴⁴⁸.

لَمْ: Nefiy, cezm, kalb harfidir.

يَزَلْ: Nâkıs, muzari fiildir. (لَمْ) ile meczûm olmuştur.

مِنَّا: (زال)'nin mahzûf, öne geçmiş haberine müteallik câr mecrûrdur.

لِرِزَاؤِ: (زال)'nin muahhar ismidir. Aynı zamanda muzaftır.

⁴⁴⁵ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 423; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 211; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 112; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 159

⁴⁴⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 104

⁴⁴⁷ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 440; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 218; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 115; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 164

⁴⁴⁸ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 106

عَظِيمَةً: Muzafun ileyh olup mecrûrdur.

3.1.7. HÂRİS B. HİLLİZE'NİN MU'ALLAKASINDA NEVÂSİH FİİLLER

Haris'in kasidesi de Amr'ın kasidesi ile hemen hemen aynı konuları işlemiştir. Nevâsih fiillerin geçtiği bu beyitlerinde daha çok kabilesinden ve yiğitliklerinden bahsetmiştir.

Haris b. Hillize'nin (ء) kafiyeli kasidesi içinde nevâsih fiil tespit edilen yedi beyit ele alınmış ve detaylı irabı yapılmıştır.

رَعْمُوا أَنْ كُلَّ مَنْ ضَرَبَ الْعَيْرَ **18** مُوَالٍ لَنَا وَأَنَا الْوَلَاءُ⁴⁴⁹

Onlar, bu yörede bulunan herkesin bizim amcaoğlumuz olduğunu, bizim de onların yaptıklarından sorumlu olduğumuzu iddia ediyorlarmış⁴⁵⁰.

رَعْمُوا: (ظن)'nin kardeşlerinden olup, fiili mazidir. (و) muttasıl zamirdir ve faildir.

أَنْ: İsmi nasb haberini ref eden, fiile benzeyen nevâsih harflerendir.

كُلَّ: (أَنَّ)'nin ismidir. Mensûbtur. Aynı zamanda muzaftır.

مَنْ: İsmi mevsûldür. Muzafun ileyh olup, mahallen mecrûrdur.

ضَرَبَ: Fiil mazidir. Faili, müstetir zamir olup, takdiri (هو)'dir. Fiil cümlesi sıla cümlesi olduğu için irabtan mahalli yoktur.

الْعَيْرَ: Mef'ulü bihtir ve mensûbtur.

مُوَالٍ: (أَنَّ)'nin haberidir. Merfudur. Ref alâmeti mukadder bir zammedir.

لَنَا: (مُوَالٍ) kelimesine müteallik câr mecrûrdur.

⁴⁴⁹ en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 559; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 347; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 176; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 231

⁴⁵⁰ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 167

(أَنْ) İsmi ve haberi ile birlikte müevvel mastar olarak (زَعَمُوا)'nun iki mef'ulünün yerine geçmektedir.⁴⁵¹

أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عِشَاءً فَلَمَّا **19** أَصْبَحُوا أَصْبَحَتْ لَهُمْ ضَوْضَاءٌ⁴⁵²

*Bizimle savaşmak için söz birliği etmişler akşamdan. Sabahladıklarında ise gürültüyü koparmışlar*⁴⁵³.

أَصْبَحُوا: Tam bir mazi fiildir. (و) muttasıl zamirdir ve faildir.

أَصْبَحَتْ: Nakıs, mazi fiildir.

لَهُمْ: Mahzûf, öne geçmiş haberine müteallik câr mecrûrdur.

ضَوْضَاءٌ: (أَصْبَحَ)'nın muahhar ismidir. Merfudur.

(أَصْبَحَتْ...) cümlesi şartın cevabı olduğu için irabtan mahalli yoktur.

لَا تَخْلَنَّا عَلَى غِرَاتِكَ إِنَّا **22** قَبْلُ مَا قَدْ وَشَىٰ بِنَا الْأَعْدَاءُ⁴⁵⁴

*Bizi sindirebileceğini sanma,
Zira daha öncede düşmanlar ispiyon etmişti bizi*⁴⁵⁵.

لَا: Nehiy harfidir ve cezm edatlarındandır.

تَخْلَنَّا: (لَا) ile meczûm fiil'i muzaridir. Faili vucûben müstetir bir zamir olup, takdiri (أَنْتِ)'dir. (تَا) birinci mef'ul'ün bihtir. Mahallen mensûbtur. Manadan anlaşıldığı üzere (تَخْلَنَّا) fiilinin ikinci mef'ulü bihi mahzûftur.

عَلَىٰ غِرَاتِكَ: Mahzûf ikinci mef'ulü bihe müteallik câr mecrûrdur. (ك) muttasıl zamir olup, mahallen mecrûrdur.

⁴⁵¹ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 481

⁴⁵² et-Tebrîzî, *Şerhu'l-Kasâidi'l-'aşr*, ts. ,ys. , s. 259; Ebu Bekr, el-Enbarî, *Şerhu'l-Kasâidi't-Tivâl el-Câhiliyyât*, Daru'l-Maarif, ts. , 5. Baskı, s. 452; en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 562; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 348; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 176; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 231

⁴⁵³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 167

⁴⁵⁴ et-Tebrîzî, *a. g. e.* , s. 260; el-Enbarî, *a. g. e.* , 454; en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 564; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 349; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 177; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 232

⁴⁵⁵ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 168

لَيْسَ يُنْجِي الَّذِي يُؤْتَلِّ مَنَا **38** رَأْسُ طَوْدٍ وَحَرَّةٌ رَجَالًا⁴⁵⁶

*Ne dağ başı ne de sarp kayalıklar barındırabiliyordu bizden kaçıp kurtulmak isteyenleri*⁴⁵⁷.

لَيْسَ: Nâsih/nâkıs, mazi fiildir. İsmi için iki görüş vardır.

Birincisi; cümleyi; (ليس الأمر والشأن) olarak takdir eder ve ismi için mahzûf veya muzmardır, der.

İkincisi ise; (رَأْسُ طَوْدٍ) cümlecini muahhar isim olarak kabul eder.

يُنْجِي: Fiili muzaridir.

Birinci görüşe göre kabul edersek (رَأْسُ طَوْدٍ) 'nin failidir, deriz.

İkinci görüşe göre kabul edersek fail'i, müstetir zamir olup, takdiri (هو)'dir, deriz.

Böylece fiil cümleside mahallen mensûb olup (لَيْسَ)'nin haberidir, deriz⁴⁵⁸.

Aşağıdaki misalde görüldüğü üzere (لَيْسَ) burada nefiy edatı olarak kabul edilebilir.

Örneğin:

(لَيْسَ الطَّيِّبُ إِلَّا الْمِسْكُ) cümlesi şöyle takdir edilir; (مَا الطَّيِّبُ إِلَّا الْمِسْكُ) aslında nefiy harfi olarak kullanılmıştır⁴⁵⁹.

لَيْسَ مَنَا الْمُضَرَّبُونَ وَلَا قَيْسٌ **72** وَلَا جَنْدَلٌ وَلَا الْخَاءُ ذَاءً⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ et-Tebrîzî, *a. g. e.*, s. 266; el-Enbarî, *a. g. e.*, 473; en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 576; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 354; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 179; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 236

⁴⁵⁷ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.*, s. 169

⁴⁵⁸ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.*, 1, s. 499

⁴⁵⁹ Muhammed Ali Taha, *a. y.*, 1, s. 499

⁴⁶⁰ et-Tebrîzî, *a. g. e.*, s. 273; el-Enbarî, *a. g. e.*, 482; en-Nehhas, *a. g. e.*, s. 587; Eyyübi, *a. g. e.*, s. 358; Şinkiti, *a. g. e.*, s. 185; Zevzeni, *a. g. e.*, s. 244

*Bu kılıçtan geçirilenler de bizden değil asla,
Ne Kays, ne Cendel, ne de el-Hazzâ⁴⁶¹.*

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir.

مَنَّا: (لَيْسَ)'nin isminin önüne geçmiş mahzûf haberine müteallik câr mecrûrdur.

المَصْرُوفُونَ: (لَيْسَ)'nin muahhar ismidir.

(...لَيْسَ) cümlesi isti'naf cümlesidir.

تَرْكُوهُمْ مُلْحَجِينَ فَأَبُوا **75** بِنَهَابٍ يَصْمُ مِنْهَا الْحُودَاءُ⁴⁶²

*Onları bıraktılar doğranmış halde, döndüler deve sürücülerinin
seslerinin kulakları sağır ettiği yüklü bir ganimetle⁴⁶³.*

تَرْكُو: Fiili mazidir. Faili (و) harfidir.

هُم: (تَرَكَ)'nin birinci mef'ulun bihidir.

مُلْحَجِينَ: (تَرَكَ)'nin ikinci mef'ulun bihidir. Veya mensûb olan (هم) den hâldir⁴⁶⁴.

أَمْ عَلَيْنَا جَرَى فُضَاعَةٌ أَمْ لَيْسَ **77** عَلَيْنَا فِيمَا جَنُوا أُنْدَاءُ⁴⁶⁵

*Yoksa Kudâ'a'nın cinayetleri de mi kalacak üstümüze? Ya da onların
işledikleri cinayetlerden sorumlu tutulmayacak mıyız⁴⁶⁶?*

أَمْ: Atıf harfidir.

⁴⁶¹ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 171

⁴⁶² et-Tebrîzî, *a. g. e.* , s. 274; el-Enbarî, *a. g. e.* , 485; en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 589; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 360; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 186; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 244

⁴⁶³ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 171

⁴⁶⁴ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 519, 520

⁴⁶⁵ et-Tebrîzî, *a. g. e.* , s. 271; el-Enbarî, *a. g. e.* , 482; en-Nehhas, *a. g. e.* , s. 582; Eyyübi, *a. g. e.* , s. 358; Şinkiti, *a. g. e.* , s. 186; Zevzeni, *a. g. e.* , s. 244

⁴⁶⁶ Ceviz, Nurettin, *a. g. e.* , s. 171

لَيْسَ: Nâsîh/nâkıs mazi fiildir.

عَلَيْنَا (لَيْسَ)'nin isminin önüne geçmiş mahzûf haberine müteallik câr mecrûrdur.

فِيمَا Harfi cerdir. (مَا) ismi mevsûl olup, mahallen mecrûrdur. Veya teaddüd eden haberdur, denebilir.

جَنُوا: Fiili mazidir. (و) failidir.

أَنْدَاءُ (لَيْسَ)'nin muahhar ismidir. Merfûdur.

Cümle olarak (...لَيْسَ) öncesine ma'tuftur⁴⁶⁷.

(جَنُوا) cümlesi sıla mevsûldür. Aid zamiri mahzûf olup, takdiri (فِيمَا جَنَوْهُ) (عَلَيْكُمْ).

الله أعلم بالصواب...

⁴⁶⁷ Muhammed Ali Taha, *a. g. e.* , 1, s. 512

SONUÇ

Farklı milletlerde ve coğrafyalarda inananları bulunan İslam dininin doğru anlaşılmasında, özellikle İslami ilimlerin doğru anlaşılmasında, Arap dilini bilmek oldukça önemlidir.

Arapçanın aynı zamanda din dili olması sebebiyle sonradan Müslüman olan milletler bu dilin öğrenilmesine büyük önem vermişlerdir. İslam'ı kabul ettikten sonra Türklerde Arapça ile yakından ilgilenmiş ve bu alanda ciddi eserler telif etmişlerdir. Arapça telif edilen ve temel eser niteliğinde olan kitapların detaylara fazlaca değinmesi istifadeyi zorlaştırmaktadır. Bu sebeple kendi dilimizde Arapça alanında çalışmalar yapmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Klasik eğitim geleneği içerisinde alet ilimlerinden kabul edilen nahiv, öğrencilere Arapça öğretiminde basamak rolü oynamaktadır. Nahiv kurallarının temellendirilmesinde önemli rol oynayan divanların ve şiiirlerin doğru anlaşılmasına katkıda bulunmasını umduğumuz çalışmamız, birçok kaynakta verilen detaylı bilgilere nazaran incelediği konuyu bir kaynakta, delilleri ile birlikte vermektedir.

Tezimizin ilk bölümünde, şairler, yaşadığı dönem özellikleri ve mu'allakalar hakkında bilgiler verdik. İlk dönemlerde yazılarak kaydedilmeyen cahiliye şiiirlerinin yazıya geçirilmesi, şekil ve muhtevasıyla Arap Dili'ne kaynaklık eden son derece önemli eserlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

İkinci bölümde ele aldığımız fiiller genelde modern kullanımı ile örneklendirilmiş olup temelde üç kısımda ele alınmıştır. Bu fiillerden Kâne ve Kardeşleri ile Kade ve Kardeşleri, nâkıs fiil olarak bilinmektedir. Bunlara bilgi, zan, tahvil fiilleri de eklenince (Zanne ve Kardeşleri), hepsi birlikte nevâsih fiiller olarak adlandırılmaktadır. Nâkıs fiil olarak bilinenlerin, tam fiil olarak kullanıldığı ve amel etmediği durumlara da örnekler vererek izah getirilmiştir.

Kâde ve kardeşleri olarak incelediğimiz bölümdeki fiiller ise öncesinde ki fiillere nazaran farklılık arz etmektedir. Bu fiillerin haberlerinin kendilerinden sonra gelmesi ve muzâri fiil olması gerekmektedir. Yaklaşma fiilleri ve Recâ fiilleri mastariyye edatını sıklıkla alırken, başlama fiillerinde mastariyye edatı kullanılmamaktadır.

Başlama fiilleri genellikle mazi kipinde kullanılmaktadır. Bazı klasik kaynaklar, muzâri fiilin başına gelen mazi fiiller cümleye başlama anlamı kattığını belirtse de, başlama fiilleri olarak bilinenlerin kullanımı, incelenen beyitlerde açıkça görülmektedir.

Cümlenin mübtedâ ve haberini, kendisine iki mef'ul olarak alıp, nasp eden (Bilgi ve Zan) fiilleri yerine göre yakîn, yerine göre zan ifade ederler.

Bu ayrıntının bilinmemesi durumunda muhtemel tercüme hataları oluşacaktır. Özellikle dini metinlerin iyi anlaşılması hususunda bu fiilleri iyi tanımak gerekmektedir. Zira yakîn bildiren ayete, zan manası vermek veya tam tersini yapmak yanlış sonuçlara çıkartacaktır. Bu da meselenin ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Tezimizin üçüncü bölümünde incelediğimiz ve nahvin bir bölümü olan “Nevâsih Fiillerin” meşhur mu'allakalardaki kullanımlarının incelenmesiyle, toplamda yedi farklı şair'in kasidelerinde, seksen beş beyit içerisinde kullanılan, doksan dokuz nevâsih fiil tespit edilmiş ve detaylı irab incelemeleriyle aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir: (Tablo 2. 4) Beyitler içerisinde nevâsih fiillerin,

Altmışaltı kez mazi kipinde,

Otuz kez muzâri kipinde,

Üç kez de emir kipinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Dilin canlı bir varlık olması sebebiyle birçok millet kendi dilinin yüz yıl öncesini okuyup, anlayamaz olduğu bilinmektedir. Ancak Arapça, bin beş yüz yıl geçmesine rağmen istisnai bazı kelimeler dışında, o günkü kelimeler, kuramlar, cümleler ile hâlâ günümüzde kullanılmaktadır. Elbette bu dilin ayakta kalmasında ve asırlardır kullanılmasında İslam dininin kitabı Kur'an-ı Kerim'in katkısı büyüktür.

Netice itibariyle “Mu‘allakalarda nevâsih fiillerin kullanımı” isimli çalışmamızın, şiirlerin ve divanların anlaşılması konusunda çalışma yapacak ilim adamlarına yardımcı olmasını umarız.

Tablo 2. 4. Şairlere Göre Kullanılan Nevâsih Fiiller

ŞAİRLER FİİLLER	İmru'u-l- Kays	Züheyr	Tarafe	Antere	Amr b. Kulsûm	Lebîd	Hâris b. Hillize
كان	4	3	6	3	9	3	-
أصبح	-	3	1	3	1	1	1
ليس	3	1	3	5	1	-	3
ظل	2	-	1	1	-	-	-
أضحى	2	-	-	-	-	-	-
أرى	-	3	3	-	2	-	-
بات	1	-	-	1	-	2	-
أمسى	-	-	-	2	-	-	-
حسب	-	2	-	-	-	1	-
مازال	-	-	2	2	-	1	-
ألقى	-	-	2	-	-	-	-
إنفك	-	-	2	-	-	-	-
ترك	-	-	-	3	-	-	1
زعم	-	-	-	-	-	-	2
خال	-	-	3	-	-	-	-
خلا	-	-	-	-	-	-	2
هب	-	2	-	-	-	-	-

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. KİTAPLAR

- ‘ABBAS HASAN : en-*Nahvü’l-Vâfi*, I-IV, 3.Baskı, Dâru’l Meârif, 1974, Mısır
- ABDU’L-GANİ ED-DAKR : *Mûcemu’n-Nahv*, nşr. Ahmed Abîd, 3. Baskı, Müessesetu’r Risale, Beyrut, 1986
- AKDAĞ, Hasan : *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Kitabevi, t. s. , y. s.
- AKYÜZ, Vecdi : *Arapçada Fiil Zamanları*, İfav Yayınları, 1995, İstanbul
- CEVAD, Ali : *el-Mufassal fi Târihi’l Edebî kable’l-İslâm*, 1993, Bağdat
- CEVİZ, Nurettin v.dğr : *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, 2013, Ankara
- CORCÎ ZEYDAN : *Tarihu Adabi’l-Luğati’l-Arabiyye*, Beyrut 1978
- ÇETİN, M. Nihat : *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, 2011, İstanbul
- ÇÖRTÜ, M. Meral : *Nahiv*, 1998, İstanbul
- EBU BEKR, EL-ENBARÎ : *Şerhu’l-Kasâidi’t-Tivâl el-Câhiliyyât*, Daru’l-Maarif, 1993, 5. Baskı, Kahire
- EBU CA’FER, EN-NEHHAS : *Şerhu’l-Kasâidi’t-Tis’i’l-Meşhûrât*, (Tahkik; Ahmed Hattab), Dâr-u’l Hürriyye, 1973, Bağdat
- EBU HATİM, es-Sicistani : *al-Mu’ammerin*, Dâr-u’s-Saâde, 1905, 1. Baskı, Kahire
- EBU ZEYD EL-KUREŞÎ : *Cemheretü eş’ari’l- ‘Arab*, nşr. ‘Ali Fâ’ûr, Beyrut, 1406/1986
- EBU’L-BEKÂ el-Kûfi : *el-Kulliyat Mu‘cem fil Mustalahât ve’l-Furûku’l-Luğaviyye*, ar-Risalah, 1998, 2. Baskı, Beyrut

- EL-ANTÂKÎ, Muhammed : *el-Muhît fi Usûlu'l-'Arabiyye ve Nahviha ve Sarfihâ*, 1-3, 1413/1992, Beyrut
- EL-BAĞDADÎ, 'Abdülkadir b. Ömer: *Hizânetü'l Edeb Lubbu Lubâbi Lisâni'l Arab*, nşr. Abdüsselam M. Harun, I-XIII, 4. Baskı, Mektebetu'l Hanici, Mısır, 1989
- EL-CUMAHI, Muhammed b. Selam : *Tabakatu's-Şuarâ*, Daru'l-Kutub'u'l-İlmiyye, 1988, Beyrut
- EL-FÎRÛZÂBÂDÎ : *el-Kamusu'l-Muhit*, 2005, ar-Risalah, 8. Baskı, Beyrut
- EL-GALÂYANÎ, Şeyh Mustafâ : *Camiu'd-Durusu'l-Arabiyye*, 1-3, 1993, Mektebe'l-Asriyye, 28. Baskı, Beyrut
- EL-HÂŞİMÎ, Ahmet b. İbrâhîm b. Mustafa: *el-Kavâid el-Esâsiyye li'l-Luğatu'l-'Arabiyye*, nşr. Muhammed Ahmed Kâsım, 2007, Mektebe'l-Asriyye, Beyrut
- EL-İSFAHÂNÎ, Ebi'l-Ferac : *Kitabü'l-Eğani*, Darü's-Sâdır, nşr. Dr. İhsan Abbâs, 1-25, 1423/2002, Beyrut
- EL-MUBERRED, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd: *el-Muktedab*, nşr. Muhammed Abdülhâlik Azimeh ,1-4, 1994, Kahire
- EL-MUĞÂLİSE, Muhammed Husnî, : *en-Nahvü's-Şafi*, 1997, er-Risalah, 3. Baskı, Beyrut
- ES'AD, Mahmûd : *Târih-i Din-i İslam*, 1327, İstanbul
- es-SABBÂN, Muhammed b. 'Ali : *Hâşiyetü sabbân şerhu aşmûnî alâ Elfiyyet ibn. Mâlik ma'a şerhu's-Şevâhidi'l-Aynî*, nşr. Abdurrauf Sa'd, Mektebetu't-Tevfikiyye, 1-4, t.s.
- Es-SEMARRÂÎ, İbrahim : *el-Fi'lu zemenuh ve Ebniyetuhu*, 4. Baskı, er-Risâle, Beyrut 1406/1997
- Es-SUYÛTÎ, Celalüddin : *Hem 'u'l-Hevâmî fi Şerhi cem'i el-Cevâm'i*, nşr. Abdülâl Sâlim Mekram, 1-7, 1992, er-Risalah, Beyrut

- _____ : *Şerhu Şevâhidi'l-Muğnî*, nşr. Ahmed Zafir Kûcan, 1966, Beyrut
- EŞ-ŞURRAB, Muhammed Muhammed Hassan : *Mu'cemu's-Şevaridi'n-Nahviyye ve'l-Fevaidi'l-Luğaviyye*, 1. Baskı, Dar'u'l-Me'mûn, 1990, Dimaşk
- Et-TEBRÎZÎ, Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Ali : *Şerhu'l-Kasâidi'l-'aşr*, ts. ,ys.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki : *Arab şiirinin ilk parlak dönemi*, Yedi Askı, 1985, İstanbul
- EYYÜBÎ, Yasin : *Şerhu Mu'allakat'il-Aşr*, 1. Baskı, Alem'ül Kütüp, 1995
- EZ-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtezâ el-Huseyni : *Tâcu'l 'arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*,(nşr. Mustafa Hicâzî, 1-40, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabiyye, 1993, Beyrut
- ḤUSAYN B. AḤMAD ZEVZENÎ : *Yedi Askı-Arab Edebiyatının Harikaları*, (çev. Kenan Demirayak, Nevzat H. Yanık, Nurettin Ceviz)2004, Ankara
- İBN 'AKÎL, Bahâuddîn 'Abdullah el-Hemedânî : *Şerhu İbn 'Akil 'ala Elfiyyeti İbn Malik*, I-II, 15.Baskı, 1972, Kahire
- İBN ABDİRRABBÎH, Ahmed b. Muhammed b. el-Endelûsî : *el 'Ikdu' l-Ferid*, nşr. Müfid Muhammed Kumeyha, 1973,1-9, Beyrut
- İBN EL-KUTEYBE, : *al-Şi'r ve's-Şuara*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, 1-2, Dar'u'l-Maârif, 1986, Beyrut
- İBN FÂRİS, Ebu'l-Husayn Ahmed b. Faris b. Zekeriyyâ er-Râzî : *es-Sahibî fi fikhi'l-Luğati'l-Arabiyye ve mesâilihâ ve sunenu'l- 'Arabi fi Kelâmihâ*, (nşr. Ömer Faruk et-Tabbâ'), Mektebetu'l-Me'ârif, 1993, Beyrut
- İBN HİŞAM, Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî : *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb fi ma'rifeti*

- Kelâm 'i'l- 'Arab*, nşr. M. Muhyiddin
Abdulhamid, Dar'u's-Saadeh
-
- : *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, nşr.
Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid,
Matba'atu's-Sa'ade, 11. Baskı, Kahire,
1963
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mukerrem : *Lisanu'l*
'Arab, Dar'u'l-İhyâ et-Turâsi'l-'Arabi,
1999, 1. Baskı, Beyrut
- İBN REŞİK el-Kayrevani : *el Umde fi mehasini's-Şi'r ve adâbihi ve*
nakdih, 1-2, nşr. M. Muhyiddin
'Abdülhamid, 1972, Beyrut
- İBNU'N-NÂZİM, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed: *Şerhu Elfiyyetu İbn*
Malik, nşr. Seyyid Muhammed
Abdülhamid, Dar'u'l Cîl, t.s.
- İMRUÛLKAYS b. Hucr : *Divân*, Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, 5.
Baskı, Dar'u'l Mearif 1964, Kahire
- KURTUBÎ, Abu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî: *el-Câmî'li-*
Ahkâmi'l-Kur'ân, 1-24, Müesseset er-
Risaleh, 1. Baskı, 2006
- MUHAMMED 'Ali et-Tehânevî : *Keşşafü istilâhatü'l-funun*, nşr. Refik el-
Acem, 1-2, Mektebe Lübnan, 1996, Beyrut
- MUHAMMED Ali Taha, ed-Derra : *Fethu'l kebir'il-Müteal irabu'l-*
Mu'allakatu'l- 'Aşri't-Tivâl, 1-2, 2. Baskı,
Mekteb'ü's-Sevâdî, 1989, Cidde
- RÂCİHÎ, Abduh : *et-Tatbiku'n-Nahv*, Mektebe Ma'arif, 1.
Baskı, 1999, Riyad
- SA'LAB, Ebû Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd eş-Şeybânî : *Şerh Dîvanu*
Zuhayr b. Ebi Sülmâ, nşr. Ali Hasen Fâ'ur,
Dar'u'l-Kutub, 1944, Kahire

- _____ : *Kavâid eş-Şi'r*, nşr. Dr. Ramazan Abdüttevab, Mektebe el-Hânicî, 3. Baskı, Kahire
- SARMIŞ, İbrahim : *Arapça Dil Bilgisi*, 2011, Konya
- SEZGİN, Fu'âd : *Târihu't-Türasi'l-Arabi*, 1-10, 1982, Riyad
- ŞENTEMİRRÎ, A'lem : *Divan'ü Tarafe b. Abd*, (Durriye el-Hatip, Lütfi es-Sakkal), 2. Baskı, Bahreyn Kültür Bakanlığı, 2000
- ŞİNKİTİ, Ahmet Emin : *Şerhu'l-Muallakati'l-'Aşr ve ahhâru Şu'ara'iha*, Mektebet el-Asriyye, Beyrut, 2005
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI : *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1-44, 1988, İstanbul
- YALSIZUÇANLAR, Sadık : *Mu'allakât-ı Seb'a-Yedi Askı*, 1998, İstanbul
- YALTKAYA, M. Şerafettin : *Yedi Askı*, 1943, 1985, 1989, İstanbul
- _____ : *Arap şiirinin ilk parlak dönemi*, Yedi Askı, 1943, İstanbul
- ZEVZENİ, Ebû Abdillâh Huseyin b. Ahmed : *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'a*, nşr. Abdurrahman el-Musdâvî, Dar'u'l-Marifah, 2. Baskı, 2004, Beyrut
- EZ-ZEBÎDÎ, Zeynüddin b. Abdüllatîf: *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, (çev. Kamil, MİRAS), 7. Baskı, 1985, Ankara, 1-13
- SAMÎ, Şemseddin : *Kâmûs-ı Türkî*, Yapı Kredi Bankası ve Tercüman Gazetesi, 1-2, 4. Baskı, 1985, İstanbul

B. MAKALE, TEZ VE BİLDİRİLER

- A. S. TRİTTON : “*Nasârâ*”, İA, 9, s.77

- BEESTON, ALFRED FELİX LANDON : (çev. SÜLEYMAN TÛLÛCÛ),
(1979), “*MU’ALLAKAT*”, AÜİFD, sy. 3,
(419-427)
- BROKELMANN : “*Lebîd*”, İA, 7, s. 28
- CEVİZ, NURETTİN : *Mu’allaka Şairlerinin Şiirlerinde At
Tasviri*, EKEV Akademi Dergisi, c.3, sy. 1,
(Bahar 2001)
- ÇELEBİ, MUHARREM : “*Amr b. Kulsûm*”, DİA, 3, s. 86
- H. KINDERMANN : “*Tağlib*”, İA, 11, s. 622
- HEFFENİNG : “*Tabakât*”, İA, 11, s. 590-592
- _____ : “*Sefîne*”, İA, 10, s. 312
- IRMAK, MUSTAFA : *Arapça’da Nâsîh Fiiller*, (basılmamış
yüksek lisans tezi) Karadeniz Teknik
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
2006, Trabzon
- İŞLER, EMRULLAH : “*Tarafe b. Abd*”, DİA, 40, s. 14
- M. E. B. : *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Doğan Ofset, 1-
4, 2004, İstanbul
- _____ : *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim
Basımevi, 1-13, 1978, İstanbul
- MEHMET, FEHMİ : *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, s.795-822,
1916, İstanbul
- _____ : *Haris b. Hillize ve Muallakası*,
(sadeleştiren Faruk Bozgöz), DÜİFD, 5, sy:
1, Diyarbakır, 2003, s. 79-99
- MUHTAR, CEMAL : “Antere”, DİA, 3, s. 237
- ÖZDEMİR, ABDURRAHMAN : “*Mu’allaka şairi bir sahabi: Lebîd b.
Rabîa el-Amiri ve divanına şiir konuları
bağlamında genel bir bakış*”, İİD, sy. 1, s.
117-143, 2006
- SANCAK, YUSUF : (2008 kış), “*Mu’allakalar ve Kâbe’ye
asılmalarına ilişkin görüşler*”, EKEV

- Akademi Dergisi, Yıl:12, Sayı:34, (381-398)
- SAVRAN, AHMET : *“İmru’u-l-Kays b. Hucr”*, DİA, 22, s. 237-238
- TÜLÜCÜ, SÜLEYMAN : (2005), *“Mu’allakât ve Şairleri üzerine bir Bibliyografya denemesi-1”*, AÜİFD, Sayı:23, s. 6, 2005, Erzurum
- _____ : *“Büyük bir İslam Şairi LEBİD”*, AÜİFD, sy.10, s.176, 1991
- _____ : *“Lebîd b. Rebîa”*, DİA, 27, s. 122
- _____ : *Mu’allaka şairlerinden ‘Antere*, EKEV Akademi Dergisi, Mayıs, 1999, 1, s. 18
- _____ : *Mu’allaka şairlerinden ‘Amr b. Kulsûm’*, AÜİFD, sy.16, s. 81-96, y. 2001
- YILMAZ, İBRAHİM : *Panayırlar ve Arap Dili Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Muhammet Berat

Soyadı: CAN

Doğum Yeri ve Yılı: Konya, 1986

Baba Adı: Ömer

Anne Adı: Raziye

1986 yılında Konya’da doğdu. 1997’de Konya Ulurmak Nûrâniye Kur’an Kursu’nda hafız oldu. 2005’te Selçuklu Anadolu İmam Hatip Lisesinden, 2009’da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2009-2011 yılları arasında İki yıl Kazakistan Almata’da Shamalğan İlahiyat Fakültesi Meslek Yüksek Okulunda Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2012 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığında Geçlik Liderliği yaptı. 2013 yılında başladığı Gümüşhane İlahiyat Fakültesinde halen Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Arapça, İngilizce, Rusça, Kazakça bilen Muhammet Berat CAN, evli ve bir çocuk babasıdır.

İletişim Bilgileri:

Gümüşhane İlahiyat Fakültesi

E-mail: mberat@gmail.com

İş Tel: 0456 233 77 99